

168.

Zinātniskie raksti

**LATVIJAS AGRĀRĀS
VĒSTURES JAUTĀJUMI**

I

KK

LUB CM — 3

LUB Vnd — 6

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija

Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte
PSRS vēstures katedra

Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitātes
zinātniskie raksti
168. sējums

LATVIJAS AGRĀRĀS VĒSTURES JAUTĀJUMI

I

Pēteris Stučka LVU Redakcijas un izdevniecības daļa
Rīga 1973

1191

Rakstu krājuma tematiskie ietvari ir XVIII gs. beigas - XX gs.sākums. Krājuma autori uzskata par savu galveno uzdevumu atsegt jaunus, līdz šim vēstures literatūrā maz skartus agrārvēstures avotus, parādot to nozīmi līdzšinējā vēstures literatūrā skarto jautājumu izpētes padziļināšanā.

Rakstu krājums noderēs ne tikai vēstures zinātniekiem, bet arī studentiem, iepazīstoties ar Latvijas agrārvēstures problēmām minētajā periodā. Krājumā skartās problēmas var interesēt vienus vēstures entuziastus, bet konkrēto avotu zinātniskās apdares metodika noderēs daudziem novadpētniekiem, apstrādājot līdzīga satura vietējo materiālu.

PSRS vēstures katedras kolektīvs cer, ka šis krājums nebūs pēdējais speciāli Latvijas agrārvēstures problēmām veltītais krājums un ka turpmāk tam būs periodisks raksturs.

Тематические рамки сборника охватывают конец XVIII - начало XX вв. Авторы сборника статей считают своей главной задачей раскрыть некие, до сих пор в исторической литературе малозвестные источники по аграрной истории, указывая на их значение в углублении исследования затронутых в исторической литературе вопросов.

Сборник статей предназначен не только для ученых-историков, но и для студентов, знакомящихся с проблемами аграрной истории Латвии. Затронутые в сборнике проблемы представят интерес также для энтузиастов-историков, а методика научной обработки источников может быть использована краеведами в практической работе с местным материалом подобного содержания.

Коллектив кафедры истории СССР надеется, что выпуск сборника положит начало периодическому изданию сборников статей, посвященных проблемам аграрной истории Латвии.

Redakcijas kolēģija: O.Niedre (atb.red.), V.Kanāle,

I.Greitjānis

Редакционная коллегия: О.Ниедре (отв.ред.), В.Канале,

И.Грейтъянис

24

A. Apinis

KIKULA JĒKABA DZIESMAS
1777. GADĀ

Margera Stepermana pieminai

Šeit aplūkoto un publicēto tekstu atradējs ir Margers Stepermanis. Viņš gatavojās tos iestrādāt lielākā apcerējumā par latviešu zemniecības ideologiju 18. gadsimta beigās. 1959. gadā M. Stepermanis publicēja informatīvu rakstu¹, ietverot tajā dažus tekstu fragmentus. 1963. gadā, kad A. Apinis strādāja gar latviešu 18.-19. gs. rokraksta literatūras tematu, M. Stepermanis viņam nodeva dziesmu fotokopijas; viņi kopīgi precizēja dzejojumu rašanās apstākļus un to autora personu. Tā kā M. Stepermanis nepaguva savu sākotnējo nodomu realizēt, A. Apinis uzskata par pienākumu novadīt darbu līdz galam - publicēt tekstus pilnīgā veidā līdz ar apceri. Paldies I. Leinasarei, kas ar papildu ziņām un materiāliem palīdzējusi to izdarīt!

1.

Dziesmu oriģināloraksti saglabājušies pie 1777. gada Vidzemes zemnieku nemieru pēdējā cēliena izmeklēšanas dokumentiem. Krievu vēsturnieks I. Šulģins ieguva savā ipašumā dažu minēto dokumentu tulkojumus krievu valodā. Pēc I. Šulģina nāves vairāki tulkojumi no viņa kolekcijas - izmeklēšanas protokoli, zemnieku sūdzības, arī dziesmas - tika publicēti.² Ilgāku laiku latviešu vēsturniekiem šis publicējums palika nepamanīts. 1777. gada dziesmām uzmanību vispirms pievērsa J. Zutis. Grāmatā "Baltijas jautājums XVIII gadsimtā"³

¹ M. Stepermanis. Pirmās latviešu rakstītās zemnieku sūdzības 1776.-1777. gadā. - "Zvaigzne", 1959, nr. 1, 14.-15. lpp.
² И. П. Шульгин. Восточные крестьяне в Латвии в 1777 году. - В кн.: В. Каширов. Памятники новой русской истории. Т. I, СПб., 1871, с. 17-38.
³ J. Zutis. Baltijas jautājums XVIII gadsimtā. R., 1951, 341.-342. lpp.

skaitis zemnieku tika apcietināti un atradās Rīgas un Cēsu cietumos. Tomēr tas nelīdzēja, un savilņojums nerimās. Kāds armijas kapteinis F. Bogdanovs, pēc izcelšanās vidzemnieks¹⁰, būdams sardzē Rīgas citadeles cietumā, sarunājās ar apcietinātajiem un apņēmās nogādāt viņu sūdzības tieši Pēterburgā. Bogdanovs palīdzēja diviem aktīvākajiem nemierniekiem - Jānim (dokumentos "Janka") un Sorķa Mārcim - no cietuma nosūtīt ar provianta pievedējiem vēstuli viņu brīvā palikušajiem biedriem, lai tie uzraksta sūdzības. "Mājās mums ir tēds rakstītājs", viņi izteicās Bogdanovam.

Aprīļa beigās zemnieki no Cēsu pilsmuižas un tuvējiem novadiem uzmeklēja Bogdanovu Alojā, kur viņš tobrīd uzturējās, un norunāja doties kopā uz Pēterburgu. Bogdanovs, laikam juzdams, ka viņa rīcība kļuvusi zināma, 24. aprīlī ieradās Cēsu tiesā, atklāja nākošajā dienā paredzēto braucienu un vienojās, ka karaspēka vienība noteiktā vietā apcietinās braucējus līdz ar viņu pašu. 25. aprīlī Bogdanovs sastapās ar zemnieku delegātiem pie Valmieras, saņēma no viņiem "kādus pusotra desmita papīru" un pie Brenguļu Egles kroga ievēda zemniekus norunātajās lamatās. "Papīrus" Bogdanovs pēc tam nodeva Cēsu tiesai.¹¹

Turpmāk izmeklēšanā figurēja šādi zemnieku uzrakstīti un Bogdanovam nodoti dokumenti:

1) Mārsnēnu kroga muižas zemnieku sūdzība ķeizarienei par savu pārvaldnieku;¹²

---

¹⁰ Bogdanova tautība neskaidra. Viņš prata latviešu un vācu valodu, apgalvoja, ka esot dzimis kā brīva dzirnavnieka dēls Pērnavas apriņķī un krievisko uzvārdu ieguvis vēlāk (minētā arhīva lieta, 99.-101., 179.-180. lp.).

¹¹ Turpat, 149., 199.-214. lp.

¹² Minētā arhīva lieta, 31.-32. lp. (Tulkojums krievu valodā I. Šulgiņa dokumentos 21.-24. lpp.)

2) Isāka vispārīga satura sūdzība ķeizarienei;¹³

3) divi dzejojumi - viens bez virsraksta, otrs ar nosaukumu "Viena Vidzemes cietumnieku bēdu dziesma, iekš lielām bēdām un bailēm šinī 1777.gadā taisīta" (šeit publicējamie teksti);

4) Mārsnēnu Žagatas Laura vēstule savam radniekam pēterburgā ar lūgumu parūpēties par delegāciju.¹⁴

Visi šie sacerējumi pagatavoti ar vienu roku, vienādiem rakstības pazēmiem; tajos sastopamas daudzas līdzīgas valodas īpatnības. To uzrakstītājs neapšaubāmi ir viena persona.

Vēlāk izmeklēšanā noskaidrojās, ka sūdzību rakstīšanu un sūtīšanu organizēja Cēsu zemnieki Žagaru Mārcis, Rāmnieka Pēteris, Smīdes Jānis "ar saviem hernhūtiešu draugiem" Mārsnēnu Žagatas Lauri un Jēkabu; Smiltenes Čakstes Jānis pierunāts braukt līdzī uz pēterburgu.¹⁵

"Tā kā minētais sazvērnieku pulks nebija pārliecināts, ka spēs pietiekami melot, tad tas uzmeklēja viltīgu rakstītāju, kropa Blomu muižas hernhūtieti Kikuļu Jēkabu, kas šeit pats atzinās, ka nedz viņam, nedz novadam neesot nekādu sūdzību. Šis uzrakstīja melus par viltus sludināšanu no kanceles līdz ar daudziem citiem meliem pēc paša izdomas un pat pret citu sūdzētā-

---

¹³ Minētā arhīva lieta, 36.lp. (Tulkojums Šulgina dokumentos 20.-21.lpp., citāti un faksimilattēli M. Stepermaņa rakstā žurnālā "Zvaigzne").

¹⁴ Turpat, 53.lp. (Tulkojums Šulgina dokumentos 25.lpp.)

¹⁵ Turpat, 22.-23.lp.

jos gribu,"¹⁶ ziņoja ģenerālgubernators ķeizarienei. (Parādīt ikvienam zemnieku sūdzību kā melus un izdomu bija gadu desmitos pārbaudīts un arvien praktizēts muižnieciskās administrācijas paņēmieni.)

Tātad no citētās ziņojuma vietas izriet, ka minētos dokumentus¹⁷, tai skaitā abus dzejojumus, uzrakstījis Ķikuļa Jēkabs.¹⁸

Dzejojumi nav datēti. Tie adresēti ķeizarienei un viņas amatvīriem, tātad gatavoti sakarā ar minēto braucienu uz Pēterburgu. Šķiet tomēr, ka dziesmas nebūs tapušas pēdējā brīdī pirms došanās ceļā¹⁹, bet visdrīzāk starp 21. un 25. martu. Tobrīd Rīgā atradās apmēram 40 Cēsu pilsmuižas zemnieku, un vienā dzejojumā teikts "Trīsdesmit deviņi gul dzelzīs Rīgā".²⁰

---

16 "Da das besagte Complot nicht glaubte, genug lügen zu können, so suchte es einen verschmitzten Schreiber, den publicquen Blumenhoffschen Herrenhüter Kic-kul Jacob, der hier selbst gestanden daß weder er noch das Gebiet irgend eine Klage hätte. Dieser schrieb die Lüge wegen der fälschlichen publication von der Kantzel, aus eigener Erfindung, nebst vielen andern Lügen, und zwar sogar selbst wider den Willen der übrigen Mitkläger"(turpat, 23.lp.).

17 Ģenerālgubernatora ziņojumā detalizētāk minēti tikai "meli par viltus sludināšanu no kanceles". Tā ir īsākā sūdzība, kur teikts: "Mēs jau priekš daudz gadiem no mūsu viscienīgas un augstas ķeizeres un mūsu viscienīga un visaugsta ķeizera pavēlēšanām, žēlastībām un likumiem nenieka nezinām, jo mūsu baznīcas kungi un mācītāji šo mums no kancelēm nesludina".

18 Līdzšinējā literatūrā vairākreiz atkārtota ziņa, ka dziesmas esot sacerētas un dziedātas cietumā. Tas ir pārpratums, kas radies no dzejojuma virsraksta neprecīzā krieviskā tulkojuma "Песня заключенного крестьянина, сочиненная в утешении, в страхе и великой горести в 1777 году".

19 Īsi pirms brauciena uzrakstīta žagatas Laura vēstule - tā datēta pat ar 25. aprīli.

20 Bogdanovs gan stāsta, ka brauciena ierosme radusies aprīlī, bet viņš varēja arī par kādu nedēļu kļūdīties.

Iespējams pat, ka pirmā dziesma sacerēta nedaudz ātrāk, otrā - vēlāk: satura ziņā otrā ir it kā pirmās papildinājums.

Notikumu gaita rāda, ka dziesmas un sūdzības ir kolektīvas domas rezultāts. Tomēr visos dokumentos spilgti jaušamā izeiksmes un domugaitas savdabība liecina, ka Ķikuļa Jēkabs bija ne tikai uzrakstītājs, bet arī sacerētājs. Viņš nebija bezkaislīgs sekretārs. Jēkaba individualitāte izpaudusies literārajā veidojumā un idejiskajā saturā, mazāk sūdzībās, kur viņu saistīja konkrētie fakti un prasības, toties jo brīvāk dziesmās, kur hermētisku rakstītājs varēja justies īsti savā elementā.

3.

Ķikuļa Jēkabs tāpat ir pirmais zināmais latviešu tautības autors, kas sacerējis laicīga satura literārus darbus latviešu valodā.²¹

Biogrāfiskās ziņas par Ķikuļa Jēkabu ir gaužām skopas. Nav noskaidrots ne viņa dzimšanas, ne miršanas laiks.²² Kā jau dzimtoilvēkam viņam nebija uzvārda, tā vietā lietoja mājvārdu.²³ Blomī bija kroņa muiža netālu no Smiltenes. Ķikuļa Jēkabs bija audējs, pie tam prasmīgs, jo pie viņa nāca mācīties amatā no tālākiem

²¹ Vārdā zināmi daži brāļu draudzes locekļi, kas nedaudz agrāk uzrakstījuši autobiogrāfijas un sprediķus (Ķīsa Pēteris, Jaunraunas Baba), bet tie ir reliģiski darbi, kas nepieder pie literatūras kā mākslas nozares. Turpretim Ķikuļa Jēkaba dziesmās, kā tālāk redzams, mākslinieciskās domāšanas elements ir pārsvarā.

²² 1750. un 1758. g. Vidzemes arhlu revīzijas dokumentos /Центральный государственный исторический архив древних актов, ф. 274, оп. 1, д. 234/ no "Ķikuļa" iemītniekiem atzīmēti tikai saimnieki Tenis un Mārcis.

²³ Ziemeļvidzemē mājvārdi parasti ir vienskaitlī, tā arī "Ķikulis" (J. Endzelīns. Latvijas vietu vārdi. I. d. Vidzemes vārdi. R., 1922, 69. lpp.) Tāpat nav Ķikuļa, bet Ķikuļa Jēkabs.

novadiem. Par to liecina ieraksts kādā audumu paraugu grāmatā: "Šī grāmata pieder Lapjār muižs vāveram Miķeļam un Blomenhof Ķikul Jēkabs ir viņa meisters. Anno 1771, janvāri 18.dien."²⁴ ("Lapjārmuiža" ir Ozolmuiža pie Dikļiem.) Par audējiem varēja būt gan saimnieki, gan vaļinieki.²⁵ pie kura no šiem slāpiem piederēja Jēkabs, nav izdevies izzināt.

Tā kā jau 1771.gadā Ķikul Jēkabs bija "meisters", tad domājams, ka nemieru laikā viņš bija pusmūža vai vecāks vīrs. Tiesas dokumentos uzsvērts, ka viņš ir hernhūtiētis, izmeklētāji sauc viņu par "viltīgu" (verschmitzt), tātad patiesībā veiklu, rakstītāju. Tas redzams arī no tālāk iztirzātajiem Jēkaba darbiem. Laba rakstītāja slava, kā izriet no apcietināto zemnieku sarunas ar Bogdanovu, Jēkabam bija plašā apvidū. Vāciski atzīmētais datums Žagatas Laura vēstulē un meldiju nosaukumi²⁶ pie dziesmām liecina, ka Ķikul Jēkabs prata vācu valodu, rakstīja arī ar gotu burtiem.

Pēc Pēterburgas braucēju notveršanas pagāja gandrīz mēnesis, līdz administrācija tika Jēkabam uz pēdām. 20.maijā parakstīta pavēle viņu apcietināt un nogādāt uz Rīgu dzelžos vai siekstā saslēgtu kā sevišķi bīstamu ļaundari.²⁷

²⁴ Paraugu grāmatas un ieraksta attēls žurn. "Latvijas Saule", 1923, nr.7/8, 61.-62., 67.-69.lpp.

²⁵ M.Stepermanis grāmatā "Zemnieku nemieri Vidzemē" (197.lpp.) nosaucis Jēkabu par "muižas rakstvedi", tā izprazdams tiesas dokumentu krieviskā publicējuma izteicienu "геронимейтер". Vēlāk pats M.Stepermanis noskaidroja, ka publicētāji nepareizi atveidojuši vārdu "герунтер" - hernhūtiētis.

²⁶ Vienā no tiem ir kļūda, bet tā cēlusies drīzāk dziesmas teksta nezināšanas, nevis valodas neprasmes dēļ.

²⁷ Eesti NSV Riiklik aja-loo keskarhiiv, Tartu, f.279, nīm.1, sir.550, lk.369 -370.

Nav izdevies izzināt Jēkaba tālāko likteni. Skaidrs gan tas, ka par tādu "noziegumu", kāds viņam tika pierādīts, viņš nevarēja palikt bez smaga soda (pēc tālaika paražām visdrīzāk - nežēlīga miesas soda). Blomuižas 1795.g. revīzijas dokumentos redzams, ka piecus gadus pēc nemieriem - 1782.gadā - Jēkabs vairs "pikuli" nav dzīvojis. Viņš bija vai nu miris, vai joprojām apcietināts, katorgā, izsūtīts, varbūt pārcelts uz citām mājām.²⁹

4.

Pikula Jēkaba dziesmas izaugušas hernhūtiešu rakstu tradīciju augsnē. Maz pazīstamās hernhūtiešu literatūras raksturošanai šķiet nepieciešams neliels ekskurss.

Vairākus tūkstošus cilvēku lielās hernhūtiešu jeb brāļu draudzes, kas ilgu laiku atradās vajātā stāvoklī, kopa savus rakstus latviešu valodā kopš 18.gs. vidus. Starp hernhūtiešiem bija samērā daudz rakstīt prātēju, īpaši no saimnieku un amatnieku vidus. Viņi gan pārrakstīja, gan tulkoja no vācu valodas un sacerēja paši ar draudzes dzīvi un dievkalpojumiem saistītus reliģiskus tekstus. Pēc rokrakstā saglabāto darbu grafologiskajām pazīmēm redzams, ka rakstītāju bija daudz - desmitiem un simtiem. Daļa no viņiem zināmā mērā profesionalizējās - starp rakstiem reizēm gadās diezgan daudzi, ko pagatavojis viens cilvēks, dažkārt pat atrodams viens teksts vairākās vienādās kopijās. Līdz mūsu dienām saglabājušies apmēram 400 brāļu draudžu rokraksti no laikposma starp 18.gs. vidu un 19.gs. 70.-80.gadiem, bet toreiz to bija daudz vairāk, un tie dzīvi cirkulēja no viena hernhūtiešu centra uz otru.

²⁸ Latvijas PSR Centrālais valsts vēstures arhīvs, 199.f., 1.apr., 55.1

²⁹ Smiltenes draudzes baznīcas grāmatas, kur varētu ko vairāk uzzināt, nav saglabājušās.

Hernhūtisms izplatījās samērā nelielā apvidū - vidzemes vidienē un ziemeļdaļā. Var secināt, ka šais rajonos rokraksta literatūra bija masveidīga, labi pazīstama parādība.

Jau 18.gadsimtā izveidojās raksturīgie hernhūtīšu rakstu tipi - dogmatiskie teksti (ētiska rakstura sacerējumi apokrifiskā formā), sprediķi un dievkalpojumu dziesmas, draudžu locekļu biogrāfijas, draudžu hronikas un vēstures. Ļoti svarīgi atzīmēt, ka daži tipi - sprediķi, dziesmas, biogrāfijas - deva iespēju veidoties patstāvīgai rakstītāju jaunradei. Tā brāļu draudžu raksti kļuva par pirmo pašu latviešu, pie tam dzimtcilvēku, rakstīto literatūru. Piemēl anonimitāte, religiskās ideoloģijas uzmanības trūkums pret personības individualitāti bija par cēloni tam, ka mums tikpat kā nav zināmi šo rakstu autori (izņēmums - autobiogrāfiju sacerētāji).³⁰

Hernhūtīšu darbos nostiprinājās visai stingras literārā veidojuma un ārējās apdares tradīcijas.

Rakstītāji dažus elementus pārnēmuši no iespiestajām grāmatām, piemēram, kustodus.³¹ Arī formātus un iespējuma veidu pielāgo iespiestajām grāmatām, piemēram, maza apjoma sacerējumiem lieto oktāvformāta burtnīcas. Iemīļoti ir lieli burti. Dzeju parasti raksta rindās kā brāļu draudžu iespiestajās dziesmu grāmatās (luterāņu grāmatās dziesmas izkārtotas vienā laidā).

Rakstu valodu mācījušies no iespiestajām grāmatām, rakstītāji arī paši lietoja vācisko ("veco") ortogrāfiju, vācu mācītāju izteiksmes veidu. Tomēr

³⁰ Sīkāk hernhūtīšu literatūra aplūkota rakstā: A.Apīnis. Rokraksta grāmatas 18.gs.otrajā un 19.gs.pirmajā pusē. - "Raksti" (LPSR valsts b-ka), 1, R., 1964, 71.-112.lpp. Te pievienots arī svarīgāko pieminekļu neliels izlases veida saraksts.

³¹ Lappuses beigās ierakstīta nākamās lappuses pirmā zilbe.

mazizglītotie zemnieki bieži rakstīja pēc dzirdes, izmantoja tādas latviešu valodas morfoloģiskas un sintaktiskas īpatnības, kādu nebija iespiestajos paraugos. Kopumā to var raksturot kā īpatnēju t.s. "veclatvisšu rakstu valodas" paveidu.

Brāļu draudžu literatūrā valda specifiska "praktiskās" morāles leksika un frazeologija. Tai trūkst dzīvas, konkrētas niansētības (piemēram, ik uz soļa sastopami abstrakti lietvārdi "žēlastība, uzticība, priecība, pašpatikšana, lētprātība, liksmība, briesmība" utt.). Ieviesušās daudzas formulas, īpaši standartiski epiteti, kam vairs nav sākotnējās nozīmes. Raksturīgi ir līdzīgas nozīmes jēdzienu kumulējumi: "viltība un blēdība", "izdeldēt un izpostīt" utt.

Bet līdzās šim kokainajam klišejistiskumam iemirdzas tautas dzīvās valodas dārgumi - neparasti atvasinājumi, veiklas un lakoniskas divdabju konstrukcijas, idiomas, daudz pamazināmo vārdu.

Starp brāļu draudžu sacerējumu stilistiskajām īpatnībām jāatzīmē dažas nozīmes pārnese grupas, kas kļuvušas visai pierastas. Īpaši bieži sastopamās kombinācijās tiek variēti atribūti "sirds" un īpaši "asaras" - viena no galvenajām īsta hernhūtieša pazīmēm. Populāri ir salīdzinājumi ar debess un gaismas parādībām ("prieka saulīte, mīlestības saulīte", dievs tiek saukts par spīdumu un gaišumu), ūdeņu un straumes priekšstati ("bēdu jūra", "bēdu un karstuma vilņi"). Turpretim paralēles bībeles motīvos ir samērā retas.

Starp brāļu draudžu rakstiem ir vairāki dziesmu krājumi un atsevišķas dziesmas; arī sprediķus, biogrāfijas, hronikas bieži pārtrauc vai nobeids ar kādu pantu. Dziesmas nav norakstītas nedz no luterāņu, nedz arī no hernhūtiešu iespīestajām grāmatām. Kādu daļu varbūt sacerējuši pirmais brāļu draudžu sludinātāji vācieši, tomēr neveiklā forma, izteicieni, priekšstati liecina, ka lielumlielā tiesa ir pašu mazizglītoto zemnieku sadzejota.

Dziesminieki cenšas atdarināt luterāņu korāļus. Ne visi autori tikuši galā ar pantmēru, tāpēc dziesmās daudz apostrofējumu un aplamu uzsvaru, ne vienmēr pareizas atskaņas. Dzejā valda tie paši hernhūtiešu stilistikai tradicionālie nozīmes pārnēsumi:

Kā zibins spīd mans Jēzuliņš,

Kā ausekliņa spožumiņš..

Lai tās as'ras vilņu vilņiem

Plūdin plūst kā avotiņš..

Vājākiem dziesminiekiem izdodas tikai fragmentāru priekšstatu virknes, talantīgākajiem turpretim domas vijas cauri visam dzejojumam. Jāpiezīmē, ka nesaķarība, loģiski nesaistītu izteikumu brīvs rindojums raksturīgs pat izglītotu vācu hernhūtiešu (J.J.Loskils) reliģiskās dzejas stilam.

Dziesmās māksliniecisko izteiksmes līdzekļu koncentrēts samērā vairāk nekā prozā. Tomēr arī te tiem ir pakārtota nozīme - tie domāti tikai reliģisko emociju ierosināšanai.

Ar retiem izņēmumiem hernhūtiešu dziesmas runā vienskaitļa pirmajā personā par draudzes locekļa un dieva attiecībām, par draudzes locekļa jūtām. Tāpēc arī šai dzejā nav odu augstā stilā. Tajā valda sarunas, dialoga intonācija.

Viena no galvenajām hernhūtisma prasībām bija novērsties no apkārtējās pasaules un to nicināt kā ļaunuma iemīļojumu. Misticisms un iracionālais brāļu draudžu rakstos savijās ar samierināšanās un pakļaušanās mācību. Statūti, piemēram, sludina: "Brāļiem un māsām būs tikuši priekš visām tādām lietām sargāties, kas dieva vārdiem pretī ir: .. nepaklausīšana pretī saviem valdiniekiem... Bet, kad viens brālis jeb māsa... dalību ņēmis pie dumpja celšanas, tādām būs tūlināta no mūsu draudzības nost palikt." Atsevišķās vietās gan ieskaņas rūgtums pret kungiem un mācītājiem, bet hernhūtiešu uztverē tie ir tikai "ticības ienaidnieki" un sātana iedvesmoti ļaundari. Tas nav pro-

tests pret muižnieku vai mācītāju kārtu kopumā, pret ekspluatācijas sistēmu.

Tomēr citādā nozīmē toreizējos sociāli ekonomiskajos apstākļos hernhūtismam piekrita progresīva sabiedriskā loma. F.Engelss norāda, ka opozīcija feodālismam nereti ietveras mistikas formā.³² Viņš min divus ķecerības veidus - birgeru ķecerību, kam vajadzīga tikai "lēta baznīca", un zemnieku un plebeju ķecerību, kas prasa sabiedrisku vienlīdzību. Hernhūtisms Vidzemē 18.gadsimtā piederēja pie šī otrā tipa. Hernhūtieši reliģisko jūtu spēku uzskatīja par augstāku kritēriju nekā ticīgā sociālo stāvokli. Šis moments bija galvenais, kas piesaistīja dzimtcilvēkus brāļu draudzēm, šai ideoloģijā iemita sociālā protesta un nemiera potence.

Ļoti svarīgi arī tas, ka hernhūtisms ieviesa zemnieku vidē organizētības elementu. "Uz laukiem bija parādījies jauns spēks - organizēta zemniecība" (J.Zutis)³³.

Cik līdz šim zināms, 1776.-1777.g. nemieros hernhūtiešu rakstu tradīcijas pirmo reizi sāka darboties kā tiešs politiskās cīņas ierocis pret feodālo apspiešanu. Tas notika zemnieku sūdzībās un ģikuļa Jēkaba dziesmās.

5.

Ģikuļa Jēkaba dziesmas rakstītas uz zilgana papīra, oktāvformāta (16x10 cm) burtnīcā. Saglabātais, t.i., uz Pēterburgu sūtītais eksemplārs ir vienā papērienā izgatavots tīrraksts - tajā nav labojumu un variantu meklējumu, kādi neizbēgami pirmrakstā, sevišķi dzejā. Jēkabs lietojis zoss spalvu, rakstījis antīkvas kursīvā, kas 18.gadsimtā bija parasts raksta veids

³² F.Engelss. Zemnieku karš Vācijā. R., 1954, 30.-31. lpp.

³³ J.Zutis. Baltijas jautājums XVIII gadsimtā. R., 1951, 166.lpp.

latviešu valodā, tam laikam tipiskiem pastāviem, drusku stūrainiem burtiem. Rokraksts ir ļoti glīts, pat kaligrāfisks. Vietām (vārdā Kūfārs un tā atvasinājumos) Jēkabs izzīmē atsevišķus burtus kā iespiestos. Varbūt šis grafiskums saistāms ar audēja amatā un audumu paraugu pārziņēšanā izkopto ornamenta izjūtu.

Ortogrāfija Ķikuļa Jēkabam ir samērā pareiza, tuva iespiesto grāmatu rakstībai. Visjūtāmākā atšķirība - trūkst mīkstinājuma zīmju, nekonsekventi lietoti lielie burti³⁴, interpunkcija pa lielākajai daļai nav kārtībā. Aiz īpaši uzsveramiem vārdiem lietotas zīmes ! un ? (arī šī pēdējā ar izsaukuma nozīmi). Vietumis aiz saīsinātiem vārdiem likts apostrofs. Reizēm ar nelielu atstarpi nošķirti priedēkļi. Arī negarajos vāciskajos ierakstos aplami lielie burti un diakritiskās zīmes. Secinājums - tāpat kā lielais vairākums hernhūtiešu rakstītāju Ķikuļa Jēkabs mācījies nevis skolā, bet kaut kādā citādā veidā.

Brāļu draudžu rakstu tradīcijām atbilst dziesmu burtnīcas formāts un kustoāi. Bet dzejas rindas Jēkabs reizēm rakstījis vienā laidā un pantus numurējis kā luterāņu dziesmu grāmatās.

Pirmās lapas abās pusēs ierakstīta uzruna ķeizarienei Katrīnai II, troņmantniekam un valdībai. Seko dziesma 9 pantos bez virsraksta, tā sākas ar vārdiem "vīscienīg' ķeizerene klāt!". Dziesma aizņem divas ar pusi lapas.

Otrajam dzejojumam īpašs virsraksts: "Viena vīdzenes cietumnieku bēdu dziesma, iekš lielām bēdām un bailēm šinī 1777.gadā taisīta". Tā 36 panti arī ierakstīti divās ar pusi lapās.

Pantmēram Ķikuļa Jēkabs izmantojis divus senus K.Fīreķera korāļus no dziesmu grāmatas "Slavas un pa-

---

³⁴ Ir arī tikai nedaudz palielināti burti.

teicības dziesmu" nodaļas. "Viscienīg' ķeizerene klāt!" atdarina korāli "Kā spoži spīd mans Jēzuliņš"³⁵ ar diezgan sarežģītu strofu:

v - v - v - v -
v - v - v - v -
v - v - v - v -
v - v - v - v -
v - v - v - v -
v - v - v - v -
- v
- v
- v - v
- v - v
- v - v
- v - v - v - v

"Cietumnieku dziesma" veidota pēc korāļa "Kā būs mums tevi teikt"³⁶, kam divrindu panti un metriskā uzbūve daudz vienkāršāka:

v - v - v - v - v - v
v - v - v - v - v - v

Tāpēc arī šī dziesma Jēkabam padevusies labāk. Tomēr abos dzejojumos pa pilnam gan aplamu uzsvāru, gan apostrofējumu; ir arī lāpāmie vārdi, piemēram, "klāt", kas vairākkārt lietots tikai, lai dabūtu atskaņu vārdam "māt!" Autors visur centies sameklēt atskaņas, bet ne vienmēr tas viņam izdevies.

Dziesmu sakaru ar brāļu draudžu raketiņiem apliecina specifiskā leksika. Bieži atkārtojas "asaras" un "asariņas", abstraktie lietvārdi no "praktiskās" reliģijas un morālēs sfēras ("Bailes, Bēdas, Tricēšanas, Apsmiešanas", "iekš priecīb's" staigāt, "Ar mīlibu it saldīg'" dzīvot), par formulu kļuvušie epiteti "dārgs

³⁵ Latviska dziesmu grāmata. R., 1769, 383.lpp.

³⁶ Turpat, 380.lpp.

augsts" un "augsts dārgs". Turpretim īsts biblisms par abām dziesmām ir viens pats - "Zālamana miers un gods".

Arī Ķikuļa Jēkabam piemīt jēdzienu kumulācijas paraža - īsajā ievadā vien, kur uz to nespiež ne pantmērs, ne dzejiska izteiksme, var saskaitīt 5-6 kumulējumus ("nabagi slikti ļautiņi", "goda tronī un krēsli" utt.).

Ģermānismu nav daudz. Tautas valoda izpaužas daudzajos deminutīvos un pāris īpatnējos izteicienos ("pupa bērni"). Vidzemes vidienes izlokšņu forma ir uzruna ķeizarienei un tropmantniekam "Māmī, dēli!" ("māmiņ, dēliņ!").

Ģedaudzajos pārnestas nozīmes izteicienos ienākusi hērnhūtiska tēlainība - "kronis spīd kā saul'", "kron's zied", "apžēlošan'.. kā saul' uzlec", "bēdas nāk uz bēdām kā ar plūdiem". Otrajā dziesmā daži nozīmes pārnesumi Ķikuļa Jēkabam ir patstāvīgāki un izdevušies ļoti zīmīgi - "asaras par maizi", "mūsu mazi pupa bērni ar sāpj' un bēdu pienu ēdināti".

Jāpiezīmē, ka šī pati leksika un tēli figurē arī Ķikuļa Jēkaba uzrakstītajās sūdzībās. Tur daudzi jēdzieni kumulēti, abas sūdzības beidzas ar vienādu atmiņā paliekošu gleznu: "Visa mūsu zeme uz jums skata, priecājas un gaida kā to saulīti uzlecam, kas to spožu, jaunu dienu atnes un tās tumšas bēdu padebesis prom bīd."

Tāpat kā lūgumrakstos, arī pirmā dzejojuma ievadā un abos dziesmu tekstos ik uzrunu ķeizarienei pavada uzruna tropmantniekam, ģenerāļiem, valdībai. pēc satura "Viscienīg' ķeizerene klāt!" ir panegirīks majestātei apzināti veidotā augstā stilā ar krāsīgu epitetizāciju. Tikai pēdējā pantā autors, uzrunādams dievu, lūdz, lai viņš liek valdniecei pievērsties "Vidzemītes bēdu namam".

Otrā dziesma ar šo momentu sākas, tā abām veidojot kompozicionālu veselumu. Saturā "Ģietuaniķu dziesma" ir sūdzība par muižnieku nežēlību. Pirmie

7 panti ieturēti korāļu stilā, tālāk seko ļoti lietišķīgs vēstījums par zemnieku postu. Jo tālāk, jo konkrētākas, uzskatāmākas kļūst detaļas. Rakstītāja spalva it kā atraisījusies no konvencionālās izteiksmes pīnēkliem, brīvi seko satrauktajai domai. Jēdzieni pārāug tēlos. Kāpinās emocionalitāte. 25.-31.pantā izteikta pārliecība, ka zemnieku posts tiks novērsts. Pomas spēks kulmināciju sasniedz 24.-26.panta skanīgajās rindās. Dzejojuma beigu daļā satraukums noplok, skan atkal korālis. Kopumā abu dzejojumu noskaņojums ir svīnīgs, reizē cilvēcisku sāpju caurausts un sirsnīgs.

Kīkula Jēkabs atradās pašā rakstītās latviešu literatūras sākumā. pret folkloru hernhūtieti izturējās noraidīgi. Mākslas dzeju latviešu valodā jēkabs vēl nepazīna (pirmais šādas dzejas krājums latviešu lasītājiem G.F.Stendera "Jaunas ziņas" gan bija iznācis 1774.gadā, bet citā valstī - Kurzemes hercogistē; vidzemē ar to iepazīnās labi ja daži mācītāji). vienīgais, ko Kīkula Jēkabs varēja izmantot, bija tautas literātu gaužām primitīvā pieredze vācu mācītāju sacerētās reliģiskās dzejas atdarināšanā³⁷.

Tomēr Kīkula Jēkabs ar savu dzejnieka talantu vairāk intuitīvi nekā apzinīgi radījis īstu mākslas darbu, kur sabiedriskā ideja un personības individuālā, neatkarīgojamā emocionalitāte saplūduši vienā veselumā, kur jaunais saturs un jaunā jūtu pasaule jau pārauguši baznīcas dzejas formu, kas paliek vairs tikai kū čaula.

Mūsdienu lasītājam jāatceras arī, ka divsimt gados radikāli mainījušies estētiskie kritēriji. daudz kas, ko tagad uztveram kā nedzejisku un nepiemērotu, Kīkula Jēkaba laikā un vidē neizraisīja negatīvas aso-

---

³⁷ Turpretim Neredzīgajam Indriķim pēc gādiem 25-30 jau bija abu Stenderu dzeja, uz kā balstīties; viņa forma, salīdzinājumā ar Kīkula Jēkaba dziesmām, ir daudz izkoptāka.

ciācījas (piemēram, kaut vai uzrunā "Māmi, dēli!")³⁸.

Spriežot pēc dziesmu grafiskā un literārā veidojuma, Jēkabam piemita zināmas profesionālas brāļu draudžu rakstītāja iemaņas.

Liekas, ka 1777.gada dzejojumi viņam nebija pirmais darbs. Neapšaubāmi pati ideja rakstīt politisku dzeju radusies hernhūtisma literatūras vidē (oficiālais luterānisms zemnieku literāros mēģinājumus neatbalstīja, pat kavēja). Tomēr Ķikuļa Jēkaba redzes loks bija daudz plašāks nekā parastajiem hernhūtiešu rakstu kopējiem. Viņam bija priekšstats par valsts aparāta hierarhiju, noteiktas ziņas par valdnieku nama sastāvu, pie tam laikā, kad latviešu valodā neiznāca laikraksti ar politisku informāciju, Vidzemē nebija pat vēl latviešu kalendāra. Jēkabam bija nojauta par to, ko mēs dēvējam "augstā stila" vārdā, bet arī prasme stingri logiski, secīgi, ar kāpinājumu psihologiska efekta dēļ uzrakstīt zemnieku sūdzības.³⁹ Paša spēkiem, bez skolas izglītības viņš bija apguvis daudz vairāk nekā zemnieku ikdienas dzīvē iespējams. Ķikuļa Jēkabs bija krietni pārkāps par savu apkārtni, viņš bija tālaika apstākļos izcila personība.

---

³⁸ Pāris piemēru no hernhūtiešu dziesmām:

Suņu tiesu svētī mums,
Gan ar to pietiksīm..

Es čakli tev pielieņu
Kā cālēns pie to vīstu..

³⁹ Ķikuļa Jēkaba "vienkāršā" stila paraugam fragments no Mārsnēnu zemnieku sūdzības: "Tad iesāce rījas no akmiņiem mūrēt, un tad turēja mūsu cienīgs stākaldera lieliskungs /muižas pārvaldnieks.A.A./ 3 vāces meistarus, 2vi mūrniekus un trešu būmani; tiem ikkatram vajadzēja savu strādnieku klāt no mājām un vēl citas liekas braukšanas ar no mājām ar savu maizi un sāli, lubu vešanas no Vijciema sila un vēl citas, kur vien vajaga; un darbinieks un otarnieks riktīgi kungam muižā; tad ar bāds bija klāt, ka nezināja, kur maizīt ņemt, ko gaitniekam līdz dot." Interesanti, ka Jēkabs, pietiekami prazdams vācu valodu, tomēr sūdzības rakstījis latviski. Vai tā būtu nevēlēšanās griezties pie idealizētās ķeizarienes ienīsto kungu valodā?

6.

Ikvienas tautas garīgās dzīves agrīnās stadijās, kad sabiedrība vēl nav sasniegusi augstu darba dalīšanas līmeni, arī sabiedriskā apziņa attīstās nediferencētās formās. Top sacerējumi, kuros apvienojas politiskās, reliģiskās, mākslinieciskās, ētiskās, zinātniskās, filozofiskās domāšanas elementi. Tādas bija Ķikuļa Jēkaba dziesmas. Tās pieder ne tikai literatūrai, bet arī politiskajai vēsturei. Tās ir svarīgi zemniecības uzskatu dokumenti feodāli dzimnieciskās iekārtas krīzes periodā.

Ķikuļa Jēkaba pasaules uzskats raksturojams kā reliģisks, teistisks. Izšķirējs, glābējs spēks viņa uztverē būs dieva griba. Bet - vai arī Vidzemes posts radies pēc dieva gribas? Vainīgie ir muižnieki, taču nekur nav teikts, ka viņus būtu virzījis dievs. Tas ir krasā pretrunā ar baznīcas mācību, ka ikviena nelaime ir vai nu pelnīts sods par grēkiem vai dieva pārbaudījums, kas pacietīgi jāpanes. Zemnieka veselīgā saprāta priekšā teisms nebūt vairs nav absolūts. Arī pret mācītājiem Jēkabam nav nekādu simpātiju-vienā no sūdzībām viņš tiem pārmet valdības rīkojumu negodīgu slēpšanu muižnieku labā. Ķikuļa Jēkaba drošā valoda ir bezgala tālu no hernhūtiskās pazemības.

Duras acis tas, ka Jēkabs domā valsts mērogos, jūtas kā lielās Krievijas pilsonis. Pirmajā dziesmā autors apliecina, cik svarīga viņam un viņa kārtas biedriem valsts labklājība (ne tikai valdnieces persona vien), cik labprāt viņi pakļaujas valsts varai. Pie tās viņš arī griežas ar lūgumu savaldīt dzimtkungus. Šādai zemnieku orientācijai ir dziļš sakņojums. Absolūtisma periodā tādu vai citādu iemeslu dēļ valsts varā nereti nonāk konfliktā ar feodālo muižniecību. To Vidzemes zemnieki bija pieredzējuši zviedru laikos, par to dabūja pārliecināties vēl Ķikuļa Jēkaba pasaulē pirms 12 gadiem: 1765. gadā pēc valdības pieprasī-

juma Vidzemes muižniecība bija spiesta pirmo reizi noteikt zemnieku ekspluatācijas mēru - klausu regulatīvus. Tikai - valdība jau to darīja pašu dzimtkungu labā un pieļāva kompromisu, atstājot muižturu ziņā regulatīvu izpildes kontroli un tātad iespēju tos ik brīdī pārkāpt.⁴⁰ Ķikuļa Jēkabs pareizi raksturojis muižnieku sociālo stāvokli tobrīd - tie ir "zemes valdinieki" un "zemes kungi", viņu nežēlību autors pasvītrojis ar motīvu - kungi priecājas par zemnieku bēdām. Taču, ka dzimtcilvēku un muižturu sadursmē patvaldniecība nešaubīdamās nostājusies pēdējo sardzē, ka tieši viņa sankcionējusi bargos sodus un sūtījusi savus "virsniekus un zaldātus" apspiest nemierus, Ķikuļa Jēkabs un viņa domu biedri neredz. Bet tā jau ir visas zemnieku kustības tragika - šo "labā cara" ilūziju viņi spēja pārvarēt vēl tikai pēc vairāk nekā simts gadiem.

Pirmās dziesmas ceturtajā pantā jēdziens "tēva zeme" lietots tam laikam diezgan neparastā - tēviņas - nozīmē. Tas izriet no Ķikuļa Jēkaba "valstiskā" domāšanas veida. Citur šie vārdi apzīmē zemnieku paaudžu paaudzēs apstrādāto zemi. Ne sevišķi skaidri izdevušās, bet nozīmīgas ir rindas, kur teikts, ka muižnieki

.. solās mūsu kājas, rokas nocirst,

Ka mums būs mūsu tēva zemi aizmirst.

Te pausta zemnieku sensenā pārliecība, ka viņiem ir tiesības uz zemi, kas mantota no iepriekšējām paaudzēm, pausts protests pret muižniekiem, kuri ar varmācīgu rīcību cenšas likvidēt šīs tiesības un pat atņemt par tām. Ka domāts tieši tā, liecina arī īsākās sūdzības vārdi "...vīri top bez vainas.. iz savām tēvu tēvu mājām izdzīti.." Tiesību apjoms (noma, valdījums, īpašums) ne vienā, ne otrā tekstā vēl nav formulēts, un zemes motīvs vispār nav galvenais ne dziesmās, ne sūdzībās. Idejiskā un politiskā cīņa par jautājumu, kam

---

⁴⁰ M. Stepermanis. Zemnieku nemieri Vidzemē 1750-1784. R., 1956, 106.-126.lpp.

nākotnē piederēs zeme - muižniekiem vai zemniekiem -, īsti iedegās tikai dzimtniecības atcelšanas priekšvarā 19.gadsimta sākumā. Ķikuļa Jēkaba nopelns ir tas, ka prasību, kam vēlākajos periodos piekrita centrālā loma, viņš izvirzījis jau tik agrā cīņas stadijā.

Dziesmas aplūkojot izolēti, to programma var likties gaužām ierobežota - ja dievs atdarīs valdniekiem acis un tie redzēs zemnieku postu, tad pilnīgi pietiks, lai visu vērstu par labu. Jēkabs nešaubās, ka tā arī notiks. Bet konkrētajā situācijā šī programma nozīmēja ļoti daudz.

1776.-1777.gada zemnieku nemieri jau tiecās ne tikai pēc ekonomiskiem uzlabojumiem un kļaušu normēšanas, bet arī pēc atbrīvošanās no kungu varas vispār, pēc dzimtniecības institūta atcelšanas.⁴¹ Ķikuļa Jēkabs dziesmās nerunā vis par pastāvīgām ekonomiskām grūtībām, bet par muižnieku varu pašu, kas izpaužas tik šausmīgā veidā, tātad par ārpusekonomiskajiem spaidu līdzekļiem, par dzimtniecības sistēmu. Tādējādi, lūgdams modināt "to augstu dārgu garu mūsu vīscienīg' ķeizarenēs", Jēkabs atbalstīja zemnieku kustības visprogresīvākos, vistālejošākos centienus.

Dzimtcilvēkiem bija divas iespējas, kas pēc viņu domām varētu grozīt viņu stāvokli - lūgt palīdzību "no augšas" vai iet revolucionāru bruņotas cīņas ceļu. Arī par pēdējo zemnieki domāja. Nemiernieks Jānis(Janka), piemēram, teicās gan zinot, kā pašiem tikt ar muižniekiem galā.⁴² Tomēr tobrīd cīnītāji izvēlējās mērenāko variantu - lūgumu ķeizarienei.

Nemieru gaitā zemnieku uzskati attīstījās arvien tālāk. Nemiernieki nonāca pie pārliecības, ka nepieciešams uzstāties kopīgi. Pēterburgas gājēji sevi

---

⁴¹ M.Stepermanis. Zemnieku nemieri Vidzemē 1750-1784. R., 1956, 211.lpp.

⁴² Turpat, 212.lpp.

uzlūkoja par visas guberņas zemnieku delegāciju. Mārsnēniešu sūdzībā konkrētie pārliedz ekspluatācijas gadījumi vispārināti: "Iekš mūsu zemes ir izzudušas ķeizarišķas tiesas un likumi, jo nu katris muižnieks ar tiem ļaudīm, kas viņa rokā ir, dara, ko viņš pats vien grib." Un tālāk: "Ceļos meždāmajiem lūdzam žēlastību ar asarām mūsu neizciešamu grūtību dēļ, kas iekš visas Vidzemes caur mūsu lieliem kungiem un muižniekiem notiek" Otrajā sūdzībā nav pat konkrētu faktu, vārdu un vietu, bet visas "Līfland zemes" "pazudināto ļaužu" sauciens pēc palīdzības. Tāpat Ķikula Jēkaba dzejojumi uzstājās **v i s a s** Vidzemes zemnieku vārdā pret **v i s u** kungu kārtu. Dziesmas vairs nav no dzīves realitātes atrau tā hernhūtietiša dialogs ar augstāku varu. Tajās spilgti izteikta zemnieku solidaritāte - viņiem

.. sirds ēdas

Par savu tēva zem' un savām mājām,

Par saviem draugiem taviem un par tāliem.

Arī šai ziņā dzejojumos tāpat dokumentējies brīdis, kad zemnieku sabiedriskā doma bija visvairāk noskaidrojusies un sasniegusi visaugstāko pakāpi.

Tā Ķikula Jēkabs savās dziesmās kļuva par zemnieku kustības ideologu.

Novērtējot Ķikula Jēkaba rīcību, nedrīkst palaist garām dažus momentus. Jēkabs piederēja pie kroņa ļaudīm. Tiem klausās bija stingrāk normētas, saimnieciskais stāvoklis labāks nekā kungu dzimtcilvēkiem, un pēdējie pat uzskatīja kroņa zemnieku dzīvi par ideālu. Taču tobrīd cīņas sparū vairs nenoteica šaurās pašmāju intereses - kroņa zemnieki gāja kustības avangardā⁴³, un arī Jēkabs neatrāvās no vilņa, kas viņu ienesa pašos nemieru mēģēlos. Otrkārt - kad Jēkabs rakstīja dziesmas un sūdzības, viņam varbūt skaidrāk nekā citiem bija zināms, kas viņu gaida, ja šie raksti nonāks

⁴³ M. Stepermanis. Zemnieku nemieri Vidzemē 1750-1784. R., 1956, 210. lpp.

muižniecības rokās. Iejaukdamies notikumos cīņas beig-
gu posmā, kad aktīvākos zemniekus citu pēc cita skāra
nežēlīgas represijas, ģikuļa Jēkabs apliecināja savu
lielo drosmi un kopības apziņu ar kārtas biedriem. Vēl
vairāk - pratināšanas laikā apgalvodams, ka sūdzību
saturu viņš sacerējis pret citu sūdzētāju gribu, šis
vīrišķīgais cilvēks centās glābt savus cīņas biedrus
un uzņēmās vainu viens, kaut zināja, ka tam sekas va-
rēja būt tikai jo drausmīgāks sods.

Pirmie saglabātie latviešu rakstītie laicīga sa-
tura literatūras oriģināldarbi ir nevis idejiski kus-
lā Mēredzīgā Indriķa panti, bet 1777. gada nemieru dzies-
mas. Divu kultūru cīņā tās stāv apspiesto masu pusē
un ir augsta virsotne zemniecības progresīvās sabied-
riskās domas attīstībā.

Transkripcija

Viscienīga, varen
augsta un dārga
ķeizerene!

Viscienīgs, varen augsts
un dārgs
ķeizer!

Mūsu augsta un dārga,
no dieva likta ķeizeriska
valdīšana!

Še mēs, nabagi slikti⁴⁵ ļautipi,
jūsu kalpi un nemācīti bērni,
kas gan vērte neesam pie tās
vietiņas pieiet, uz ko jūsu
dārgas kājas stāv,

esam iedrošinājušies jums
vienu dziesmiņu priekš jūsu
augstu goda troni un
krēslu taisīt iekš šā

1777. gada

un vēlētum, kaut tas priekš
jūsu ausīm un dārga vaiga
uz jūsu augstu goda krēslu
tā skanētu, kā mēs to iekš
nabadzības un lielām bēdām

---

⁴⁵ Vienkārši.

un aifarahn effam Rakitijulchi un
ja tas juhul Augitam un Dahr-
gam Käyürrikam Prahtam ne
patiktu Tad luhdam ichehlaítibu
zellós meídamees no wiffas Sirds un
Dweheles ar aifarinahm, ka juhul!
Du(miba prett mums neapikailtohs, Bet
ka mehs ichehlaítibu atraítu Juhul
azzihs?

Mel:

/43/

Mel: Wie schon leuchtet der morgenstern
Wifs Zeenig Käyürenne klaht!
PattWaldineeze muhul Maht! Mehs
preekích juns paklannamees; Lai
juhul Krohnis Spihd ka Saul? un
Benaidneeki ta ka Fraul, Preekích
juhul Kahjahm mésti. Nahzeet,
Drebbeet; un pakrihteet preekích tahm
Kahjahm Augitas Mahtes! Skuhp-
ítidami winnu Pehdas.

2. Lai Spihgulô tâ Gohdiba? un
Winnu Spehks lai Satreez ta, wiffus
kas prett ícheem zellahs Lai wiffi tohp
apkauneti; ispohíti un spímeeti; un
Lai teem kauns usíwellahs. Bailes,
Behdas, Trihzeíchanas, apímeeíchanas
Lai teem rohdahts, kas dohmâ Saw Rohku
pazelt.

Lai

un asarām esam rakstījuši; un,
ja tas jūsu augstam un dār-
gam ķeizeriskam prātam ne-
patiktu, tad lūdzam žēlastību
ceļos mezdamiem no visas sirds un
dvēseles ar asarām, ka jūsu
dusmība pret mums neapskaistos, bet
ka mēs žēlastību atrastu jūsu
acīs.

Mel.: Wie schön leuchtet der Morgenstern!

1. Viscienīg' ķeizerene klāt!
Patvaldiniece, mūsu māt!
Mēs priekš jums paklanāties.
Lai jūsu kronis spīd kā saul'
Un ienaidnieki tā kā praul'
Priekš jūsu kājām mesti!
Nāciet,
Drebiņi,
Un pakrītiņi
Priekš tām kājām
Augstas mātes,
Skūpstīdami viņu pēdas!
2. Lai spīguļo tā godība
Un viņu spēks lai satriec tā
Visus, kas pret šiem ceļiem
Lai visi top apkaunēti,
Izpostīti un apsmieti,
Un lai tiem kauns uzzveļas!
Bailes,
Bēdas,
Tricēšanas,

3. Lai wilfeem weenadi tas Preeks? Par
mehru un bes galla Leels? Muhs
Gennerraleem Klahtu, Dohd tu teem
pafcheem Gudribu, ka tee seekfch Preezibs
f'taigatu? Preekfch Augftu KÄy{Ärenni?
Talfni, Labbi, Glihfch Gohdigi weenteefigi
lai tee darra, kas Pawehlehts zaur fcho
Mahti.

4. Un tapatt lai tee Semmaki ka
wirfneeki un Saldati, Lai turrahs
Talfn ka Wihri, Preekfch fawu KÄy{Ä-
rennes Maht! un preekfch faw Tehwa
femmi klaht, Lai tee ar Gudrib tihri,
fkaifti, Gudri, Pafemmigi zits pehz zitta
lai tee Dfihwo, un it paklaufigi kalpo.

5. Lai Sahlamanna Meers un Gohdf.
Lai muhf'u KÄy{Äram tohp dohts? us
Winnu Augftu Krehf'lu!

Lai

Apsmiešanas

Lai tiem rodas,

Kas domā sav' roku pacelt!

3. Lai visiem vienādi tas prieks
Pār mēru un bezgala liels,
Mūs' generāliem klātu!
Dod tu tiem pašiem gudrību,
Ka tie iekš priecīb's staigātu
Priekš augstu ķeizereni!
Taisni,
Labi,
Glīš', godīgi,
Vientiesīgi
Lai tie dara,
Kas pavēlēts caur šo māti!
4. Un tāpat lai tie zemāki,
Kā virsnieki un zaldāti,
Lai turas taisn' kā vīri
Priekš savu ķeizerenes māt'
Un priekš sav' tēva zemi klāt!
Lai tie ar gudrīb', tīri,
Skaisti,
Gudri,
Pazemīgi
Cits pēc cita
Lai tie dzīvo
Un it paklausīgi kalpo!
5. Lai Zālamana miers un gods,
Lai mūsu ķeizeram top dots
Uz viņu augstu krēslu!

Lai tapatt 'feed' 'scheem Gohda
Krohns? ka paſchu Debbes Nam-
neek lohns? Bes it ne kahdu Behdu?
Dfeedeet? Puhteet? un Spehlejeet
Augſtu Gohdu Muhſu Augſtam!
un wiſs Dahrgakam Käyſäram.

6. Mehs Sanemmam ka Bitt ſaw'
Tehw'? To ihitu Käyſärennes Dehl!
un paſchu Mihlu Mahti! Mehs'
Gohdam ar daudſ Drebbeſchan, un
ar pateefu Semmoſchan, Tak mums
to zellu rahdi. Mahmi! Dehli! Tahs
Augſtibas un Gohdibas! Wiſſu Goh-
du! ko mehs pateefi jums dohtu.

7. Lai Muhſu Augſt Jaun Käyſären-
ne

/44 06/

Käyſärenne! Maria Fedorow-
na ſwaidita? us nahkohſch Lai-
keem waldiht! Daudſ Meera un
daudſ Weſſelibs? Daudſ Gudrib'
Augſtib Gohdibu! ar mihlibu it Saldig?
Lihgſmi? Augſti! weſſeligi un Preezigi

Lai tāpat zied šiem goda krons,
Kā pašu debess namniek' lons,
Bez it nekādu bēdu!
Dziediet,
Pūtiet
Un spēlējiet
Augstu godu
Mūsu augstam
Un visdārgākam ķeizeram!

6. Mēs saņemam kā bit' sav' tēv'
To istu ķeizerenes dēl'
Un pašu mīlu māti.
Mēs godām⁴⁶ ar daudz drebēšan'
Un ar patiesu zemošan'.
Tak mums to ceļu rādi,
Māmī,
Dēlī,
Tās augstības
Un godības,
Visu godu,
Ko mēs patiesi jums dotu!
7. Lai mūsu augst' jaunķeizerene

Maria Fedorovna svaidīta
Uz nākošajiem valdīt!
Daudz miera un daudz veselīb's,
Daudz gudrīb', augstīb', godību,
Ar mīlību it saldīg'!
Līksmi,

---

⁴⁶ Godinām.

Lai Tâ Dfihwô! un lai fcheem ne
useet behda.

8. Lai Winnu Augli auglibâ?
Eekfch Weffelibas Gohdibâ! Bes
Sahpem Sahk un beidfahs? Lai
stnefs Jaun Kâÿfâram Priek'?
Lai nebehda par Sahp ne neek',
Ak Lihgimo Preezinajeess? Deijaet?
Smeijaet? juhs Raddini? un Drau-
dfini? Kâÿfârennes! Deews
dohs Meer un weffelibas.

Tad

/45/

9. Tad Lai jell fchi apfchehlo-
fchan', Pahr Widfemmites Behdu
Namm; Mums weenreif ka Saul
usLezz? Ja pateef buhs tas Deewa
Prahts, Tad Deews atdarrihs
Kâÿfâre azz? ka Winni tahs
Behdas mannihs? Pateef,
Deews Leedf! Sawu Gudrib'
no Ta Krehîla Tahs Gohdibas?
us To Krehîlu Muhs Kâÿfâra!

Weena

/45 06/ 47

---

⁴⁷ Kâ lietās 46.-47.lp. vēlāk iesūts kancelejas
izgatavotais tulkojums vācu valodā.

Augsti,
Veselīgi
Un priecīgi
Lai tē dzīvo,
Un lai šiem neuziet bēda!

8. Lai viņu augļi auglībā
Iekš veselības godībā
Bez sāpēm sāk un beidzas!
Lai atnes jaunķeizeram priek',
Lai nebēdā par sāp' neniek'!
Ak, liksmo, priecinājies!
Dejiet,
Smejiet,
Jūs, radiņi
Un draudziņi
Ķeizerenes!
Dievs dos mier' un veselības.
9. Tad lai jēl šī apžēlošan'
Pār Vidzemītes bēdu nam'
Mums vienreiz kā saul' uzlec!
Ja paties būs tas dieva prāts,
Tad dievs atdarīs ķeizera ac's,
Ka viņi tās bēdas manis.
Paties',
Dievs, liec
Savu gudrīb'
No tā krēsla
Tās godības
Uz to krēslu mūs' ķeizera!

Weena Widfemmes Zeetumneeku

Behdu Dfeefma

Bekfch Leelahm Behdahm un Bailehm

(schinnî 1777. Gaddâ taifita

Mel: Was lobet wir dir.

Mehs Zellôs mefdamees juhs gauſchi Luhdſam:
un muhfû Behdas jums ar affrahm (uhdſam.

2. Kaut muhfû Augſtai Dahrgai KËyſſre-
nei! Wiſſas Kreew'ſemmites PattWaldineezei

3. Un ar muhfû Dahrgam Jaunam KËy-
ſaram! PattWaldineekam un lihdfMantinee-
kam.

4. Un wiſſeem Dahrgeem Augſteem Gen-
neraleem? Muhfû Pattwaldineezees Padohm-
neekeem.

5. Patiktu Dſirdeht Widfemmites Behdas,
kas taggad pee mums irraid ik no deenas
kaut

/48 06/

6. Kaut juhſu Dahrgais waigs un
azzu Spohſchums? buht muhfû Speekis un
muhfû Sirds Drohſchums.

7. Un mehs Preekſch Juhſu waig un Dahrgahm
Kahjahm, atraſtu ſchehlaſtib un meer
eekſch Mahjahm.

8. Jo ſchinnî gaddâ muhfû widfemmitê,
Bes behdahm naw ne weena Dwehſelite.

9. Muhs ſemmes Waldineeki gauſchi duſmo,
Fahr muhfû Behdu deenahm winni lihgfmo.

Viena Vidzemes cietumnieku
bēdu dziesma,
iekš lielām bēdām un bailēm
šinf 1777. gadā taisīta

Mel.: Was lobet wir dir.

1. Mēs ceļos meždamies jūs gauži lūdzam
Un mūsu bēdas jums ar asrām sūdzam.
2. Kaut mūsu augstai dārgai ķeizerenei,
Visas Krievzemītes patvaldīnieci,
3. Un ar mūsu dārgam jaunam ķeizaram,
Patvaldīniekam un līdzmantīniekam
4. Un visiem dārgiem augstiem ģenerāļiem,
Mūsu patvaldīnieces padomniekiem
5. Patiktu dzirdēt Vidzemītes bēdas,
Kas tagad pie mums iraid ik no dienas;
6. Kaut jūsu dārgais vaigs un acu spožums
Būt' mūsu spieķis un mūsu sirds drošums
7. Un mēs priekš jūsu vaig' un dārgām kājām
Atrastu žēlastīb' un mier' iekš mājām!
8. Jo šinf gadā mūsu Vidzemītē
Bez bēdām nav neviena dvēselīte.
9. Mūszemes valdinieki gauži dusmo,
Par mūsu bēdu dienām viņi likamo

10. un ſohlals muhfū kahjas rohkas nozirst,
ka mums buhs muhfū Tehwa ſemmi aismirſt.
11. Jo daſchi lihdi teem Swehreem Meſchâ dſihwo,
un appakich Gruhtahm Behdu naſtahm zilpô.
12. Eekſch tahdeem waidu Laikeem dſihwo-
dami, Kur katrâ deenâ aſſaras par maiſi.
13. Trihs Deſmit Dewini gull Dſelſihs Rigâ,
Bes teem kas dſihwo Meſchâ ſwehru Pulka
Eekich

/49/

14. Eeksch Zeetuma jaw daſchi irr pahr-
dohti, No Mohzibahm eekſch mohkahm
atkal likti.
15. un muhfū ſeewas muhfū maiſi Behrni,
Tohp Muſchâ Blukkôſ gauſchi wahrdſinati.
16. un Gruhtas ſeewas Saine maiſi Behrni,
Tee wiſſi raud un kauz ka kahdi jehri.
17. Tahs aſſaras kas ſche teek iſraudatas,
No wezzeem lihdi teem maſſeem Puppa
Behrneem.
18. Zaur to teek muhfū maiſi Puppa Behrni,
ar Sahpj un Behdu Peenu Ehdinati.
19. un ar tee kas wehl gull eekſch Mahtes
Meeſahm, Tahs Behdas dabbu Sajult no
ſcham Teeſahm.
20. Jo daſchi irr bes Laika peedſimmuſchi,
un Mahtes meeſahs ſawu dſihwib' iſlaiduſchi.
21. Ka daſchas Seewas deenâ Nakti raudâ,
un Nahwes Behdahs gull eekſch leela
kauna

Par

10. Un solās mūsu kājas, rokas nocirst,
Ka mums būs mūsu tēva zemi aizmirst.
11. Jo daži līdz tiem zvēriem mežā dzīvo
Un apakš grūtām bēdu nastām cilpo,
12. Iekš tādiem vaidu laikiem dzīvodami,
Kur katrā dienā asaras par maizi.
13. Trīsdesmit deviņi gul dzelzīs Rīgā
Bez tiem, kas dzīvo mežā zvēru pulkā.
14. Iekš cietuma jau daži ir pārdoti,
No mocībām iekš mokām atkal likti.
15. Un mūsu sievas, mūsu mazi bērni
Top muižā bluķos gauži vārdzināti.
16. Un grūtas sievas, saime, mazi bērni,
Tie visi raud un kauc kā kādi jēri.
17. Tās asaras, kas še tiek izraudātas
No veciem līdz tiem maziem pupa bērniem!
18. Caur to tiek mūsu mazi pupa bērni
Ar sāpj' un bēdu pienu ēdināti
19. Un ar tie, kas vēl gul iekš mātes miesām,
Tās bēdas dabū sajūst no šām tiesām,
20. Jo daži ir bez laika piedzimuši
Un mātes miesās savu dzīvīb' izlaiduši,
21. Ka dažas sievas dienā, naktī raudā
Un nāves bēdās gul iekš liela kauna,

22. Par [aweem mihleem Wihreem raudada-
mas, un wiffu [awu d[ihwib aismir(damas.

23. Un pamett [awu meelas wef[elibu, Tak ne
atrohd nekahdu palihd[iibu.

24. Pee zilwekeem un muhfu [emmes kun-
geem, Bet Behdas nahk us Behdahm ka
ar pluhdeem.

25. Deews tee[cham red[ehs Wid[emmites
Behdas, un atSpirk[chanu dohs teem
kam Sirds Ehdahs.

26. Par [awu Tehwa [emm un [awahm
Mahjahm, par [aweem Draugeem tu-
weem un par tahleem.

27. Deews mohdinshs To Aug[itu Dahrgu
garu, Muhfu wif[sZeenig Khy[arennes
waru

28. un ar muhfu Dahrga jauna Khy[ara!
Pattwaldineeka un lihdmantineeka.

29. un wiffu muhfu Aug[itu Genneralu?
Muhs Khy[arennes Dahrgu Padohmnee-
ku.

ka

/50/

30. Ka winni muhfu Leelas Behdas [kattihs,
un us mums [awas mihlas azzis gree[ihs.

31. Tad raudahs tee kas nu eek[ich
Preeka [taigâ, un par mums Galwas
krattidani klaigâ.

32. Kad Deews [cho darrihs tad mehs tam
[wehre[im, ka winna [chkih[ti Laudis
muh[chan buh[im.

22. Par saviem mīļiem vīriem raudādamas
Un visu savu dzīvīb' aizmirsdamas
23. Un pamet savu miesas veselību,
Tak neatrod nekādu palīdzību
24. Pie cilvēkiem un mūsu zemes kungiem,
Bet bēdas nāk uz bēdām kā ar plūdiem.
25. Dievs tiešām redzēs Vidzemītes bēdas
Un atspirgšanu dos tiem, kam sirds ēdas
26. Par savu tēva zem' un savām mājām,
Par saviem draugiem tuviem un par tāliem.
27. Dievs modinās to augstu dārgu garu,
Mūsu viscienīg' ķeizarenēs varu
28. Un ar mūsu dārga jauna ķeizara
Patvaldinieka un līdzmantinieka
29. Un visu mūsu augstu generāļu,
Mūs' ķeizerenes dārgu padomnieku,
30. Ka viņi mūsu lielas bēdas skatīs
Un uz mums savas mīļas acis griezīs.
31. Tad raudās tie, kas nu iekš prieka staigā
Un par mums galvas kratīdami klaigā.
32. Kad dievs šo darīs, tad mēs tam zvērēsim,
Ka viņa šķīsti laudis mūžam būsim,

33. Un Behrnu Bahrni' peeminehs ícho
gaddu, ar pateizibu muhíchig preekích
ícho Raddu.

34. Amen kungs Jefus íteidfees muhs drihs
peítiht, mehs ne ko wairák Spehjam tewin
Sazziht.

35. Tu eífi muhíu gans un weenigs galwneeks,
tad parahdees pee mums ka Spehsigs Wald-
neeks

36. un Sanem muhs ka eííam wíííus
líndíig, Mehs eííen wahji un teeííham
ne Spehsig.

33. Un bērnu bērni pieminēs šo gadu
Ar pateicību mūžig' priekš šo radu.
34. Āmen! Kungs Jēzus, steidzies mūs drīz pestīt,
Mēs neko vairāk spējam tevīm sacīt:
35. Tu esi mūsu gans un vienīgs galvnieks,
Tad parādies pie mums kā spēcīgs valdnieks
36. Un sapem mūs, kā esam, visus līdzīg'!
Mēs esam vāji un tiešām nespēcīg'.

MUIŽNIEKU ZEMES ĪPAŠUMS LATGALĒ 19.gs.OTRAJĀ PUSĒ

Muižu saimniecību attīstībai pēc dzimtbūšanas atcelšanas Krievijā 1861.gadā veltīti visai plaši padomju vēsturnieku pētījumi.¹ Šim jautājumam pieskārušies arī Latvijas agrārvēsturnieki, pētot vidzemi un kurzemi 19.gs. otrajā pusē.² Tajā pašā laikā Latvijas austrumu daļas - Latgales muižu ekonomiskā attīstība kapitalisma posmā analizēta visai maz. Viens no nozīmīgākajiem Latgales vēstures pētniekiem B.Brežgo(1887.-1957.) savu uzmanību veltīja galvenokārt šķiru cīņas jautājumam³ un zemnieku saimniecības attīstībai pēc 1861.gada.⁴ Pie līdzīgiem jautājumiem šodien strādā arī vēsturnieks J.Babris.⁵

- 1 П.Н.Першин. Аграрная революция в России, I-II, М., 1966; Л.П.Мизарик. Состав и история землевладения крупнейших помещиков России - Материалы по истории сельского хозяйства и крестьянства СССР, сб.6, М., 1966; см. же. Об уровне развития капиталистического земледелия в крупном помещичьем хозяйстве Европейской России конца XIX-начала XX вв. - Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1964 год. Кишинев, 1966; А.М.Анфимов. Крупное помещичье хозяйство Европейской России, М., 1969.
- 2 М.И.Козин. Капиталистическая эволюция помещичьего хозяйства Лифляндской губернии во второй половине XIX в. - Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1959 год. М., 1961.
A.Mierīpa. Agrārās attiecības un zemnieku stāvoklis Kurzēmē XIX gs. II pusē. Rīga, 1968; I.Balevica. Lauksaimniecība Vidzemē un Kurzēmē pirmā pasaules kara priekšvakarā. R., 1970.
- 3 Б.Брежго. Очерки из истории крестьянских движений в Латгалии 1577-1907. Р., 1956.
- 4 Б.Брежго. Латгales земники pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.-1914. R., 1954.
- 5 J.Babris. 1961.gada 19.februāra reforma un zemnieku zemieri Latgalē.- Latvijas PSR ZA Vēstis, 1961., Nr.6; Очерки экономической истории Латвии 1860-1900. Р., 1972, стр.88-106, 348-370.

Līdz ar to Latgales muižu ekonomiskā attīstība 19.gs.otrajā pusē vēl nav guvusi plašāku atspoguļojumu vēsturnieku darbos. Vienam no šīs problēmas jautājumiem - Latgales muižnieku zemes īpašuma lielumam pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.gadā - arī veltīts šis raksts. Tajā izmantoti Centrālās statistiskās komitejas un Zemkopības departamenta publicētie un arhīva materiāli.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.gadā Krievijā un līdz ar to arī Latgalē vērojama kapitālisma attīstība visās ekonomikas nozarēs. Lauksaimniecībā tas iezīmējas gan ar daudzlauku saimniecības un lopkopības paplašināšanos, gan ar algotā darba spēka un lauksaimniecības mašīnu izmantošanu. Tomēr ne visās guberņās kapitālisma attīstība lauksaimniecībā noritēja vienādos tempos. Vidzemē un Kurzemē kapitālisms attīstījās straujāk nekā Vitebskas guberņas sastāvdaļā Latgalē. Viens no cēloņiem tam bija visai tālie rūpniecības centri un jūras ostas. Bet ne mazāk svarīgs iemesls bija tas, ka lielo latifundiju īpašnieki maz darīja, lai pārkārtotu savu saimniecību uz kapitālisma pamatiem, bet viņu rokās koncentrējās lielas zemes platības.

Pēc Redakcijas komisijas materiāliem Latgalē 1860.gadā bija 223 muižas, kuras zemes platība bez zemnieku zemes bija 682 487 desetīnas,⁶ pie kam 53,7 % no visas šīs zemes platības koncentrējās 16 muižās, kas ir 7,2% no visām Latgales muižām (skat.1.tabulu). Tās ir muižas ar zemes platību virs 10 000 desetīnām, kas atradās galvenokārt Daugavpils apriņķī (5 muižas ar 148 458 desetīnām zemes) un Ludzas apriņķī (9 muižas ar 188 732 desetīnām). Daugavpils apriņķī lielākie muižnieki bija barons N.Korfs, kam piederēja Krustpils un Līvānu muiža ar 70 113 desetīnām, grāfs M.I.Borhs - Preiļu muiža ar 32 897 desetīnām, M.Plāters-Zīberga -

⁶ Septiņās Latgales muižās bija tikai zemnieku zeme.

Muižu skaits un lielums ar vairāk nekā 100 zemniekiem 1860.gadā
(bez zemnieku zemes)

Zemes lielums	Daugavpils apriņķis				Rēzeknes apriņķis			
	Muižu skaits	%	Zemes platī- ba desetinās	%	Muižu skaits	%	Zemes platī- ba desetinās	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
50-100	-	-	-	-	2	2,5	75	0,0
100-500	23	33,8	6672	2,7	19	23,5	6422	4,1
500-1000	17	25,0	11635	5,0	16	19,8	11910	7,5
1000-2000	12	17,6	16339	7,3	20	24,7	29699	19,0
2000-3000	5	7,4	12018	5,4	11	13,6	26073	16,6
3000-10000	6	8,8	27005	12,2	11	13,6	53354	34,2
10000 un vairāk	5	7,4	148458	66,7	2	2,5	28949	18,5
	68	100,0	222227	99,6	81	100,0	156482	99,9

1	Ludzas apriņķis				K o p ā			
	2	3	4	5	6	7	8	9
50-100	-	-	-	-	2	0,9	75	0,0
100-500	18	24,3	4499,45	1,5	60	26,9	17693,45	2,5
500-1000	8	10,8	6230	2,0	41	18,4	29775	4,2
1000-2000	18	24,3	26872,31	8,8	50	22,4	72910,31	10,6
2000-3000	11	14,9	25786,97	8,5	28	12,6	63887,97	9,2
3000-10000	10	13,5	51658	17,0	26	11,6	132017	19,2
10000 un vairāk	9	12,2	188732	62,2	16	7,2	366139	53,7
	74	100,0	303778	100,0	223	100,0	682487,73	99,4

Tabula sastādīta pēc krājuma "Приложение к трудам Редакционных комиссий для составления положений о крестьянах, выходящих из крепостной зависимости"

2.-23.lapā ievietotā materiāla. Daugavpils muižām, kurām uzrādīti divi lielumi, pieņemts mazākais. Starpība starp daugavpils apriņķi uzrādīta lielāko un mazāko kopējo muižas zemes daudzumu ir 6037 desetinās.

Liksnas muiža ar 21 140 un Dubņegi - ar 410 desetīnām, S.Plāters-Zībergs - Arendalas muiža ar 1041 un Ķalupe ar 11 360 desetīnām zemes. Muižniekam M.Reutam piederēja Daugavpils apriņķī Vārkavas muiža ar 12 948 desetīnām, Kameņecas muiža ar 2781 desetīnu un Rēzeknes apriņķī Antonišķi ar 5490 desetīnām zemes. Ludzas apriņķī viens no lielākajiem muižniekiem bija P.S. Gorožanskis, kam piederēja trīs no 9 lielākajām muižām apriņķī (Aleksandropole - 12 450 desetīnas, Balvi-13 450 un Šķilbēni - 10 594 desetīnas).⁷ Rezultātā zemes koncentrācija viena īpašnieka rokās bija lielāka nekā to atspoguļo statistiskie dati par atsevišķu muižu zemes platību.

Par turpmākajām izmaiņām muižnieku zemes īpašumā ziņas sniedz 1877., 1887. un 1905.gada Iekšlietu ministrijas Centrālās statistiskās komitejas organizētā zemes īpašumu uzskaitē Krievijas guberņās. Šis materiāls visai uzskatāmi rāda, kā rokās Latgalē koncentrējās zeme 19.gs. otrajā pusē: 1877.gadā 55,8% no visas zemes platības atradās privāto īpašnieku rokās, 39,8% bija zemniekiem izdalītā zeme, 3,4% - valsts zeme un 1% - pārējiem zemes īpašniekiem. Sīkāk izanalizējot privātajā īpašumā esošo zemes daudzumu, redzam, ka lielākā zemes daļa (87,7%) Latgalē piederēja muižniekiem.⁸

---

⁷ Приложение к трудам Редакционных комиссий для составления положений о крестьянах выходящих из крепостной зависимости. Т. VI, СПб., 1860, стр. 2, 14.

⁸ Статистика поземельных собственности в населенных мест Европейской России. Вып. V. СПб., 1882, стр. II2-II2I

Privātajā īpašumā esošais zemes daudzums
1877.gadā (procentos)⁹

Īpašnieki	Latgalē	Vitebskas gubernā	Vidzemes gubernā	Kurzemes gubernā
Muižnieki	87,7	83,4	95,0	94,3
Tirgotāji	5,4	5,7	2,0	2,4
Sīkpilsoni	3,2	4,	1,6	1,3
Zemnieki	2,2	2,6	0,3	0,3
Pārējie	1,5	3,8	1,0	1,6

Salīdzinot 2. tabulas datus, redzam, ka zemes daudzums kopumā muižnieku rokās Latgalē bija nedaudz lielāks (87,7%) nekā visā Vitebskas gubernā (83,4%), bet tajā pašā laikā mazāks nekā Vidzemes (95%) un Kurzemes (94,3%) gubernā. Turpretī privātajā īpašumā esošais zemes daudzums tirgotāju, sīkpilsoņu un zemnieku rokās Latgalē bija lielāks nekā Kurzēmē un Vidzemē.

Muižu saimniecības attīstības iespējas daļēji nosaka tās lielums un tās ricībā esošais aramzemes daudzums. Sadalot visas Latgales muižas pēc aramzemes daudzuma, redzam, ka procentuāli vairāk aramzemes ir lielajām muižām, bet mazāk - latifundijām.¹⁰

	Aramzeme	Muižas lielums
1.	40-50%	10-500 desetinām,
2.	20-30%	500-1000 "
3.	10-20%	1000-10 000 "
4.	2-10%	10 000 un vairāk "

Salīdzinot muižu skaitu un zemes daudzumu katrā šajā grupā 19.gs. 70.gados Latvijā un Vitebskas gubernā (3.tabula), redzam, ka nedaudz vairāk kā pusei no

9 Статистический вѣстникъ Россійской имперіи. Сер. III, вып. 10. СПб., 1886, стр. 2, 3, XIII.

10 Статистика поземельной собственности, стр. 121.

Zemes platība	Muižu skaits %				Zemes daudzums %			
	Latgalē	Vitebskas guberņā	Kurzemes guberņā	Vidzemes guberņā	Latgalē	Vitebskas guberņā	Kurzemes guberņā	Vidzemes guberņā
10 des.un mazāk	2,2	7,2	-	0,2	0,0	0,1	-	0,0
10-100	20,5	34,6	0,9	3,0	0,5	2,1	0,0	0,0
101-500	32,4	30,5	12,8	7,7	5,0	10,5	1,6	0,8
501-1000	17,2	11,5	23,8	15,8	7,5	11,3	6,7	3,9
1001-5000	22,5	14,1	52,0	55,3	28,4	39,2	42,7	40,9
5001-10000	1,7	1,2	5,8	11,6	6,6	10,9	14,8	24,3
10 001 un vairāk	3,5	0,9	4,7	6,4	52,0	25,9	34,2	30,1

¹¹ Статистический временник Российской империи, стр. 86-87;
Статистика поземельной собственности, стр. 116, 121.

visiem Latgales muižniekiem (55,1%) piederēja nelielas muižiņas (10-500 desetīnas), kas sastādīja tikai 5,5% no visas zemes platības. Šo muižu skaits visā Vitebskas guberņā kopumā ir vēl lielāks (72,3%), turpretī Kurzēmē un Vidzemē tas svārstījās no 10%-12%, pie kam šo muižnieku rokās bija no 0,8% - 1,6% zemes. To muižnieku skaits un viņu rokās esošais zemes daudzums, kuru zemes lielums svārstījās no 500 līdz 1000 desetīnām, bija visumā līdzīgs visā Latvijā. Vislielākās atšķirības starp Latgali, Kurzemi un Vidzemi ir to muižnieku īpašumu grupā, kuras zemes lielums ir no 1000 līdz 10 000 un vairāk desetīnām. Ja Kurzēmē un Vidzemē vairāk kā puse no visiem īpašumiem un zemes daudzuma saistās ar muižām no 1000 - 10 000 desetīnām, tad Latgalē pusi no visas zemes platības aizņem muižas ar vairāk nekā 10 000 desetīnām un to skaits ir tikai 3,5% no visu muižu skaita. No teiktā redzam, ka Latgalē ir ļoti liels nelielo muižu skaits, bet tajā pašā laikā 12 muižās (3,5%) koncentrējās puse no visas muižnieku rokās esošās zemes platības. Šāds zemes sadalījums, protams, ietekmēja arī kapitālisma attīstības gaitu Latgalē.

Pirmie gadu desmiti pēc dzimtbūšanas atcelšanas bija Latgales muižu pārkārtošanās laiks uz jauniem apsaimniekošanas principiem. Tiem muižniekiem, kas paši vadīja saimniecību, bija vajadzīgi līdzekļi, lai iegādātos savus darba rīkus un algotu kaut vai dažus laukstrādniekus, ja arī lielāko daļu veica ar pusgraudniekiem un atstrādāšanu. Līdzekļus galvenokārt ieguva, pārdodot mežu un saimnieciski neizdevīgākos zemes gabalus. Tā rezultātā muižnieku zeme laikā no 1861.-1877. gadam samazinājās par 16,7%. Pa apriņķiem tas sadalījās šādi: Rēzeknes apriņķī par 14,7%, Ludzas - 15,5%, Daugavpils - 19,8%. Visā Vitebskas guberņā laikā no 1863.-1877. gadam muižnieku zemes īpašumi samazinājās no 1 809 385 desetīnām uz 1 390 393 desetīnām jeb par

¹² 23%. Pie tam samazinājās galvenokārt to muižu skaits un platība, kuras pārsniedza 1000 desetīnas. Tajā pašā laikā muižu skaits ar zemes platību no 100-500 desetīnām gandrīz divkāršojās. 1860.gadā Latgalē šādu muižu bija 57 (25,6%) ar 17 024 (2,3%) desetīnām, 1877.gadā - 109 (32,4%) ar 28 312 (5%) desetīnām zemes (skat. 4.tabulu). Neskatoties uz visām muižu lieluma izmaiņām, 1877.gadā vēl 52% no visas muižnieku zemes koncentrējās 12 Latgales muižās.

Agrārās krīzes 19.gs.otrā pusē ietekmēja arī muižu saimniecību, mainījās muižniekiem piederošais zemes daudzums. Krīzes sākumā - 80.gados šis process vēl bija maz jūtams, būtiskākas izmaiņas notika 90.gados. Salīdzinot 1891.gada datus ar 1877.gadu, Latgalē vērojama pat neliela muižu zemes palielināšanās; tā 1877.gadā muižu zemes bija 567,7 tūkstoši desetīnu, bet 1887.gadā - 586,6 tūkstoši desetīnu. Noteikt precīzi, par cik šajos gados palielinājās muižu zeme, ir visai grūti, te jāņem vērā ne tikai zemes pirkšana un pārdošana, bet arī iekšējā zemes palielināšanās uz noderīgās zemes rēķina, kas ne vienmēr aprēķinos tika uzrādīta. Tā kā statistiskās ziņas sniedz vispirms pagastu valde yiteb-skas guberņas statistiskai komitejai un no šejienes tās apkopotā veidā nonāca Pēterburgā Iekšlietu ministrijas statistiskajā komitejā, tad pārrakstīšanas un apkopošanas procesā varēja ieviesties zināmas neprecizitātes. Tā 1860.un 1877.g. Atašienes muižai Rēzeknes apriņķī uzrādīta muižas zeme 4248 desetīnas, bet 1891. gadā 14 716 desetīnas. Ar to arī izskaidrojama liela daļa zemes platības pieauguma Rēzeknes apriņķī 1891. gadā.¹³

12 Движение землепладения потомственных дворян с 1861 по 1897 г. СПб., 1898, I и др.

13 Прилепение к Трудом Редакционных комиссий, стр.20-21; LCVVA, 657.f., 1.apr., 4.1., 588.lp. Rēzeknes apriņķa muižu zemes platība krājumā Статистика землевладения 1905.g.12.lpp. uzrādīta nepareiza (12 965.des.), jābūt 132 965 desetīnas.

Kļūda ieviesusies arī, aprēķinot muižu vidējo zemes platību 1887.gadā. Krājumā "Главнейшие данные поземельной статистики по обследованию 1887 г. vidējā zemes platība Daugavpils apriņķa muižās dota 617,2 desetinās.¹⁴ Šāds skaitlis radās, dalot 176 531 desetinas uz 286 muižām. Dažus gadus vēlāk, 1891.gadā daugavpils apriņķī ir 121 muiža, bet 1877.gadā bija 111 muižas (skat.5.tabulu). Tik liela muižu skaita palielināšanās vai samazināšanās dažu gadu laikā, liekas, nav iespējama. Tādējādi muižu skaits daugavpils apriņķī bija mazāks nekā to uzrāda 1887.gada dati. Vidējā muižas zemes platība daugavpils apriņķī bija apm.1400 desetinu.

Neprecizitātes uzskaitē pagaidām nedod iemeslu apšaubīt domu, ka Latgalē laikā no 1877.-1887.g. muižu īpašums nedaudz palielinājies. Periodiska neliela muižnieku zemes paplašināšanās vērojama visā Vitebskas guberņā. Laikā no 1877.līdz 1887.gadam muižu zemes platība Vitebskas guberņā samazinājās par 5%, bet no 1887.līdz 1895.gadam palielinājās par 4%.¹⁵

Jūtamas izmaiņas Latgales muižnieku zemes īpašumā norit 19.gs.90.gados, kad tas samazinās par 25,5%. Galvenās zemes zaudētājas ir lielās muižu latifundijas, kuru skaits samazinājās uz pusi, bet zemes daudzums par 46,9% (skat.6.tabulu). Ne visos Latgales apriņķos muižas zeme samazinājās vienādi. daugavpils apriņķī muižnieku īpašumā esošais zemes daudzums samazinājās

---

14 Главнейшие данные поземельной статистики по обследованию 1887 года. Вып.5,Спб.,1898,стр.8-9.

Krājumā Статистика землевладения 1905 г. 45.lpp.ieviesusies kļūda: Daugavpils apriņķī vidējais muižu zemes lielums 1887.g.dots 446,5 desetinas; Rēzeknes apriņķī - 963 desetinas, jābūt 1439 desetinas.

15 Движение землевладения помещичьих дворян с 1861 по 1897 г. Спб., 1898, стр. 7, 20-21.

Muižu skaits un to zemes daudzums 1877.g.

Zemes lielums	Daugavpils apriņķis				Rēzeknes apriņķis			
	Īpaš- nieku skaits	%	Zemes daudzums	%	Īpaš- nieku skaits	%	Zemes daudzums	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
10 desetinas un mazāk	3	2,7	16	0,08	4	3,1	17	0,01
10-50	10	9,0	357	0,2	16	12,2	553	0,4
50-100	11	9,9	814	0,5	16	12,2	1217	0,9
100-500	40	36,1	11598	6,5	40	30,5	10475	7,9
500-1000	22	19,8	15766	8,9	18	13,8	13311	10,0
1000-2000	13	11,7	18156	10,1	19	14,5	26909	20,2
2000-3000	3	2,7	7415	4,2	9	6,9	22210	16,7
3000-10000	4	3,6	17173	9,4	7	5,4	33119	24,9
10000 un vairāk	5	4,5	107179	60,1	2	1,5	25154	18,9
	111	100,0	178474	99,98	131	100	132965	99,91

1	Ludzas apriņķis				Latgalē kopā			
	2	3	4	5	6	7	8	9
10 dašatīnas un mazāk	-	-	-	-	7	2,2	33	0,0
10-50	7	7,4	218	0,1	33	9,8	1128	0,2
50-100	9	9,5	680	0,3	36	10,7	2711	0,5
100-500	29	30,5	6239	2,4	109	32,4	28312	5,0
500-1000	18	18,9	13451	5,3	58	17,2	42528	7,5
1000-2000	13	13,7	18772	7,3	45	13,3	63837	11,2
2000-3000	8	8,4	19197	8,5	20	5,9	48822	8,6
3000-10000	6	6,3	34688	13,5	17	5,0	84980	15,0
10000 un vairāk	5	5,3	163064	63,6	12	3,5	295397	52,0
K o p ā:	95	100,0	256309	100,0	337	100,0	567748	100,0

55

16 Статистика поземельных собственности и населенных мест Европейской России.
Вып. V, СПб., 1882, стр. 116, 121.

5.tabula

s d

17

Muižnieku zemes īpašums Daugavpils apriņķī 19. gs. otrā pusē un 20. gs. sākumā

1877.gads					1891.gads				1905.gads			
Zemes lielums	Īpašnieku sk.	%	Zemes daudzums desetinās	%	Īpašnieku sk.	%	Zemes daudzums	%	Īpašnieku sk.	%	Zemes daudzums	%
10 des.un mazāk	3	2,7	16	0,08	-	-	-	-	5	4,1	25	0,02
10-50	10	9,0	357	0,2	7	5,8	234	0,7	14	11,6	474	0,3
50-100	11	9,8	814	0,5	11	9,1	682	0,4	15	12,4	1089	0,7
100-500	40	36,3	11598	6,5	41	33,9	12076	6,8	43	35,4	11276	7,2
500-1000	22	19,8	15766	8,9	31	25,6	21808	12,1	18	14,9	12973	8,3
1000-2000	13	11,7	18156	10,1	14	11,6	18476	10,3	10	8,3	14714	9,4
2000-3000	3	2,7	7415	4,2	5	4,1	12668	7,1	6	5,0	15460	9,8
3000-10000	4	3,5	17173	9,4	9	7,4	39444	22,0	7	5,8	29369	18,7
10000 un vairāk	5	4,5	107179	60,1	3	2,5	72780	40,6	3	2,5	71251	45,5
K o p ā:	111	100,0	178474	99,98	121	100,0	178168	100,0	121	100	156632	99,92

17 Статистика поземельных собственности и населенных мест Европейской России, стр.116,121.
 Статистика землевладения 1905 г.; стр.16;
 LPSR CVVA, 657.f., 1.apr., 3.1., 3.-674.lpp.

Latgales muižnieku zemes īpašums 1891.un 1905.gadā¹⁸

Zemes lielums	1891.gads				1905.gads			
	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%
10 des. un vairāk	-				7	1,9	38	0,00
10-50	18	5,8	1208	0,2	42	11,6	1353	0,3
50-100	28	9,19	1919,2	0,3	52	14,3	3917	0,9
100-500	104	33,7	27454	4,4	115	31,6	29576	6,8
500-1000	55	17,9	38973	6,7	56	15,4	38381	8,8
1000-2000	42	13,6	56403	9,6	42	11,6	58316	13,4
2000-3000	23	7,5	58977	10,1	18	5,0	44343	10,2
3000-10000	25	8,1	126478,1	21,5	25	6,9	114074	26,1
10000 un vairāk	13	42	275828	46,9	6	1,7	146038	33,5
K o p ā:	308	99,9	586640	99,9	361	100,0	436037	100,0

¹⁸ LPSR CVVA, 157.f., 1.apr., 1., 3., 4., 1.

Статистика землевладения 1905 г., стр. 16-23.

par 12% (skat.5.tabulu), Ludzas apriņķī - par 56% (skat.7.tabulu), bet Rēzeknes apriņķī tā palielinās par 10,9% (skat.8.tabulu). Rēzeknes apriņķa muižas zemes pieaugums prasa vēl rūpīgu analīzi. Liekas, jāņem vērā arī tas, ka muižu zemju pārmērīšanā, kas ritēja visu 19.gs.otru pusi, precizējās muižu robežas.

Novērtējot kopumā Latgales muižnieku zemes īpašuma samazināšanos 45 gadu laikā (1860.-1905.g.), varam atzīmēt, ka tas ir noritējis lēnāk nekā citos Krievijas rajonos. Krievijas centrālajās guberņās muižnieku īpašumi šajā laikā samazinājās par 48-84%.¹⁹

Finansu ministrs S.Vitte šādu muižnieku īpašumu noturīgumu Rietumu guberņās izskaidro ar to, ka te muižnieki paši vairāk nodarbojas ar zemes apsaimniekošanu, rūpējas par agrokultūru, izdod muižas ilgtermiņa rentē, nodarbojas ar lauksaimniecības produktu tehnisko pārstrādi.²⁰ Tomēr arī šeit bija muižnieki, kam likās, ka cariskā valdība vēl pārāk maz dara, lai aizsargātu viņu zemes īpašumus. Lielo muižu latifundiju samazināšanās pēc dzimtbūšanas atcelšanas satrauca it īpaši tos, kas paši negribēja apsaimniekot savas muižas.²¹ Viņi sūrojās, ka muižas pašreiz vēl saglabājas, pateicoties muižnieku zemes bankas aizdevumiem, kas gan paildzinot nomaksas termiņu, bet tikai nedaudz attālinot krīzi. Pienāks laiks, un banka būs spiesta pārdot maksāt nespējīgo muižnieku īpašumus. Izeju šīs grupas muižnieki saskatīja majorāta muižu izveidošanā. Šai domai visā pilnībā pievienojās Latgales muižnieki Korfi, kas savas muižas izrentēja. Muižnieku īpašuma

---

19 Замечания министра финансов С.Ю.Витте на записку губернских предводителей дворянства о нуждах дворянского землевладения, 1897 г. - Исторический архив, 1957, № 4, стр.133.

20 Там же, стр.134.

21 Как предупредить дворянского землевладения от ненужной гибели? СПб., 1894.

Muižnieku zemes īpašums Ludzas apriņķī 1891.un 1905.gadā²²

1891.gads					1905.gads			
Zemes lielums	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%
10 des.un mazāk					1	1,06	4	0,00
10-50	5	5,3	178	0,0	12	12,7	365	0,3
50-100	10	10,7	727,2	0,3	14	14,9	1096	1,0
100-500	30	31,9	8103	3,1	29	30,8	7251	6,4
500-1000	11	11,7	8002	3,1	14	14,9	10403	9,0
1000-2000	13	13,8	16339	6,1	12	12,8	16364	14,4
2000-3000	10	10,6	24359,2	9,2	6	6,4	13686	12,0
3000-10000	8	8,5	36110,1	13,8	5	5,4	19433	17,2
10000 un vairāk	7	7,4	167575,2	64,0	1	1	45129	39,6
K o p ā:	94	99,9	261393,7	99,6	94	99,96	113731	99,9

²² LP3R CVVA, 657.f., 1.apr., 1.1., 1.-683.lpp.

Статистика землевладения 1905 г., стр. 20.

8.tabula

Muižnieku zemes īpašums Rēzeknes apriņķī 1891.un 1905.gadā.²³

Zemes lielums	1891.gads				1905.gads			
	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%	Muižu skaits	%	Zemes daudzums	%
10 des. un mazāk	-		-		1	0,7	9	0,01
10-50	6	6,5	196	0,1	16	11,0	514	0,3
50-100	7	7,5	510	0,3	23	15,7	1732	1,0
100-500	33	35,5	7275	4,8	43	29,4	11049	6,7
500-1000	13	14,0	9163	6,1	22	15,1	15005	9,0
1000-2000	15	16,1	21588	14,3	20	13,7	27238	16,4
2000-3000	8	8,6	21950	15,0	6	4,1	15197	9,2
3000-10000	8	8,6	50924	34,7	13	8,9	65272	39,0
10000 un vairāk	3	3,2	35473	23,8	2	1,4	29658	18,3
Kopā:	93	100,0	147079	99,1	146	100	165674	99,91

²³ LPSR CVVA, 657.f., 1.apr., 4.l., 1.-683.lp.,
Статистика землевладения 1905 г., стр. 22.

saglabāšanas jautājuma risināšanai tika izveidota 19. gs. 80.gadu beigās īpaša komisija, kuras sastāvā ietilpa arī iekšlietu ministrs fon Pleve un muižnieku zemes bankas direktors grāfs A.Goleņiščevs. Doma par majorāta muižu izveidošanu 19.gs.otrajā pusē bija saistīta ar feodālā īpašuma saglabāšanu un līdz ar to bija pret-runā ar kapitālistisko attīstību. Tā kā Korfa muižas parādu dēļ netika pārvērstas majorāta muižā, tad samērā ātri piepildījās šīs grupas muižnieku paredzējums. No Korfa Krustpils muižas (46 056 desetīnas), kuras parāds Muižnieku zemes bankai bija 891 700 rubļ. pārdeva Zemnieku zemes bankai 38 205 desetīnas, tā atbrīvojot pārējo muižas daļu no iekšlābuma. K.un I.Korfu muižu Silajāņi (1 255 desetīnas) ar parādu 60 554 rubļ. 1907. gadā pārdeva ūtrupē.

Laikā no 1877.-1905.gadam vērojama arī privātā zemes īpašuma pārgrupēšanās dažādu kārtu rokās. Lat-galē jūtami palielinājās tirgotāju zemes īpašumi (21%). Sīkpilsoņu īpašumi pieauga no 3,2% 1877.gadā līdz 5,9% 1905.gadā, bet zemnieku - no 2,2% līdz 5,2%.

Rezultātā muižnieku zemes īpašumi 19.gs.otrajā pu-sē pārdzīvoja zināmas izmaiņas - mainījās muižu lielu-mi, mainījās to īpašnieki. Neuzņēmīgākos muižniekus no-mainīja uzņēmīgāki, kuriem bija līdzekļi vai kas tos ieguva no Muižnieku zemes bankas. Neapkatoties uz visām šīm izmaiņām, lielākais zemes īpašnieks 20.gs. sākumā joprojām vēl bija muižnieks, kura rokās koncentrējās 63,8% no visas privātā īpašumā esošās zemes.

2к

Е. МУРАВСКАЯ

ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КРЕСТЬЯН ИЗ ЛАТВИИ НА
ДАЛЬНИЙ ВОСТОК (АМУРСКОЮ ОБЛАСТЬ) В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Переселение крестьянства России охватывает целый комплекс вопросов, которые нашли свое отражение и решение в той или иной степени, в том или ином аспекте в обширной литературе дооктябрьского времени и советского этапа.

Наибольшее внимание в литературе дооктябрьского периода привлекают работы А.А.Кауфмана.¹ Оценка его взглядов, его трудов была дана в свое время В.И.Лениным. А.А.Кауфман придерживался буржуазно-либерального направления в решении аграрных проблем в России; был сторонником сохранения помещичьего землевладения, а выход из создавшегося кризисного состояния сельского хозяйства видел лишь в повышении агрокультуры, в интенсификации хозяйства. Свои труды А.А.Кауфман построил на большом фактическом и статистическом материале, благодаря чему его работы отличаются фундаментальностью и поэтому сохраняют особое значение при изучении и исследовании целого ряда вопросов сельского хозяйства и аграрных отношений в России в конце XIX - начале XX вв.

Среди периодических изданий начала XX века большое место в решении вопросов крестьянских переселений занимал журнал "Вопросы колонизации". В нем сотрудничали многие служащие переселенческих учреждений и организаций; страницы этого журнала они стремились использовать для того, что-

---

¹ А.А.Кауфман. К вопросу о причинах и вероятной будущности русских переселений. М., 1898; его же, Переселение и колонизация. СПб, 1906.

бы дать свое понимание, свою трактовку, свое решение важнейших вопросов, выдвинутых практикой и политикой крестьянского переселения. Если работы А.А.Кауфмана пронизывает вопрос целесообразно или нецелесообразно массовое крестьянское переселение, как средство решения проблемы малоземелья, то авторы статей журнала "Вопросы колонизации", как правило, такой вопрос уже не ставят. В статьях названного журнала за 1907-1908 гг., когда переселенческое движение принимало все больший размах, выдвигались вопросы иного порядка, а именно: куда, на какие земли переселять, как распределять колонизационные земельные фонды Сибири и Дальнего Востока, кого переселять и, наконец, кто переселяется.

С.Велецкий² в своей статье обратился к истории законодательства о переселении крестьянства с тем, чтобы выделить наиболее существенные, на его взгляд, моменты, содействовавшие успешному переселению. Среди них он отметил разрешение с 1896 г. ходатайства и распространение сведений о Сибири посредством различных справочных изданий, как например, "Маршруты для переселенцев", "Сибирское переселение", что резко снизило, как считал С.Велецкий, число переселенцев, возвращавшихся в родные места. В статье делался, вместе с тем, вывод о необходимости улучшения организации переселения и особенно в деле заготовки земельных участков. О том же высказывались Татищев, Кокулин, Юферев³, подчеркивая остроту проблемы землеотводных работ, но одновременно было выдвинуто предложение искать земли для переселенцев даже в старожильческих районах. Такая постановка вопроса была в известной мере новой и весьма острой; но прежде всего она говорила об отставании землеот-

---

2 С.Велецкий. Записки переселенческого чиновника. "Вопросы колонизации", № 3, 1907.

3 Татищев, Кокулин, Юферев. Хроника переселенческого дела. "Вопросы колонизации", № 3, 1907.

водных работ от роста переселенческого движения. Можно было увидеть в такой постановке вопроса и готовность чиновников переселенческих учреждений в спешке землеотводных работ пойти на нарушение прежнего правительственного законодательства, охранявшего земли старожилов, хотя такие действия неизбежно повлекли бы за собой осложнение отношений старожилов и новых переселенцев. Все это свидетельствовало лишь о неподготовленности переселенческого аппарата к приему большего числа крестьян-переселенцев.

В том же плане острой необходимости совершенствования землеотводных работ, но с целью не только обеспечить переселенцев земельными долями, а содействовать и организации сельскохозяйственного производства, писал свою статью Б.Федченко.⁴

Значительно конкретнее и резко-утвердительно выступил И.Введенский⁵ в отношении возможности продолжения переселения крестьянства на Дальний Восток, что, по всей вероятности, вызывало сомнения. Можно предположить, что эти сомнения были порождены информацией и высказываниями кн. Г.Е. Львова - члена общеземской организации, пробывшего на Дальнем Востоке четыре месяца, наблюдавшего ход переселения, водворение и состояние переселенцев в местах вселения.

И.Введенский в своей статье, отвечая, очевидно, кн. Львову и другим земским деятелям, весьма резко писал: не кричать надо, что колонизационные фонды иссякли, а лучше обследовать районы заселения, чтобы переселение шло успешнее; не перебрасывать нищих, в чем повинны не столько чиновники переселенческих управлений, сколько общественные деятели, а подбирать переселяющихся; более разумно распределять земельные доли и тем, кто в Приморском крае осе-

---

⁴ Б.Федченко. Задачи ботанического исследования в новых колонизационных районах. "Вопросы колонизации", № 3, 1907.

⁵ И.Введенский. Переселение на Дальний Восток за последние годы. "Вопросы колонизации", № 4, 1908.

дает вдоль побережья, где лов рыбы может приносить большие доходы, земельные доли уменьшать.⁶

Все содержание и тон статьи И.Введенского отражали его безоговорочную поддержку политической линии правительства в вопросах переселения крестьянства и заселения Дальнего Востока и одновременное отрицательное отношение к земской оппозиции, хотя и очень робкой.

В 1907 году предпринимались некоторые попытки выявить основную категорию переселяющихся крестьян. О такой работе, времени и месте ее проведения рассказал в своей статье Н.Синельников.⁷ Он привел программу опроса крестьян, зачисленных на кабинетские земли в Томском уезде к моменту их водворения на новых местах. Опрошены были в течение августа и сентября 1907 года 1602 семьи из 43 губерний и одной области. Среди опрошенных оказались и крестьяне Лифляндской и Курляндской губерний. Полученные сведения о них представляют определенный интерес (см. таблицу I).

Хотя приведенные данные таблицы и не полны по графе "Сколько было денег с собой?", тем не менее они позволяют заключить, что в Томский уезд в 1907 году прибыли из Латвии безземельные крестьяне и основным их имуществом был рогатый скот и лошади. Переселение же всех восьми семей без предварительного ходачества ярко отразило готовность крестьян к риску ради получения земли за Уралом. Риск был неизбежен, т.к. по установленному положению без ходаческих свидетельств не разрешалось зачисление земли и не давались льготы на переселение. Только безнадежность приобрести землю в родных краях могла подтолкнуть крестьян к такому шагу.

Н.Синельников в своих выводах о проделанной работе по выяснению имущественного положения переселяющихся, заявил о целесообразности периодического проведения такого опроса. Материалы опросов позволили бы, как писал Н.Синельни-

---

6 И.Введенский. Переселение на Дальний Восток за последние годы. "Вопросы колонизации", № 4, 1908, стр. II5-II6.

7 Н.Синельников. Опыт исследования имущественного положения водворяющихся переселенцев. "Вопросы колонизации", № 3, 1908.

Таблица I

Губерния	Число семей	Из состава не было холуев	К-во грамотных человек или семей	Сколько земли имели на родине	Средняя цена за десятину, если купить на родине	К-во семей, не арендовавших земли	К-во семей, арендовавших более 5 десятин	Сколько было лошадей	Сколько было рогатого скота	Сколько было денег с собой
Лифляндская	7	7	5	не имели	300 руб.	5	1	4	3	-
Курляндская	1	1	1	не имели	300 руб.	1	-	1	1	-
								одна	два	
								две	три	
								три	более трех	
								не было	более трех	
								один	до 50 руб.	
								два	51-100 руб.	
								три	101-200 руб.	
								более трех	201-700 руб.	
								не было	более 700 руб.	

ков, получить определенные данные относительно того, кто переселяется, а это облегчило бы работу при водворении новоселов и организации им ссудной помощи.

Таким образом, все названные авторы статей журнала "Вопросы колонизации" в 1907-1908 гг. выдвигали вопросы улучшения организации переселения, более рационального использования земель колонизационного фонда, а также более тщательного подбора и расселения крестьян-переселенцев. Однако почти никто не касался причин неподготовленности и несовершенства организации переселений, лишь упомянутый уже выше И.Введенский попытался перенести вину на земские организации и вместе с тем не упустить случая упрекнуть либерально-земскую оппозицию.

Советские авторы исследований переселенческого движения крестьянства в своих работах чаще всего раскрывают вопросы социального состава переселенцев, дают оценку организации и правительственной политики переселения крестьянства после революции 1905-1907 гг. Наряду с этим, рассматривается переселение крестьян отдельных губерний России.⁸ Широким кругом вопросов и обстоятельностью их решения выделяется работа Л.Ф.Склярова.⁹

Советские исследователи аграрных проблем в Латвии во второй половине XIX - начале XX вв. в своих работах в той или иной степени затрагивали вопросы крестьянских пересе-

---

8 С.М.Дубровский. Столыпинская земельная реформа. М., 1963. В.А.Степнин. Из истории переселенческой политики самодержавия в начале XX в. "История СССР", № 5, 1960. В.Г.Токавкин. Социально-экономические предпосылки переселения крестьян в Сибирь в начале XX в. Иркутск, 1961. Л.Б.Белявская. Социально-экономические последствия переселенческой политики Столыпина на Дальнем Востоке. В кн.: "Об особенностях аграрного строя в России в период империализма". М., 1962. А.А.Храмков. О некоторых вопросах развития капитализма в сельском хозяйстве Сибири в конце XIX-начале XX века. Там же.

9 Л.Ф.Скляров. Переселение и землеустройство в Сибири в годы столыпинской аграрной реформы. Л., 1962.

лений.¹⁰ Внимание уделялось социальному составу переселявшихся, времени наиболее интенсивного переселения, направлению движения в те или иные губернии России. Значительно меньше рассматривались вопросы организации крестьянского хозяйства в местах вселения и направление крестьян на Дальний Восток в период осуществления столыпинских аграрных преобразований. Имеются лишь две работы авторов, стоявших на противоположных классовых позициях, предметом описания и частичного исследования которых стали колонии латышских крестьян в России. В 1928 году была опубликована работа К.Шкилтерса.¹¹ Эта книга имела своей целью помочь большевистским кадрам организовать работу среди латышских колонистов с учетом сохранившихся особенностей в их быту, культуре, и в связи с новыми явлениями, вызванными начавшимся социалистическим строительством в Советской России.

В буржуазной Латвии в конце 30 годов, когда правящей верхушкой прилагались усилия для укрепления фашистского режима, националистические настроения, мотивы национальной исключительности выпячивались и всячески поощрялись. В это время и появилась книга В.Краснайса¹², написанная с откровенно буржуазно-националистических позиций.

---

¹⁰ М.Козин. Положение крестьян и крестьянское движение в Латвии в 60 годах XIX в. "Известия Академии наук Латвийской ССР", № 7, 1953, стр.7-20; его же. Zemnieku kustība Latvijā XIX gs. 60.gados. R., 1958. В.Бреžго. Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.-1914. R., 1954. А.Миегиса. Par zemnieku sociāli ekonomisko stāvokli Kurzemē XIX gs. 60.gados. "Vēstures problēmas", I, 1957. А.Миегиса. Zemnieku sociāli ekonomiskais stāvoklis Kurzemē XIX gs. 60.gados. R., 1968. Л.Балевица. Lauksaimniecība Vidzemē un Kurzemē pirms pasaules kara priekšvakarā. R., 1970. Я.Крастинь. Сельское хозяйство Латвии в годы столыпинской реакции и промышленного подъема. В кн.: Очерки экономической истории Латвии. 1900-1917. Р., 1968.

¹¹ К.Škilters. Latviešu kolonijas. M., 1928.

¹² В.Краснайс. Latviešu kolonijas. R., 1938.

Даже беглый обзор исторической литературы по вопросам переселения крестьянства позволяет увидеть довольно высокую степень изученности проблем крестьянских переселений. Однако это не говорит о завершенности исследования этой немаловажной в научном и политическом отношении темы, о переселенческих движениях крестьян.

Изучение того, какие слои крестьянства, на каких условиях, когда, почему и куда направлялись, чтобы получить землю, остается актуальным при исследовании аграрных отношений. Тем более, если речь идет об этих отношениях в период между двумя буржуазно-демократическими революциями в России, когда переселенческое движение занимало особое место в жизни страны.

В данной статье делается попытка дать на основании изучения архивных материалов ЦГА Латвийской ССР (фонда комиссара по крестьянским делам за 1907-1912 гг.), опубликованных обширных статистических материалов в "Трудах Амурской экспедиции"¹³, а также литературы, некоторые наблюдения, предварительные выводы о причинах переселения крестьян из Латвии на Дальний Восток после революции 1905-1907 гг. и об организации хозяйства латышских крестьян в Амурской области.

После революции 1905-1907 гг. значительная часть крестьянства по-прежнему оставалась без земли, но, несмотря на поражение революции, царизм был вынужден внести какие-то преобразования в поземельные отношения, не затрагивая при этом помещичьего землевладения. Царизмом была подхвачена и выпячена идея буржуазной частной собственности, как священной и неприкосновенной. На этой идее строилась столыпинская аграрная реформа. Нужно было с новой силой сказать о необходимости признания и сохранения помещичьего землевладения и, вместе с тем, создать видимость возможности крестьянам стать собственниками своих земельных наде-

---

¹³ Труды командированной по высочайшему повелению Амурской экспедиции. СПб, 1911-1913.

лов, но при условии выхода из общины или переселения за Урал.

Переселение крестьянства стало политическим курсом царизма после революции 1905 года. Этот политический курс был прежде всего отражением тех объективных процессов миграции населения, которые свойственны капитализму и которые в связи с той особенностью развития капитализма, как развитие ¹⁴вширь, могли и должны были возрастать. Долгие годы проводившаяся правительством политика сдерживания переселений крестьянства во имя интересов помещиков, все более приходила в противоречие с объективным капиталистическим развитием страны. Первая буржуазно-демократическая революция заставила помещичье правительство России сделать еще несколько шагов по пути буржуазных реформ. Как пишет А.М. Анфимов, "царизм предпринял грандиозный по своим масштабам и целям социальный эксперимент, взяв курс на форсированное развитие буржуазных отношений в деревне путем обогащения деревенских верхов за счет отдаваемых на поток и разграбление общинных земель и разорения низших слоев крестьянства".¹⁵ Переселение крестьянства было несомненно составным элементом этого социального эксперимента.

Миграционные процессы, а тем более поощряемое правительством переселение, захватило крестьянство многих губерний, в том числе и Прибалтийских.

В отношении Латвии, правда, столыпинская аграрная реформа коснулась преимущественно Латгалии, поскольку здесь еще сохранилась крестьянская община. В период 1907-1912 гг. из общины выделилось 7109 хозяйств, т.е. примерно 17 % из всех крестьянских хозяйств в Латгалии.¹⁶ В 1913 году в Витебской губернии продали свои хозяйства 3899 крестьян,

---

¹⁴ В.И. Ленин. Полн. собр. соч., т.3, стр.563.

¹⁵ А.М. Анфимов. Крупное помещичье хозяйство Европейской России. М., 1969, стр.380.

¹⁶ Я. Крастинь. Сельское хозяйство Латвии в годы столыпинской реакции и промышленного подъема. "Очерки экономической истории Латвии 1900-1917". Р., 1968, стр.156.

выделившихся из общин, и 83,8 процента из них находилось в Латгалии. Это были прежде всего хозяйства крестьянской бедноты. Прямым последствием такого явления был и уход очень многих крестьян из деревень в поисках работы или переселение в другие губернии России. Накануне первой мировой войны в Сибири было более 20 тысяч переселенцев из Латгалии.¹⁷ Крестьяне Латгалии составили значительную долю переселившихся крестьян из Латвии в годы осуществления столыпинской аграрной реформы.

Главной причиной переселения крестьянства из Латвии были отличительные особенности поземельных отношений, сложившихся здесь, как прямой результат условий отмены крепостного права в Прибалтийских губерниях в 1817 и в 1819 годах. Л.Балевиц в своей монографии отмечает, что в начале XX века, по данным официальной статистики, для Прибалтийских губерний был свойственен высокий процент частновладельческой земли (54,5 %), причем наибольшая часть частновладельческой земли находилась в руках помещиков.¹⁸

При таком положении в поземельных отношениях неизбежным было распространение среди крестьян переселенческих настроений, тем более после неудач революции 1905-1907 гг., и в условиях поощрения правительством переселения за Урал на малозаселенные еще земли. Надежда приобрести землю, пусть даже только в пользование, но с мечтой стать хозяином полученного надела, могла привлечь и привлекла крестьян различных социальных групп, но преимущественно малоземельных и безземельных.

Предприняв переселение крестьянства в огромных масштабах, правительство не обеспечивало, вместе с тем, необходимыми средствами организацию переселения. Оно декларировало целесообразность переселения, а учреждения по организации переселения сталкивались с многочисленными изъянами

---

17 Latvijas PSR vēsture. Saīsināts kurss. R., "Zinātne", R., 1967., 263.lpp.

18 L.Balevica. Lauksaimniecība Vidzemē un Kurzemē pirmā pasaules kara priekšvakarā. R., 1970., 18.lpp.

в этой политике и поэтому стремились (не без санкции сверху, очевидно) придать курсу переселенческой политики правительства некоторую неопределенность. Это делалось для того, чтобы трудности, неизбежные на пути переселенцев, ложились бы на их собственные плечи. Очевидно, поэтому и в материалах переселенческого управления, адресованных крестьянству, подчеркивалось на протяжении всех лет массового движения переселений, что правительство никого не приглашает на переселение и никому не препятствует переселиться.¹⁹

Поощряя переселение, правительство в Наказе землеустроительным комиссиям ввело статью (66) об особых льготах для ходоков и переселенцев (бесплатный проезд и выдача путевых пособий), правда, сделав при этом оговорку о предоставлении льгот в виде меры исключительного характера. Но уже очень скоро, 28 февраля 1907 года, Переселенческое управление Главного управления земледелия и землеустройства разослало землеустроительным комиссиям всех губерний письмо за подписью главноуправляющего названного учреждения кн. Васильчикова с грифом "Циркулярно доверительно" о необходимости правильного прочтения статьи 66 Наказа. Из письма явствовалась тревога из-за возможного быстрого роста числа переселенцев, если землеустроительными комиссиями будут подчеркиваться льготы для переселяющихся. В связи с этим указывалось, что льготы предусматриваются, как мера исключительного характера. Одновременно напоминалось, кому в первую очередь следовало выдавать пособия или за кем можно было признать предусмотренные Наказом льготы. Наконец, подчеркивалось, что, если не хватит государственных средств на всех переселяющихся, то преимущественное право отдавать лицам: 1) получившим дарственный надел, 2) направляющимся на Дальний Восток и 3) семьям нижних чинов, участвовавших в войне с Японией.²⁰

19 ЦГА Латвийской ССР, ф.13, оп.1, ед.хр.2489, л.7.

20 Там же, ед.хр.2473, л.281, 282.

Приведенный документ интересен в том отношении, что он передает настороженность руководящих верхов переселенческих учреждений перед возможным ростом числа переселенцев. Одновременно с этим — и стремление удержать контроль за переселением в своих руках и предусмотреть расходование скромных государственных средств, выделенных на переселение. Вместе с тем легко можно заметить намерения правительства переселить крестьянскую бедноту, а также двинуть переселяющихся на малозаселенные, плохо еще освоенные дальневосточные просторы. Этим отвлечь внимание крестьян от помещичьих земель и поддержать иллюзию возможности приобрести землю на Дальнем Востоке. В этом выявились и политические и одновременно военно-стратегические соображения царского правительства, подсказанные революцией 1905 года и неудачной войной с Японией, что в значительной степени было результатом очень слабого хозяйственного освоения Дальнего Востока.

Ко времени опубликования "Положения" о переселении еще далеко не все солдаты были возвращены в Европейскую часть России, к тому же часть из них направлялась на строительство Транссибирской железной дороги, Амурский участок которой строился в то время. Поэтому, как видно из рассмотренного выше письма, предпочтение при назначении средств для переселения, наряду с беднотой и отправляющимися на Дальний Восток, отдавалось и семействам нижних чинов, участвовавших в русско-японской войне.

Естественно предположить, что разъяснения земельных комиссий на местах о том, кто и в каких случаях получает льготы на переселение, послужили толчком к ходячеству и многим переселениям латышских и эстонских крестьян на Дальний Восток. Рассказы солдат, вернувшихся с войны и письма с Дальнего Востока об огромных редко заселенных пространствах земли, о стодесятинных земельных наделах крестьян-старожилов, по всей вероятности, также оказали свое воздействие на настроение переселявшихся, на избрание ими новым местом жительства Дальний Восток. Эти надежды на землю

усиливались еще, благодаря сведениям, поступавшим от правительственных учреждений о наличии свободных земельных долей. Так, Челябинский переселенческий пункт регулярно (каждые две недели) представлял сведения для земельных комиссий по губерниям о числе свободных душевых долей на переселенческих участках. На 6 января 1908 года, например, сообщалось следующее (см. таблицу 2).

Таблица 2

Где имеются свободные земли	Число свободных долей
Пермская губерния	-
Тобольская губерния	855
Томская губерния	-
Енисейская губерния	-
Иркутская губерния	3770
Тургайская область	-
Уральская область	279
Акмолинская область	1334
Семипалатинская область	3738
Амурская область	14043
Приморская область	1507

Амурская область, как видно, имела на это время самое большое число свободных земельных долей.

Внутри каждой губернии или области свободные доли распределялись по участкам. В Амурской области по тем же данным было: (см. таблицу 3).

В приведенной таблице было сделано примечание: участки Черняево-Зейского подрайона лучше других обеспечены лесом, лугами и пахотными землями.²¹

Переселенческие учреждения стремились сохранить какую-то организованность в этом движении крестьянства. Поэтому к началу каждого года, начиная с 1907, по губерниям рассы-

²¹ ЦГИА Латвийской ССР, ф.13, оп.1, ед.хр.2473, л.7,8.

Таблица 3

Подрайоны	Число свободных долей			
	на 20 января	на 2 февраля	на 16 февраля	на 1 марта
Селемджинский	8274	8274	8274	8274
Томско-Бельский	3752	3752	3752	3680
Буреинско-Архарский	8274	2774	2611	2530
Черняево-Зейский	-	-	-	-

лались, как было уже отмечено, материалы о наличии свободных земельных долей, описание возможных мест заселения, брошюры "Переселение за Урал", определенное число бланков проходных переселенческих свидетельств и тарифных к ним удостоверений на основании предварительных данных о числе возможных ходоков и переселенцев, собранных комиссарами по крестьянским делам каждого уезда.²² Делались усилия направлять переселенцев в такие районы Сибири и Дальнего Востока, которые более или менее близки по климатическим и почвенным условиям местам их выхода. Крестьяне же нередко предпочитали по многим соображениям другие районы и предпринимали попытки водвориться на те земли и в те районы, которые им более приемлемы. В этом отношении любопытен следующий факт: весной (25 мая) 1908 года двое крестьян Лифляндской губернии, вопреки распоряжению о невыдаче им ходаческих свидетельств, тронулись в путь. Направились они в Акмолинскую область и, приислав там участки земли, писали в Лифляндское губернское присутствие по крестьянским делам прошение о выдаче им и пересылке в Барнаул ходаческих свидетельств (на основании ходаческих свидетельств они могли в пути на переселенческих пунктах получить пособие, а при переселении - тарифные свидетельства на бесплатный проезд). В ответ на их прошение было передано в Барнаул, что в дан-

²² ЦГИА Латвийской ССР, ф.13, оп.1, ед.хр.2472, л.8, 2489, л. 1,2.

ное время для ливонских крестьян земельные участки выделены в Тобольской губернии и, если, приехав туда, они найдут еще оставшиеся свободные доли, то смогут получить ходатайские свидетельства.²³ Этот случай, однако, не дает никаких оснований утверждать, что самовольного переселения крестьян не было. Данный случай может лишь говорить о попытках в 1907 и 1908 гг., когда все еще росло число переселенцев, внести организованность в это движение. Но имели место и случаи другого характера. Так, Мартин Янович Бриедис, переселенец из Рижского уезда Лифляндской губернии, в 1912 году прибыл на родину на заработки, как об этом свидетельствовал крестьянский начальник Тарского уезда Тобольской губернии, где в 1909 году поселился Бриедис, и для возвращения снова в Тобольскую губернию он получил проездные документы по переселенческому тарифу, хотя прошло не менее трех лет. Возможно, срок действия ходатайских свидетельств не оговаривался²⁴, но может быть, за ним была признана полученная земля без предварительного ходатайства.

Весьма интересен документ, адресованный в 1912 году Лифляндскому губернатору заведующим землеустройством и переселением в Иркутской губернии. Дословный текст его следующий:

"Лифляндскому губернатору.

Выходя из вверенной Вашему Превосходительству губернии, отличаясь трудоспособностью и выносливостью, являются для Иркутской губернии желательными колонистами. В виду сего, представляя 18 экземпляров списков переселенческих участков, которые в текущем году могут быть представлены для зачисления, имею честь просить Вас не отказать в распоряжении распространить означенные списки среди крестьян, немцев и других желающих переселиться в "Сибирь".²⁵

---

23 ЦГИА Латвийской ССР, ф.13, оп.1, ед.хр.2437, л. 240, 254.

24 Там же, ед.хр. 2489, л.161, 162.

25 Там же, ед.хр. 2489, л.110.

Текст данного письма созвучен с теми наблюдениями А.А.Кауфмана, о которых он писал еще в конце XIX века, характеризуя хозяйства переселенцев в Сибири. "Среди переселенцев, - писал он, - встречаются такие, которые ведут образцовые хозяйства, даже и не для своего только района. В глухом Тарском урмано (глухой, дремучий лес) мне пришлось попасть в только-что за год перед тем возникшие латышские поселки; за один год латыши из-под густого леса высвободили широкие квадраты пахотных полей, - и не только расчистили, но сняли покрывающий почву густой войлок мертвой травы и мха, который перепрев, должен был пойти на удобрение почвы; эти поля были разбиты на небольшие полосы, на которых были уже сделаны первые посевы какого-то мудреного плодосеменного севооборота; на усадьбах, кроме чистых и просторных жилых домов, у некоторых уже были готовы теплые хлева и сеновалы, - словом, можно было вообразить себя где-нибудь в окрестностях Дерпта или в имении новгородского помещика, раздавшего землю под хутора эстонцам и латышам".²⁶

Эти наблюдения А.А.Кауфман приводит прежде всего для того, чтобы подтвердить свою точку зрения в вопросе переселенческой политики правительства. Она не совпадает с этим курсом. А.А.Кауфман видел решение проблемы малоземелья в России и повышения уровня земледелия не в ликвидации главного тормоза развития капиталистической деревни - помещичьего землевладения, а в интенсификации сельского хозяйства. Вот почему и подчеркивается А.А.Кауфманом увиденное в латышских и эстонских селениях, а именно: удачно найденный способ удобрения земли, плодосеменной севооборот, теплые хлева, сеновалы, не говоря уже о жилых домах.

Латышские и эстонские крестьяне, переселяясь в Сибирь, а позже и на дальний Восток, несли с собой привычные для них уже более эффективный способ ведения хозяйства, навыки, методы и систему обработки земли, которые приобрели у себя на родине, благодаря более ранней отмене крепостного права,

---

²⁶ А.А.Кауфман. К вопросу о причинах и вероятной будущности русских переселений. М., 1898, стр.328.

а следовательно, и более раннему развитию капитализма, чем в центральных губерниях России. Само же переселение крестьян из Прибалтийских губерний было, как уже отмечалось выше, прямым последствием развития капитализма, причем развитие капитализма в Прибалтийских губерниях шло по прусскому пути, к тому же по худшему его варианту, как доказательно говорит об этом М.И.Козин.²⁷ Поэтому лишенное земли крестьянство Латвии и Эстонии, начиная с сороковых годов XIX века, не один раз, вопреки запрещениям, поднималось на переселение в другие губернии России. В условиях же поощрения переселений правительством, масса безземельных и мало-земельных крестьян и из Прибалтики тронулась за Урал вплоть до Дальнего Востока.

Что знали крестьяне, отважившиеся и вынужденные тронуться в столь далекий путь, о Дальнем Востоке? Что представляла из себя к тому времени эта далекая окраина России?

Дальний Восток (современная территория Приморского и Хабаровского краев, Амурской, Магаданской, Камчатской и Сахалинской областей) к началу XX века состоял в административном делении из Приморской и Амурской областей. Представление о заселении и хозяйственном освоении Дальнего Востока дают некоторые источники, как, например, описания этих земель в материалах путешественников, отчеты адмирала Г.И.Невельского об Амурской экспедиции, материалы межевания земель при заселении края и расселении переселенцев, отчет командированного на Дальний Восток по переселенческому делу Иванецкого (1906 г.), статистические ежегодники России, Труды Амурской экспедиции, материалы газет и журналов, издававшихся на Дальнем Востоке.

Среди исторической, географической и этнографической литературы дооктябрьского времени большой интерес представляют труды: Ф.Ф.Буссе, И.Венкова, В.А.Саханского, И.Носко-

---

²⁷ М.И.Козин. Положение крестьян и крестьянское движение в Латвии в 60 годах XIX века. "Известия Академии наук Латвийской ССР", № 7, 1953, стр.18.

ва, К. Куртеева.²⁸

Работы советских авторов: Н.И.Рябова и М.Г.Штейна, А.И.Крушанова, Ю.А.Сема, И.Д.Пензина, В.Г.Щебенкова, В.М.Ступникова, Н.К.Кольцовой, И.И.Губальмана, В.П.Голионко, Д.И.Бойко-Павлова и Е.П.Сидорчука²⁹ дают общую картину тех или иных сторон социально-экономической жизни Дальнего Востока.

Начало заседания Приамурья положили военные посты, созданные в ходе экспедиции Г.И.Невельского: в 1850 году - Николаевский, вблизи устья Амура, в 1853 году - Ильинский и Муравьевский на Сахалине, в 1853 году - Хабаровка при впадении реки Уссури в Амур. В течение 1854-1856 гг. по

---

28 Ф.Ф.Буссе. Указатель литературы об Амурском крае. СПб, 1882; его же, Подчинение Амура России. СПб, 1895. М.И.Венков. Состав населения Амурского края. "Известия русского географического общества", 1871. В.А.Саханский. Очерк Амурской области в связи с грузооборотом проектируемой железной дороги. СПб, 1909. И.Носков. Амурский край. СПб, 1865. К.Куртеев. Порто-Франко и Амурская область. Хабаровск, 1907.

29 Н.И.Рябов, М.Г.Штейн. Очерки истории русского Дальнего Востока ХУП - начало ХХ вв. Хабаровск, 1958. А.И.Крушанов. Классики марксизма-ленинизма о закономерностях и особенностях исторического процесса в Сибири и на Дальнем Востоке. В кн.: Общие закономерности и особенности исторического развития народов Советского Дальнего Востока. Владивосток, 1965. Ю.А.Сем. Открытие и освоение Приморья в до-реформенный период истории России ХУП - первая половина XIX вв. В кн.: Очерки истории Советского Приморья. Владивосток, 1963, гл.Ш. В.Г.Щебенков. Вклад русских исследователей в изучение Дальнего Востока в дооктябрьский период. В кн.: Общие закономерности и особенности исторического развития народов Советского Дальнего Востока. Владивосток, 1965. И.Д.Пензин. Историко-географические условия формирования городских поселений южной части Дальнего Востока. В кн.: Вопросы географии Приамурья. Хабаровск, 1965. В.М.Ступников. Основные этапы в развитии Амурской золотопромышленности (1868-1917). В кн.: Из истории Советского Дальнего Востока. Хабаровск, 1963. Н.К.Кольцова. Переселение крестьян в Уссурийский край накануне первой русской революции. Владивосток, 1966. М.И.Губальман. Борьба за Советский Дальний Восток. М., 1958. В.П.Голионко. В огне борьбы. М., 1958. Д.И.Бойко-Павлов, Е.П.Сидорчук. Так было на Дальнем Востоке. М., 1964.

Амуру прошли три сплавных экспедиций судов и плотов с войсками и снаряжением для обороны Дальневосточного побережья и Камчатки.³⁰ Вместе с солдатами в этих экспедициях шли уже первые крестьяне переселенцы, и вскоре в низовьях Амура появилось пять сел русских крестьян: Иркутское, Богородское, Михайловское, Ново-Михайловское и Сергеевское.³¹

Вслед за военными постами начали возникать казачьи станицы на Амуре. Как и везде в России, Амурское казачество, выделенное в 1858 году из Забайкальского в Амурское казачье войско, превращалось в привилегированное военное сословие, которое за службу наделялось землей. Эта средневековая форма владения землей сохранилась и на Дальнем Востоке. Вот, почему выделенная Приамурским генерал-губернатором Духовским в 1894 году лучшая земля в 5,8 млн. десятин казачьему войску хотя и использовалась далеко не полностью (всего лишь на 0,8 млн. десятин)³², тем не менее крестьянам не наделялась.

В 1860 году, а затем в марте 1861 года почти одновременно с отменой крепостного права, были изданы законы о переселении всех желающих на восточные окраины России.³³ Но по этим законам переселенцы не получили каких-либо льгот от государства и могли переезжать на Дальний Восток лишь на свой счет. Такие тяжелые условия устанавливались для того, чтобы крестьянская беднота не могла сняться с мест и помещики не лишились бы даровой рабочей силы. По-

---

30 Н.И.Рябов, М.Г.Штейн. Очерки истории русского Дальнего Востока ХУП - начало ХХ веков. Хабаровск, 1958, стр.91-94.

31 И.Д.Пензин. Историко-географические условия формирования городских поселений южной части Дальнего Востока. В кн.: Вопросы географии Приамурья. Хабаровск, 1965, стр. 76-77.

32 Советская историческая энциклопедия, т.1.М.,1961, Труды Амурской экспедиции, вып.1, СПб,1911, стр.9 (далее ТАЭ).

33 Полное собрание законов Российской империи, т.35, отд.1, № 35857-35859, 35628.

этому основная часть переселенцев этого времени - крестьяне-середняки. Этим же законом предусматривалось два вида землевладения: частная собственность и временное владение казенной землей. Можно было приобрести в собственность участки неограниченных размеров, однако большая часть крестьян приобретала землю в пользование. Земля во временное пользование предоставлялась на 20 лет бесплатно, после чего крестьяне обязаны были начать выплачивать государству особую оброчную подать. Размер участка земли, получаемый крестьянской семьей, не мог превышать 100 десятин, но вместе с тем крестьяне-переселенцы освобождались от рекрутской повинности на 10 наборов и от подушной подати - навсегда.³⁴

Заинтересованное в заселении Дальневосточных областей царское правительство привлекало к переселению сюда и иностранцев, так, например, в 1861 году приглашались чехи, ранее переселившиеся из Австрии в Америку.³⁵

С 80 годов крестьяне стали получать некоторые льготы на переселение, как то: освобождались от недоимок на родине, от податей и повинностей на новом месте сроком на пять лет. Землю можно было получить по 15 десятин на душу (мужскую), но не более 100 десятин на семью.

Когда же начала прибывать масса крестьян после революции 1905-1907 гг., а среди переселенцев основной контингент стали составлять малоземельные и безземельные крестьяне центральных, южных и западных губерний России, то доставалась им уже более плохая земля, и размер ее был понижен - на одну душу от 10 до 15 десятин. По данным, приведенным в книге В.П.Голионко, в 1916 году земля, отведенная новоселам до 40 процентов нуждалась в осушке, корчевании и других работах, без чего использовать эти земли не представлялось возможным.³⁶

---

³⁴ Очерки истории Советского Приморья. Владивосток, 1963, стр.24.

³⁵ Н.К.Кольцова. Переселение крестьян в Уссурийский край накануне первой русской революции. Владивосток, 1956, стр.129.

³⁶ В.П.Голионко. В огне борьбы. М., 1958, стр.7.

Сведения о землях на Дальнем Востоке, как отмечалось выше, распространялись среди крестьян различными путями и в самых различных вариантах. Кто рассказывал о заманчивых земельных просторах, о стодесятинных наделах, кто о невозможности из-за стихийных бедствий наладить хозяйство. Переселенческие учреждения еще в конце прошлого века, а с организацией переселений в годы столыпинской аграрной реформы с большей регулярностью издавали брошюры с описанием заселяемых территорий за Уралом.

В Латвии распространялась, изданная в 1899 году переселенческим отделом Министерства внутренних дел, переведенная на латышский язык брошюра "Aiziešana uz Sibīriju (kas jāzina vietraudzīm)". В начале брошюры подчеркивалось, что правительство никого не призывает переселяться на государственные земли и только на основании разрешения дает право на отъезд. Затем в брошюре было дано беглое описание климатических условий и сельскохозяйственных возможностей в Сибири и на Дальнем Востоке, после чего следовало заключение, что выбиться на дорогу там под силу только сильному, трудолюбивому, умному и уже зажиточному человеку. Нуждающиеся пусть и не думают трогаться в путь!³⁷ В отношении земли говорилось, что дается земля та, которая оставалась сверх старожильской, но разрешается поселяться и на земли старожилов, если получен приговор общества, утвержденный и крестьянскими начальниками. Причем, на прописку к старожильческому обществу требовалось уплатить по 100 рублей с человека. Далее в брошюре подробно описывался путь, стоимость проезда и, наконец, целесообразность переезда в ту или иную область Сибири или Дальнего Востока. Дорога до Амурской и Приморской областей характеризовалась как очень долгая и тяжелая, поэтому рекомендовалось повременить с переселением в эти области до постройки железной дороги, строительство которой должно было состояться через несколько лет.³⁸

³⁷ Aiziešana uz Sibīriju 1899.gadā (kas jāzina vietraudzīm). Rīga, 1899., 4., 6., 7. lpp.

³⁸ Там же, стр. 9-10, 18-19.

По мере строительства Транссибирской магистрали углублялось и переселение крестьянства в Восточную Сибирь и Дальний Восток. "Могучим импульсом в развитии экономической жизни Сибири", отмечал докладчик от Сибирского союза на II съезде РСДРП, "явилась железнодорожная магистраль, прошедшая длинной полосой с запада на восток... Железная дорога явилась не только транзитным путем, соединяющим Великий океан с Россией, не только стратегическое значение она имеет. Она произвела целую революцию в экономической жизни Сибири, она разрушила целые отрасли производства, вызвала к жизни новые, выгнала на улицу целые группы производителей и открыла громадные новые пространства для колонизации выходцами из России".³⁹

Участок Амурской железной дороги от ст. Кузнга до Хабаровска строился в период 1908-1916 гг. Со строительством этого пути, с поощрением льготами переселяющихся на Дальний Восток в годы столыпинских преобразований, с наступлением реакции, а также и под влиянием субъективных моментов, крестьянское движение в Амурскую и Приморскую области усилилось.

Среди потока переселенцев были и крестьяне Лифляндской губернии. Выходцы ее северных районов чаще уходили в Приморье, что возможно было связано с предложением и попыткой правительства еще в 1891 и в 1899 годах переселить на побережье Приморской области рыбаков.⁴⁰ Крестьяне из южных районов Лифляндской губернии оседали преимущественно в Амурской области. По данным Амурской экспедиции на 1912 год в Амурской области жили: (см. таблицу 4).

Причем из 51 латышской семьи 32 были выходцами из Курляндской и 19 - из Лифляндской губерний.⁴¹

---

³⁹ Второй съезд РСДРП, протоколы. М., 1958, стр. 671, 672.

⁴⁰ Н.К. Кольцова. Переселение крестьян в Уссурийский край накануне первой русской революции. Владивосток, 1956, стр. 132.

⁴¹ ТАЭ, вып. П., т. II, ч. I, СПб, 1912, стр. 108.

Таблица 4

Иностранцы	Из западных районов России
из Германии (1 семья)	из Бессарабии (212 семей)
Из Египта (1 семья)	из Подольска и Волыни (800 семей)
из Болгарии (1 семья)	с Кубани и Дона (860 семей)
из Австрии (129 семей)	поляков (35 семей)
из Румынии (128 семей)	литовцев (14 семей)
из Турции (93 семьи)	латышей (51 семья)
из Китая (37 семей)	эстонцев (1 семья)
	белоруссов (1080 семей)
	малоруссов (6726 семей) ⁴²

Переселившиеся крестьяне имели возможность получить значительные и хорошие еще земельные наделы. Плотность населения Амурской области на 1910 год, по материалам упомянутой уже Амурской экспедиции, была мала: всего в области проживало 138 477 человек, средняя плотность была - 0,4 человека на 1 кв. версту.⁴³

Несмотря на то, что по сведениям Челябинского переселенческого пункта в Черняево-Зейском подрайоне Амурской области свободных долей для зачисления не было (см. стр. 75) уже на 1908 год, переселившиеся латышские крестьяне не только в 1907 году, но и в последующие годы до первой мировой войны, расселились именно в этом подрайоне. Латышские крестьяне поселились у берегов реки Уркан, притока реки Зей. В описании бассейна реки Уркан отмечалось, что земли этого района представляют собой хорошие сенокосы и поэтому смогут быть использованы для широкого развития скотоводства.

42 ТАЭ, т. II, ч. I, СПб, 1912, стр. 165.

43 ТАЭ, вып. II, т. II, ч. I, СПб, 1912, стр. 62.

Возможно, навыки эффективного ведения скотоводства в Латвии послужили одной из причин для латышских крестьян осесть именно в этом районе, где условия обещали быть благоприятными для скотоводства. Однако местные условия хозяйственной жизни в Амурской области вскоре внесли свои коррективы.

Латышские крестьяне создали два селения: Айзупе (Айзупенка) и Амур-Балтия (Амур-Балтийское). Расселились они на хуторах; земля же была отведена в общественное пользование.⁴⁴ Два этих селения латышских крестьян были наиболее крупные. Складываться они начали в 1907 году. Прибывшие позже оседали здесь же, а небольшая часть - в селениях: Уйтном и Средне-Островном.

Село Амур-Балтийское располагало земельным и лесным наделами в 4 402 десятины земли; село Айзупе имело 2 924 десятины земли.⁴⁵

Выделенные названным селам земли распределялись, по сведениям, полученным Амурской экспедицией, следующим образом:

в селе Амур-Балтийском -

земельный надел - а) удобная земля - 2 317 дес.

б) неудобная земля - 534 дес.

лесной надел - а) удобная земля - 1 193 дес.

б) неудобная земля - 232 дес.

церковно-школьный надел -

а) удобная земля - 120 дес.

б) неудобная земля - 4 дес.

в селе Айзупе -

земля удобная - 1 745 дес.

земля под усадьбами - 29,3 дес.

луг сухой - 541,4 дес.

---

44 ТАЗ, вып. П, т. П, ч. I. СПб, 1912, стр. 541.

45 Там же, вып. П, т. I, ч. I. Поселенные таблицы.

степь сухая - 196,6 дес.

степь сырая - 41,0 дес.

Вся остальная земля на участке зачислена была под лес или малоудобную землю.

Приведенные данные дают возможность увидеть величину земельных угодий, переданных в пользование латышским крестьянам-переселенцам в Амурской области. Несомненно, что наделение земель в немалых размерах для первых переселенцев, причем в районах наиболее благоприятных для скотоводства и земледелия создавали некоторые перспективы в налаживании хозяйств переселенцев, а вместе с тем и привлекали и новых крестьян, прибывавших из Прибалтийских губерний.

Хотя в целом столыпинская переселенческая политика, как известно, потерпела крах, что ярче всего иллюстрировали многочисленные возвращения крестьян в родные края, тем не менее часть крестьян, попав на более хорошие земли, приложив немалый труд и умение наладить хозяйство смогла воспользоваться приобретенной землей. Тем самым какая-то часть крестьян, переселившихся на дальневосточные просторы, стала вживаться в новые условия. Эти новые условия, в частности, подсказали целесообразным заниматься не столько скотоводством, сколько теми видами сельского хозяйства, которые были и более эффективными и более доходными в этих местах, да и промыслами как одной из доходных статей хозяйства. Развитие золотодобывающей промышленности в Амурской области подтолкнуло к извозному промыслу, к подготовке, к продаже продуктов и сельского хозяйства, и того, что щедро предоставляла тайга: смолу, мед, ягуду, пушнину и, наконец, сам лес.

Новые климатические условия, незнакомая еще почва, географическое расположение сел, отдаленность от городов, близость к золотым приискам и нескончаемой тайги внесли изменения в привычный хозяйственный уклад латышских крестьян. Складывалось наиболее подходящее к условиям Дальнего Востока, но прежде всего Амурской области, хозяйство.

Вместе с тем, принесенные латышскими крестьянами навыки и методы ведения хозяйства, послужили частицей хозяйственного освоения и культурного развития Дальнего Востока.

"CĪŅA" PAR REVOLUCIONĀRO KUSTĪBU LATVIJAS LAUKOS
UN AGRĀRO JAUTĀJUMU 1905.-1907.g. REVOLŪCIJAS
LAIKĀ

Tieši agrārais jautājums bija tas, kas noteica pirmās buržuāziski demokrātiskās revolūcijas vēsturisko īpatnību un nacionālo savdabību tādā zemnieku zeme, kāda bija Krievija. Tālab saprotams, ka šis jautājums un cīņa par tā atrisināšanu ieņēma nozīmīgu vietu arī latviešu sociāldemokrātu preses, pirmām kārtām LSDSP (kopš 1906.gada jūlija - LSD) centrālā orgāna "Cīņa", slejās. Mēģināt izvērtēt "Cīņas" devumu šajā laukā, ko pagaidām vēsturnieki nav darījuši, ir šā apcerējuma uzdevums.

Pirms to darām, jāpiezīmē, ka līdz 1905.gada maijam "Cīņa" iznāca caurmērā tikai reizi mēnesī, tad divas reizes un kopš 1906.gada marta - 3-4 reizes. 1905.gada beigās un 1906.gada sākumā laikraksts vispār neiznāca (tā vietā LSDSP CK sāka izdot legālu avīzi "Pēterburgas Latvietis"). Saprotams, ka centrālā vieta "Cīņas" slejās bija ierādīta pilsētu proletariāta revolucionārās cīņas apgaismošanai.

Laikraksta 1.numurā, kas iznāca 1904.gada martā, redakcija ar prieku informēja savus lasītājus, ka "ar neapšveramu varu iet uz priekšu revolucionārā kustība Baltijas provincēs un met arvien plašākus vilņus", ka milzīgs skaits proklamāciju izplatīts ne tikvien fabrikās un darbnīcās, bet arī "pa visiem attālākiem lauku novadiem. Nav neviena apriņķa vairs, kur latviešu strādnieki un zemnieki nedabūtu iepazīties ar mūsu cīņas uzsaukumiem; lapīpas bijušas it visur - no Talsiem un Dundagas līdz Jēkabštatei (tag. Jēkabpils) un Kurzemes augšgalam, no Valmieras un Cēsīm līdz Liepājai un Kurzemes robežu stūrim."

Sekojošā leņķiniskās "Iskras" tradīcijai - būt ne tikai kolektīvam propagandistam un agitatoram, bet arī kolektīvam organizatoram - "Cīņa" 1. numurā sāka un 2. numurā beidza publicēt plašu J. Ozola¹ rakstu "Glēdza - ties rindās!"², kas aicināja Latvijas proletariātu izveidot spēcīgu sociāldemokrātisko partiju, kā arī pastāstīja par partijas uzdevumiem un vairākiem tās uzdevības jautājumiem. Apcerējumā bija uzsvērts, ka sociāldemokrātiem "jēspiežas iekšā katrā darbnīcā, katrā pilsētā, katrā lauku pagastā (pasvītrojums mans - R.T.), it visur vajaga rasties mūsu biedriem un piekritējiem, līdz reiz pār visu Baltiju šāks sociāldemokrātiskās cīņas vētra!"

Nākamajā numurā³ "Cīņa" pirmoreiz ievietoja nelielu rakstu "Iz lauku agitācijas", kas pilnīgi bija veltīts revolucionārajai kustībai laukos.⁴ Tajā vispirms bija konstatēts, ka pēdējos pāris gados laukos pieaugušas šķiru pretešķības un šķiru cīņa, ka īpaši lauku proletariāts "tiek ierosināts uz domāšanu un savas stāvokļa apzināšanos". Tajos apvidos, atzīmēja laikraksts, kur jau dažus gadus darbojas lauku partijas organizācijas, piemēram, Talsu un Ventspils apriņķī, sociāldemokrātu centieni ir kļuvuši daudz saprotamāki un viņu skaits pastāvīgi palielinās. No tā "Cīņa" pilnīgi pamatoti secināja, ka ar lapiņu izplatīšanu vien ir par maz.⁵ Bez tām katrā ziņā "vēl vajaga notikt sistemā-

¹ J. Ozols - "Cīņas" izdošanas organizētājs un laikraksta pirmais redaktors (sk. Proletāriskā revolūcija Latvijā, I.M., 1924., 554. lpp.).

² "Cīņa", 1. un 2. nr., 1904. g. martā un aprīlī.

³ "Cīņa", 3. nr., 1904. g. maijā.

⁴ Šajā pašā numurā laikraksts īsi informēja par lapiņu izplatīšanu Dobeles, Bauskas un Jēkabpils apriņķī.

⁵ Arī šajā rakstā starp citu bija atzīmēts, ka "it visur atrod mūsu proklamācijas: kalpu ērbergos, uz šķūņu durvīm, uz kapsētām, pie tiltiem, uz krustceliem, dažā pagastā pat rets telegrāfa stabs atļicies, kur nebūtu bijis pielīmēts kāds uzsaukums... Reta lauku baznīca būs palikusies, kur baznīcēni nebūtu tikuši apbalvoti ar lapiņām".

tiskai (pasvītrojums mans. - R.T.) propagandai", kā arī "jārauga lauku apgabalos visgaram nodibināt savas organizācijas."

Visnozīmīgākais apkopotais materiāls par revolucionāro kustību Latvijā, tajā skaitā arī laukos, 1905.-1907.g. revolūcijas priekšvakarā atrodams plašajā pārskatā "Pirmais vispārējais Latviešu Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas kongress"⁶ (kongress notika 1904. gada jūnijā). No tā uzzinām, ka sevišķi aktīvi laukos darbojās LSDSP Ventpils un Talsu organizācija. Pēdējā 1903.-1904.gadā plaši izplatīja lapinas laukos (1903.gada lieldienās vienlaicīgi 11 muižās!), kā arī pati izdeva īpašu proklamāciju ar nosaukumu "Galpiem".⁷ Organizācijas pulciņi darbojās gan pēc arodu principa, gan arī pagastos. Analogu darbu veica Ventpils sociāldemokrāti. Viņu izdoto vietējo lapinu vidū bija speciāli uzsaukumi "Laukstrādnieki, mostaties!" un "Galpiem". Laukos bija izveidoti partijas pulciņi. Jelgavas apkaimē darbojās ap 50 LSDSP biedru.⁸ Sakari ar laukiem bija arī LSDSP Liepājas organizācijai.⁹ Līdztekus Rīgas un citām minētajām organizācijām Kurzēmē un Vidzemē darbojās diezgan prāvi atsevišķi sociāldemokrātiski pulciņi un grupas. Tajos, kā izriet no pārskata, bija ne mazums laukstrādnieku.

⁶ "Cīņa", 5.nr., 1904.g. jūlijā. pārskats pārdrukāts: Proletāriskā revolūcija Latvijā, I.M., 1924., 384.-390. lpp.; LKP 25 gadu rakstu un materiālu krājums. M., 1930., 19.-27.lpp.

⁷ Sk. Proletāriskā revolūcija Latvijā, 611.-612.lpp.

⁸ "Nepaļiet ne nedēļa", rakstīja "Cīņa", "kad Jelgavā vai tās apkārtnē neparādītos proklamācijas... Lauku proletārieši tās viscaur sagaida ar lielāko prieku. Proklamācijas iet no rokas rokā, saceldamas vislielākās pārsprīšanas" (7.nr., 1904.g. septembrī).

⁹ Jāpiezīmē, ka arī tā 1903.g. rudenī izdeva lapinu "Galpu ievēribai" (sk. Proletāriskā revolūcija Latvijā, 625.-626.lpp.).

Pārskata autoriem no sacītā bija pilnīgs pamats secināt, ka "pēdējos gados šķiru starpība uz laukiem starp proletariātu un darba devējiem noskaidrojusies diezgan redzami; aug darbaļaužu aprindās naida pret izsūcējiem un apspiedējiem; zūd agrākā verdziskā kalpība, padevība un bailība; raisās vaļā nemiers pret pastāvīgo kārtību, pret kungiem un valdību. Sociāldemokrātiskā kustība raida vilņus visattālākos baltijas apgabalos un iespiežas vistumšākos kaktos." Taču daudzos pagastos, bija atzīmēts pārskatā, vēl trūkst spējīgu propagandistu un organizatoru, kas ierādītu sociāldemokrātiskajai kustībai laukos pareizu ceļu un vadītu to pastāvīgi uz priekšu.

Nav šaubu, ka šī uzdevuma izpildē LSDSP lauku organizācijām svarīgam palīgam vajadzēja kļūt "Cīņai". Tās pirmo numuru nule iztīrītie materiāli liecina, ka laikraksts savu iespēju robežās centās to darīt.

1904.gada otrajā pusē "Cīņa" galvenokārt informēja par lapu izplatīšanu laukos. Īpaši plaši tā noritēja sakarā ar rezervistu pārbaudi un rekrūšu iesaukšanu. Korespondencē "Mobilizāciju gaidot"¹⁰ laikraksts vēstīja, ka 30 tūkstoš eksemplāros izdotsais LSDSP CK uzsaukums rezervistiem izplatīts jo veiksmīgi gan pilsētās, gan laukos. Jelgavas apkārtnē tas vienā naktī bija paveikts 20 muižās. Daudzās vietās, konstatēja laikraksts, "puīši un gājēji salasījušies pa vairākiem desmitiem, kopēji izlasījuši uzsaukumu un tad noņēmušies: labāk tiešām teit cīnīties pret varmācību, nekā ar labu prātu iet un galu dabūt mandžūrijā."

LSDSP CK 30 tūkstoš eksemplāros izdotā lapa "visiem rekrūšiem", pēc "Cīņas" datiem¹¹, bez pilsētām sevišķi plaši bija izplatīta Ventspilī (īpaši Dundagā), Talsu un Cēsu apriņķī. Interesantas ziņas laikraksts

---

¹⁰ "Cīņa", 5.nr., 1904.g. jūlijā.

¹¹ Turpat, 8.nr., 1904.g. oktobrī.

sniedza par uzsaukumu izplatīšanas vietām laukos. To skaitā bija vispirms gadatirgi¹², kapu svētki¹³, dievkalpojumi¹⁴, kulšanas talkas¹⁵ un kalpu mājas¹⁶, t.i., vietas, kur parasti sapulcējās visvairāk ļaužu. Tādējādi "Cīņa" ne tikai informēja, bet arī mācīja latviešu sociāldemokrātus, kur vislabāk veikt agitācijas darbu laukos.

1905.gadā "Cīņa" plaši apgaismoja revolucionāro kustību Latvijas laukos, pirmām kārtām grandiozos laukstrādnieku streikus un baznīcu demonstrācijas. Kā zināms, pirmais plašais laukstrādnieku streiks sākās 1905.gada martā. "Cīņa" par to nekavējoties informēja savus lasītājus korespondencē "Lauku nemieri".¹⁷ Tajā bija teikts, ka gandrīz visās ventspils, Grobiņas un Aizputes muižās kalpi streikojuši vai streiko. Streiki diezgan plašā apjomā sākušies arī Bauskas, Dobeles un Cēsu apriņķī. Vienlaicīgi LSDSP organizāciju vadībā notika kalpu sapulces un demonstrācijas. Visplašākā demonstrācija, kurā piedalījās vairāk nekā tūkstoš cilvēku, norisinājās 6.martā Dundagā. Pēc tautas sapulces, runājot laikraksta vārdiem, "tika izrīkots gājieni zem sarkanā karoga. Pašai pilij garām ejot, atskanēja: "Nost ar muižniekiem!" un rungu mežs pacēlās pret pils mūriem. Vēl tika turētas runas un vēl demonstrēja. Tautas sapulce nosprieda atteikties no gaidāmās mobilizācijas un pēc iespējas brūņoties (pasvītrojums mans - R.T.) un sagatavoties uz gaidāmo Krievijas revolūciju. Sajūsmība valda liela." Neraugoties uz

12 "Cīņa", 6.un 7.nr., 1904.g.augustā un septembrī.

13 Turpat, 5.nr., 1904.g.jūlijā.

14 Turpat, 7.nr., 1904.g.septembrī.

15 Turpat.

16 Turpat.

17 "Cīņa", 11.nr., 1905.g.februāris un marts. Šajā pašā laikraksta numurā redakcija piezīmēja: "nāk tik daudz ziņas par revolucionāro un saimniecisko kustību, ka pie labākās gribas mums nav iespējams tās ievietot "Cīņas" telpās." Acīm redzot tālab arī par marta streiku bija publicēta tikai šī korespondence.

patvaldības un muižnieku represijām pret streikotājiem, pēc "Cīņas" ziņām, vietām kalpi panāca algu paaugstināšanu. "Plašie laukstrādnieku streiki marta mēnesī",¹⁸ vērtējot to nozīmi, uzsvēra laikraksts, "jau pierādīja, ka lauku kalpi un gājēji, šie gadu simteņiem apspiestie darba rūķi, galīgi modušies no verdzības miega, apzinājušies savas cilvēciskās tiesības un stājušies neatlaidīgā cīņā pret dižciltīgiem kakla kungiem."

Šo vārdu patiesību pierādīja 1.Maija svētku rosīgā atzīmēšana Latvijas laukos. Pēc "Cīņas" datiem vien¹⁹, Vidzemē 1.Maiju svinēja Raunā, Lazdonā, Grostonā, Bērzaunē un Mārcienā, bet Kurzemē - Olainē, Zaļeniekos, Kalnamuižā un Sesavā. Te pārtrauca lauku darbus, notika sapulces ar runām un revolucionārām dziesmām, svinīgi gājieni ar sarkaniem karogiem no mājas uz māju, no muižas uz muižu. Un laikraksts pamatoti secināja: "1.Maijs uz laukiem jo varenī atkal liecināja, ka mūsu lauku proletārieši prot ar biedrotu sparu ne tikvien aizstāvēt savas saimnieciskās prasības, bet ka tie pilnīgi saprot, apzinās un klaji uzņemmas vispārējo politisko cīņu par tautas atsvabināšanu."

Jūnijā, kā liecina "Cīņa" publicētās korespondences,²⁰ laukstrādnieku streiki atsākās. Tie notika Zaļeniekos, Bukaišos, Kalnamuižā, Mežamuižā u.c. vairākās muižās streikotāji uzvarēja.

"Cīņa" sīki apgaismoja Latvijas laukstrādnieku plašo vasaras streiku, kuru P.Stučka pamatoti dāvēja

---

¹⁸ Galīgi tie izbeidzās tikai aprīļa beigās (sk. Революция 1905-1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. Р., 1956, стр.138/.

¹⁹ "Cīņa", 13.un 14.nr., 1905.g.15.un 31.maijā.

²⁰ "Cīņa", 16.un 17.nr., 1905.g.1.un 16.jūlijā. Jāpiezīmē, ka latviešu padomju vēstures literatūrā par jūnija streikiem nerunā.

par generālstreiku.²¹ pēc laikraksta ziņām vien,²² vidzemē jūlijā streikoja 15-20 muižu kalpi Madonas, Madlienas, Krapes un Jaunpils draudzē. Streiku laikā notikušo demonstrāciju rezultātā, konstatēja "Cīņa", "visur slēgti monopoli, krogi, brūži; norautas un iznīcinātas ķeizara portrejas visās sabiedriskās iestādēs (pagastvaldēs, skolās utt.)."

Daudz plašāks vēriens streikam bija Kurzemē. Kā redzams no "Cīņas",²³ sevišķi plaši un organizēti LSDSP vadībā streiks noritēja Dobeles un Pauskas apriņķī. Cīņas gaitā tas aizvien vairāk ieguva politisku raksturu. Par to liecināja neskaitāmās demonstrācijas, kurās aktīvi piedalījās arī zemnieki, muižnieku un policistu atbrūņošana, cara ģimetņu, rekrūšu un rezervistu sarakstu iznīcināšana u.tml., kas notika platonē, Kalnamuižā, Rundālē, Mežotnē, Zaļeniekos, Līvberzē, Mežamuižā un daudzās citās vietās. Pret cara patvaldību un vācu baroniem atklāti vērsto streiku bez jau sacītā, kā liecina "Cīņas" materiāli, raksturoja vēl citas jaunas iezīmes. Pirmkārt, tajā nereti piedalījās lielsaimnieku kalpi, izvirzīdami, protams, konkrētas prasības saviem darba devējiem, kā arī muižu pusgraudnieki un sīkie rentnieki. Otrkārt, jau šajā laikā atsevišķās vietās sākās muižu ēku dedzināšana, kas sevišķi plašu vērienu guva rudenī. Piemēram, Zaļenieku pagastā līdz augusta vidum tika nodedzināta Abgunstes pils, 11 šķūņi, viens laidars, vairākas stirpas siena, labības u.c.²⁴ Treškārt, nereti daļa demonstrantu bija apbruņota, tātad gatava sākt bruņotu

²¹ Sk. P.Stučka. 1905.gads Latvijā. M., 1926., 10.1pp.

²² "Cīņa", 18.nr., 1905.g.2.augustā. Sal. Резенькая 1905-1907 гг. в Латвии, 142.-145.1pp.

²³ "Cīņa", 18.un 19.nr., 1905.g.2.un 18.augustā.

²⁴ Turpat, 19.nr., 1905.g.18.augustā.

cīņu. Šarlotes muižā (Bukaišu pagastā), piemēram, demonstrantiem bija 40 šautenes, 20 revolveri, kā arī dakšas un rungas, Pētermuižā (Pēternieku pagastā) - 35 šautenes, 14 revolveri un 4 zobeni.²⁵ Un beidzot, plašais laukstrādnieku streiks, kas bija svarīgs posms bruņotās sacelšanās sagatavošanā Latvijas laukos, beidzās ar streikotāju uzvaru. Gandrīz visur kalpiem paugstināja algas, kā arī apmierināja citas viņu prasības.

Rezumējot streika rezultātus, "Cīņa" jūsmīgi rakstīja: "Pēdējo nedēļu notikumi bija pāreja uz atklātu revolūciju! Citkārt mierīgie "dievzemītes" (resp. Kurzemes - R.T.) ļaudis cēlās beidzot un pa tūkstošiem kopā gāja izpildīt savu gribu! Septiņus simtu gadus valdīti, viņi nu lika drebēt saviem valdniekiem."²⁶ Streika nobiedētie vācu muižnieki panāca, ka 6.augustā Kurzemes guberņā izsludināja karastāvokli. "Revolucionārā tauta", brīdināja "Cīņa", "dos uz to savu atbildi, vienīgi kādu viņa var dot: aci pret aci, zobu pret zobu!"²⁷

Baznīcu demonstrācijas Latvijas pilsētās sākās jau 1904.gadā.²⁸ Tad arī "Cīņa" deva tām savu vērtējumu.²⁹ Komentējot demonstrāciju Annas baznīcā Liepājā, kas notika 1904.gada oktobrī, laikraksts norādīja, ka Krievijas sociāldemokrātiem jāsludina savi uzskati visur, kur vien iespējams. Ja mācītāju drēbēs tērpušies varmācības aizstāvji var sludināt baznīcās savu tumsonīgo mācību, "vai lai mēs, sociāldemokrāti,

²⁵ "Cīņa", 19.nr., 1905.g.18.augustā.

²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat.

²⁸ Sk. "Cīņa", 2., 5.un 8.nr., 1904.g.aprīlī, jūlijā un oktobrī.

²⁹ Turpat, 8.nr., 1904.g.oktobrī.

atteicamies baznīcā darīt zināmus savus cilvēciskos brīvības un attīstības centienus?". Kamēr krievijā nav sapulču, rakstu un runas brīvības, uzsvēra "Cīņa", "tik ilgi mums jāizlieto baznīca kā izdevīga vieta (pasvītrojums mans - R.T.) priekš savu domu sludināšanas."

Kad kopš 1905.gada pavasara baznīcu demonstrācijas sākās laukos, "Cīņa" par tām sniedza regulāru informāciju. Pēc laikrakstu ziņām vien,³⁰ lieldienās baznīcu demonstrācijas notika Hurmuižā, Raunā, Mārcienā, Grostonā un Lazdonā. Lūk, kā "Cīņas" attēlojumā³¹ tā noritēja Raunā:

"Pirmās lieldienās pulksten 12, tikko beidzās dievkalpošana, pie Raunas baznīcas vārtiem atskanēja saucieni: "Nost ar muižniekiem!" "Nost ar patvaldību!" Uz vietas pacēlās sarkanais karogs, kuru publika apsveica ar skaļiem urrā! saucieniem. Runātājs stādījās publikai priekšā kā cita evaņģelija, kā sociālisma sludinātājs un uzaicināja visus doties uz tuvējo Tannes (Tanīsa - R.T.) kalnu un atskanot dziesmai: "Mostaties, jūs darba ļaudis!", gājiens devās uz priekšu. 2 uradņiki gan lūkoja atturēt gājienu, bet velti. Kalna galā atkal tika dziedāts un atskanēja varenie cīņas saucieni. Tam sekoja politiska runa. Uradņiki, kas gribēja pat izspiesties cauri (līdz) runātājam, tika apsaukti no runātāja; viņiem piedraudēja par sapulces traucēšanu ar nāves sodu. Tas līdzēja: beigās neviens kārtību vairs netraucēja. Runā tika aizrādīts uz zemnieku saimniecisko atkarību no muižniekiem, uz viņu beztiesības stāvokli un sevišķi politisko atkarību no patvaldības ierēdņiem; īsos vārdos tika izteiktas zemnieku prasības un raksturoti cīņas līdzekļi. Runātāju vairāk kārt pārtrauca skaļi piekrišanas saucieni. Iespāids bija ļoti labs - sajūsmība valdīja lieliska. visi klāt-

³⁰ "Cīņa", 13.nr., 1905.g. 15.maijā.

³¹ Turpat.

esošie izteica sirsnīgu vēlēšanos atkal dzirdēt tamlīdzīgu runu. Publikas bija ap 800."

Pēc pirmajām demonstrācijām "Cīņa" publicēja rakstu "Baznīckungi un demonstranti",³² kur vēlreiz pasvītvoja šīs cīņas formas nozīmīgumu. "Simtiem gadu", rakstīja "Cīņa", kamēr vien Baltijā baznīcas celtas un pastāv, te sludināti māpu murgi, drebēšana un bijāšana, un tagad šinīs pašos mūros atskanējuši revolucionāri saucieni un dziesmas... Pie šo pašu baznīcu durvīm sastādās revolucionāri gājieni un, sarkanam karogam plivinoties, virzās uz tuvējām muižām,... Gan katrs, kam vien dārga latviešu proletariāta atsvabināšanas cīņa, apsveiks ar gaviļēm šīs ziņas... Biedri, kas šīs demonstrācijas sarīkoja, pelna pilnīgu atzīību." Vienlaicīgi laikraksts vērsās pret dažām negatīvām parādībām, organizējot demonstrācijas. Proti, dažās vietās mācītājiem uzspieda nest sarkanos karogus, viņus tincināja u.tml. "Cīņa" uzsvēra, ka mācītāji nav jāpārdara par viņu ideju "mocekļiem".

Jauns baznīcu demonstrāciju vilnis sākās 1905. gada maijā, pirmām kārtām atzīmējot 1. Maija svētkus.³³ Vēl plašāks tas kļuva jūnijā, īpaši vasaras svētkos, kad demonstrācijas notika Secē, Gostipos, Rindā, Durbē, Salgalē, Lubānā, Nītaurē, Aizkrauklē, Rendā, Zaļeniekos u.c.³⁴ Tā norises plaša apgaismošana "Cīņas" slejās neapšaubāmi rosināja visas lauku partijas organizācijas plašāk izmantot šo efektīvo sociāldemokrātiskās agitācijas metodi.

Citas LSDSP lauku organizāciju darbības puses

---

³² "Cīņa", 15.nr., 1905.g.18.jūnijā.

³³ Turpat, 13.un 14.nr., 1905.g.15.un 31.maijā.

³⁴ "Cīņa", 15.un 16.nr., 1905.g.18.jūnijā un 1.jūlijā. Dažas "Cīņas" korespondences par baznīcu demonstrācijām pārdrukātas dokumentu krājumā Революция 1905-1907 гг. в Латвии, 136.-138. un 141.lpp.

"Cīņa" diemžēl apskatīja diezgan skopi. It īpaši tas sakāms par 1905.gadu.

Neraugoties uz lielajām represijām, kā redzams no laikraksta, 1906.gada pavasarī lauku partijas organizāciju darbība sāka atdzīvoties.

Jelgavas lauku rajonā, rakstīja "Cīņa"³⁵, "darbība sāk ritēt daudz rosīgāk. Nozaudētie sakari atjaunojas, ik pa 2 nedēļām reizi tiek noturētas lauku priekšstāvju sapulces un pārspriesti dažādi taktiski un teorētiski jautājumi. Reizi nedēļā notiek lauku propagandistu sapulces. Sanāk biedri pulciņos arī uz laukiem. Vairāk vietās noturētas konspiratīvas masu sapulces no 20, 30 un 70 biedriem. Pieprasījumi pēc literatūras un ieročiem ar katru dienu pieaug."

Liepājas lauku rajonā, pēc laikraksta ziņām³⁶, "notiek sapulces ar 10-30 dalībniekiem. Lapiņas tiek izplatītas diezgan lielā skaitā..., bet tomēr nav iespējams apmierināt pieaugušo pieprasījumu. Organizācijas darbības atjaunošanās ir sacēlusi pelēkajos baronos un spiegos istu paniku."

Talsos, runājot "Cīņas" vārdiem³⁷ "vietējā komiteja atkal atžirgusi un pacēl no jauna savu cīņas karogu augstu jo augstu... Tā kā sakari ar Rīgu ir atkal nodibināti, tad notiek sapulces... visi runā tikai par to - gādāt ieročus, lai stātos aktīvā cīņā."

Līdzīgas ziņas nāca no Rītaures³⁸, Madlienas³⁹ u.c. vietām.

Šajā pašā laikā "Cīņa" publicēja kādu ļoti interesantu materiālu - "Laukstrādnieku algu liste".⁴⁰ Lūk, tās teksts.

"Laukstrādnieku algu liste... (māju, muižu, pag., apriņķi).

³⁵ "Cīņa", 35.nr., 1906.g.21.maijā.

³⁶ Turpat.

³⁷ Turpat, 41.nr., 1906.g.4.jūlijā.

³⁸ Turpat, 40.nr., 1906.g.27.jūnijā.

³⁹ Turpat, 41.nr., 1906.g.4.jūlijā.

⁴⁰ Turpat, 37.nr., 1906.g.4.jūnijā.

1. Gada, pusgada, dienas vai mēneša alga.
2. Vīrs, puisis, meita, gans, pusgraudnieks, zemes kalps vai dieninieks?
3. Cik naudā? Savā maizē vai pie kunga galda?
4. Cik graudā: a) labības - lielās, mazās, cik tā visa vērta.
  - b) lopu, kādi; piens, cik stopu, cik tas naudā;
  - c) lopbarības, cik tā vērta;
  - d) sējumi, dārzs, cik tie vērti naudā;
  - e) malca, žagari, cik vērts naudā;
  - f) kāds dzīvoklis, cik vērts naudā;
  - g) drēbes.
5. Cik garš darba laiks: a) kad ceļas, kad iet gulēt vasarā, ziemā, svētdienās.
  - b) kādi un cik gari atpūtas brīži;
  - c) cik ēdiena laiki;
  - d) cik dienas kungs ļauj zemes kalpiem nedēļā sev strādāt.
6. Kādas mašīnas tiek lietotas kunga saimniecībā? (plaujamās, sējamās, kuļamās, grābjamās utt.)
7. Cik lielas galvas naudas?
8. Vai bijuši streiki; kad, cik ilgi un kādēļ streikots, ar kādiem panākumiem? vai policija iejaukās?

NB. Uz šiem jautājumiem lauku centriem jāievāc atbildes un jāiesniedz 3 nedēļu laikā vietējām komitejām.⁴¹

1907.gada sākumā "Cīņa" samērā regulāri publicēja pārskatus par LSD lauku organizāciju propagandistu un organizatoru konferencēm. Tie satur vērtīgus materiālus, kas raksturo latviešu sociāldemokrātu darbību laukos.

---

⁴¹ Diemžēl, šā raksta autoram nav izdevies atrast atbildes uz anketi, kas būtu nozīmīgs avots laukstrādnieku ekonomiskā stāvokļa raksturošanai. Acīmredzot atbildes nav saglabājušās.

"Partijas organizācijas darbība uz laukiem", lasām kādā pārskatā⁴², "sāk dzīvi atjaunoties: nāk klāt daudzi jauni biedri, vairāk tiek apmeklētas sapulces, vairākās vietās notikušas arī masu sapulces, tiek reorganizētas organizācijas uz demokrātiskiem pamatiem, izstrādā un iesūta valsts domes sociāldemokrātiskajai frakcijai aizrādījumus (наказы), tiek sperti energiski soļi priekš arodniecisko biedrību dibināšanas un atjaunošanas, kur tādas jau ir bijušas utt. Aug lielā mērā pieprasījumi pēc literatūras. Organizācijas darbība iet uz priekšu ne tikai plašumā, bet arī dziļumā: vietām nodibinājas propagandistu kolēģijas, teorētiskie pulciņi utt. Aug lielā mērā pieprasījumi pēc literatūras... No lauku organizācijām arvien vairāk aizčāpo projām buržuiskie elementi: saimnieki, saimniekdēli u.c. Daudzās vietās tās jau ir palikušas par tīrām strādnieku organizācijām."

Apkopojot revolūcijas pieredzi jau tās gaitā, "Cīņa" publicēja īpašu rakstu "Kādēļ mēs vēlējām rīcības komitejas?"⁴³, kur bija pirmo reizi mēģināts marksistiski novērtēt komiteju vietu revolūcijā. Vēršoties pret tiem, kas sāka apšaubīt komiteju lietderīgumu, laikraksts pilnīgi pareizi uzsvēra, ka tās nav izdomājuši vai ievēlējuši sociāldemokrāti, bet revolucionārā tauta. To pašu, runājot par padomēm, atzīmēja V.I. Lēpins: "Padomes nav kaut kādas partijas izdomājums... Nav bijis tādas partijas, kura būtu varējusi tās izdomāt. Tās radīja revolūcija 1905.gadā."⁴⁴ Komitejām vajadzēja būt ne tikai pašvaldības, bet arī bruņotās cīņas orgāniem. Rīcības komitejas, uzsvēra laikraksts, pierādīja tautai bruņotās sacelšanās nepieciešamību.

⁴² "Cīņa", 70.nr., 1907.g.18.aprīlī.

⁴³ "Cīņa", 27.nr., 1906.g.12.martā. Komiteju darbības laikā, kā jau norādījām, "Cīņa" neiznāca.

⁴⁴ V.I.Lēpins. R., 26.sēj., 437.lpp.

Tām bija jāorganizē cīņa pret muižniekiem un soda ekspedīcijām, jārūpējas par valsts domes vēlēšanu boikotu un jācīnās par Satversmes sapulces sasaukšanu. "Revolucionārā tauta", pasvītroja "Cīņa", „gribēja redzēt revolūciju ne tikai kā visa vecā ārdītāju un postītāju, bet arī j a u n ā uzbūvētāju. Tādēļ zemnieku delegātu kongress nolēma vēlēt rīcības komitejas, tādēļ arī partija tās pabalstīja."

Agrārā jautājuma teorētiskajiem aspektiem "Cīņa" līdz 1905.gada rudenim pieskārs tikai garāmejot. Ar ko tas izskaidrojams? Acīm redzot arī "Cīņas" redakcija, tāpat kā visa LSDSP, šajā laikā pietiekami ne novērtēja agrārā jautājuma, pirmām kārtām agrārās programmas, svarīgumu.⁴⁵ par to vēstures literatūrā ne vienreiz vien jau runāts.⁴⁶ Te gribas vienīgi piebilst, ka zināms attaisnojums "Cīņas" pozīcijai ir tas apstāklis, ka 1905.gadā "Sociāldemokrātu bibliotēkā" legāli iznāca īpaša P.Stučkas brošūra "Piezīmes par agrārjautājumu"⁴⁷, kur pietiekami sīki bija izklāstīti un pamatoti LSDSP uzskati par šo problēmu (analizēt brošūras saturu šā raksta autors neuzskata par savu uzdevumu⁴⁸). Jāņem vērā arī, ka agrārais jautājums bija viens no sarežģītākajiem 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumiem. Pietiekami teikt, ka LSDSP IV kongresā pat delegātu

---

⁴⁵ Arī 1907.g. pavasarī lauku partijas organizāciju konference pārmeta "Cīņai" to pašu ("Cīņa", 74.nr., 1907.g.25.maijā).

⁴⁶ Sk.J.Krastinā 1905.gada revolūcija Latvijā.R.,1955., 74.,121.un 122.lpp.; 3.Духанова, Борьба ЛДРП за союз рабочего класса и крестьянства... Р.,1961,24.-30. un 58.lpp. Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. I. 1893.-1919. R., 1961.,78., 105.-106.un 135.-137.lpp.

⁴⁷ 1906.gadā to pārdrukāja legālais sociāldemokrātiskais žurnāls "Mākotne" (1.nr.,19.-35.lpp.,2.nr., 1.-14.lpp.).

⁴⁸ Sk.šajā sakarībā P.Dauge, P.Stučkas dzīve un darbs. R.,1958., 308.-318.lpp.; P.Daērve, Pēteris Stučka. R., 1957., 58.-64.lpp.

bolševiku vairākums šajā jautājumā atradās kļūdainās pozīcijās.⁴⁹

Uzstājoties pret eserisko Latviešu sociāldemokrātu savienību, kas pauda sīkburžuāzisko "sava kaktiņa, sava stūrīša zemes" ideju, "Cīņa" tikai 1905. gada rudenī publicēja pirmo nopietnāko rakstu "Ko visu nevar solīt", kas bija veltīts tieši agrārajam jautājumam.⁵⁰ Tajā laikraksts uzstājās kā pret zemes dalīšanu, tā pret tās socializēšanu. Taču pēdējo raksta autors pēc būtības jauca ar nacionalizāciju ("ja zemi tagad atdotu visu valstij"). Tādā gadījumā viņam bija taisnība, ka nacionalizācija "pie t a g a d ē j ā s (resp. 1905. gada - R.T.) kārtības" vēl pāragra, ka, lai to realizētu, vispirms "jāgāž pilnīgi feodālā kārtība".⁵¹ Atbildot uz jautājumu, ko grib sociāldemokrāti zemes jautājumā, "Cīņa" atgādināja pazīstamo LSDSP tēzi - lauku proletariātam sociāldemokrāti prasa visu to pašu, ko pilsētu strādniekiem. Pārējās rakstā izvirzītās prasības bija visai mērenas - iznīcināt zemes renti nākotnē un stipri pazemināt tagadnē, rentes lielumu noteikt tiesā, tās saņēmējiem uzlikt nodokļus un mežus nodot vietējo pašvaldību pārziņā. Par muižnieku zemes varbūtēju konfiskāciju raksta autors pat neieņēnējās, lai gan KSDSP III kongress jau bija pieņēmis attiecīgu lēmumu šajā jautājumā. Tikai 1906. gada martā "Cīņa" pirmo reizi garāmejojot izteicās par šo problēmu,⁵² atzīmējot: "Var ļoti būt, ka nākošais zemnieku kongress (Latvijas - R.T.) nolēnīs visu muižu konfiskāciju, kamēn tādēļ vien, lai samaksātu skādes

⁴⁹ С.П.Транзанинов. Ленинизм и аграрно-крестьянский вопрос, т. I, к., 1967. 136.лpp.

⁵⁰ "Cīņa", 24.nr., 1905.g.21.novembrī.

⁵¹ gal. V.I.Дзюина. R., 10.сēj., 164.лpp.

⁵² "Cīņa", 27.nr., 1906.g.12.martā.

atlīdzību caur soda ekspedīcijām cietušiem zemniekiem." Diemžēl plašāk savu viedokli laikraksts šajā rakstā neizklāstīja.

Revolūcijas atplūdu posmā "Cīņa" tomēr biežāk pievērsās agrārajam jautājumam. To var izskaidrot ar KSDSP jaunās agrārprogrammas izstrādāšanu un apspriešanu partijas IV kongresā, kongresā, kurā pirmo reizi piedalījās arī LSDSP delegāti un, otrkārt, ar šīs problēmas iztirzāšanu I un II Valsts domē. Diemžēl šajā laikā "Cīņā" biežāk parādījās arī oportunistiska, mepševistiska satura raksti, tajā skaitā agrārajā jautājumā. Kā tika atzīmēts LSD CK politiskās darbības pārskatā LSD II kongresā,⁵³ "Cīņa" pēc LSD I kongresa savas elejas "atvēra dažādiem sociāldemokrātiskiem virzieniem, kas deva iespēju sekot sociāldemokrātisko domu attīstībai dažādos principiālos un taktisko jautājumos." Protams, ka šāda LSD CK un "Cīņas" redakcijas nekonsekvence⁵⁴ tikai kavēja izstrādāt pareizu partijas līniju agrārajā jautājumā.

Pirms runājam par šīm nekonsekvencēm, jāuzsver, ka pilnīgā saskapē ar V.I. Leņina domām⁵⁵ "Cīņa" agrāro jautājumu uzskatīja par vienu no vissvarīgākajiem revolūcijas jautājumiem, pasvītrotot rakstā "piesīmes pie agrārdebatēm",⁵⁶ ka tieši tajā meklējams "revolūcijas vilņa smaguma punkts". To atrisināt, turpināja laikraksts, var vienīgi revolucionārā ceļā. Tagadējā valdība nevar un negrib apmierināt zemnieku prasības. Tas nozīmētu grozīt pastāvošo kārtību un dot tautai brīvību. Tikai demokrātiskā republika var likvidēt lielgruntniecību un nodot zemi zemniekiem.

Rakstā "Tiesību pamats un revolūcija"⁵⁷ avise

⁵³ "Cīņa", 79.nr., 1907.g.

⁵⁴ Sk. LEP vēstures apcerējumi, I, 149.lpp.

⁵⁵ Sk. V.I. Leņins. R., 13.sēj., 368.lpp.

⁵⁶ "Cīņa", 69.nr., 1907.g. 4.aprīlī.

⁵⁷ Turpat, 50.nr., 1906.g., 15.septembrī.

uzsvēra, ka šķīra, kas pilnīgi maksās revolūcijas rēķinu, ir muižniecība. Revolūcija nesaudzīgi dragā tās privilēģijas un apdraud pat muižniecības feodālo zemes īpašumu. Pēdējo tā nepārk, bet ņem ar varu. Baltijas zemnieku brīvlaišana, turpināja "Cīņa", laupīja tautai zemi. Tas pats notika Krievijā. Tāpēc "mums nav vajadzīgas reformas, kas dārgi pārkanas, bet revolūcija, kas vienkārši ņem. Un tautas revolucionārās cīņas mērķis var būt tikai galīga uzvara, bet ne izlīgums, kurā nozīmē atteikšanos no savām tiesībām".

Revolūcijas otrajā posmā "Cīņa" jau samērā konsekventi izvirzīja un aizstāvēja ļēpīnisko muižnieku zemes konfiskācijas lozungu. Tas sakāms vispirms par - Kļ. - /J.Ozola/ rakstu "Zemes konfiskācija un buržuāzija".⁵⁸ Tā autors atzina, ka zemnieki grib konfiscēt muižnieku zemi, protams, konfiscēt nevis sociālistiskiem nolūkiem, bet tīri buržuāziskiem mērķiem: lai pašī iegūtu visu pelnu, ko dod zemkopība, lai laustu muižnieku monopolu uz zemi. Arī sociāldemokrātija, turpināja J.Ozols, stāv par muižnieku zemes konfiskāciju, pie kam konfiskāciju bez atmaksas. Izskaidrojot lasītājiem, kāpēc sociāldemokrāti ir pret jebkādu kompensāciju muižniekiem, raksta autors norādīja, ka izpirkšanas maksa būtu smags slogs zemniekiem, ka tā spiestu viņus vēl vairāk ekspluatēt savus laukstrādniekus. Nespējot nokārtot izpirkšanas maksu, zemnieki nokļūtu parādos un galu galā viņus varētu dzīt "a r ā m u r u ā r ā". Ja tie neļausies izūtrupēties, tos var apciemot buržuāziskās soda ekspedīcijas tikpat labi kā tagad patvaldnieciskās."

J.Ozols asi vērsās pret krievu kadetiem un latviešu buržuāziju tās līdera J.Čakstē personā, kas bija ar mieru maksāt muižniekiem. Viņš brīdināja zemniekus nespirt un nemaksāt par zemi muižniekiem, kronim vai zemes bankai, iekams agrāro jautājumu nav izlēmusi

---

⁵⁸ "Cīņa", 37.nr., 1906.g., 4.jūnijā.

Satversmes sapulce. "Neļaut muižniekiem atgriesties savos perēkļos!" - aicināja "Cīņa" lauku darbaļaudis pēc būtības tas nozīmēja aicinājumu nekavējoties sagrābt muižnieku zemi, kā to ieteica V.I. Ļeņins.⁵⁹

Arī P. Stučka rakstā "Sociāldemokrātiskā frakcija un viņas taktika domē"⁶⁰ uzsvēra, ka sociāldemokrātija var isteikties par muižnieku zemes konfiskāciju tikai bez atmaksas. Kritizējot II Valsts domes deputātu meņševiku oportunistisko taktiku agrārā jautājuma apspriešanā domē - iet kopā ar visu opozīciju, ieskaitot kadetus - viņš pasvītvoja, ka būtu labāk, ja sociāldemokrātu deputāti "no domes tribīnes viens pēc otra atkārtotu to pašu teikumu, ka revolūcija zemniekiem sola muižu zemju konfiskāciju bez atmaksas nekā viņu ilgās runas, kas mēģina savienot nesavienojamo - sociāldemokrātijas zemes konfiskāciju ar kadetu zemes andeli - zem vienas kopējas etiķetes".

Dienāšl, "Cīņa" tikpat konsekventi neaizstāvēja, bet nereti pat vērsās pret V.I. Ļeņina izvirzīto visas zemes nacionalizācijas lozungu. Daļēji tas sakāms arī par jau minētajiem rakstiem "piezīmes pie agrārdebatēm" un "Zemes konfiskācija un buržuāzija, bet it īpaši par - va /K. Kalniņas/ plašo apcerējumu "Municipalizācija vai nacionalizācija?"⁶¹ Vispirms jau raksta autore pilnīgi aplami apgalvoja, it kā līds KSDSP IV kongresam partijai neesot bijusi sevišķas agrārprogrammas, un tikai revolūcija piespiedusi to noteiktāk formulēt savus uzskatus agrārajā jautājumā (kā zināms, KSDSP pirmo agrārprogrammu apstiprināja partijas II kongress 1903.gadā). Tikpat neprecīzi K. Kalniņa raksturoja KSDSP IV kongresā apstiprināto agrārprogrammu - "pieņemta Maslova (mazinieku) izstrādātā agrārprogramma, t.i., se-

⁵⁹ Sk. V.I. Ļeņins, R., 10.sēj., 289.lpp.

⁶⁰ "Cīņa", 71.nr., 1907.g. 30.aprīlī.

⁶¹ Turpat, 75.nr., 1907.g. 31.maijā.

mes municipalizācijas un ne nacionalizācijas princips, kuru aizstāvēja Leņins ar saviem domu biedriem". Patiesībā, kā norādīja V.I. Leņins, programmā bija sajaukta kā nacionalizācija, tā municipalizācija un beidzot sadalīšana.⁶² Tāpēc tā, uzsvēra V.I. Leņins, "nav sociāldemokrātiska, bet kadetiska programma, ja nem tās reālo politisko nozīmi mūsdienu Krievijas apstākļos."⁶³

Uzstājoties pret nacionalizāciju, K. Kalniņa, tāpat kā krievu mežsēviki⁶⁴, apgalvoja, it kā zemnieki to neatzišot, ka, nacionalizējot zemi, demokrātiska republika "padarītu zemnieku par savu ienaidnieku, dzītu to kontrrevolūcijas lēģerī un varētu tādā kārtā atdzemdināt veco sagrauto valsts kārtību". Tādējādi nacionalizācija, turpināja biedēt raksta autore, var kļūt par pašas demokrātiskās republikas kapu. Tā, pēc K. Kalniņas domām, tikai padarīs zemniekus politiski pasīvus, nostiprinās buržuāzijas varu un līdz ar to lielā mērā apgrūtinās proletariāta cīņu par savu gala mērķi - sociālismu. Pretēji vispārzināmiem faktiem⁶⁵, viņa nekautrējās apvainot nacionalizācijas aizstāvjus, it kā viņi gribot vispirms iegūt pilnīgu politisko varu un tikai tad ķerties pie agrārā jautājuma risināšanas.

V.I. Leņins darbā "Sociāldemokrātijas agrārā programma Krievijas pirmajā revolūcijā 1905.-1907.gada" pārliecinoši pierādīja, cik nepamatoti bija nacionalizācijas pretinieku argumenti. Viskrievijas zemnieku savienības kongresī, viņš uzsvēra, un zemnieku depu-

⁶² V.I. Leņins. R., 10. sēj., 305. lpp.

⁶³ V.I. Leņins. R., 10. sēj., 296. lpp. No sacītā kļūst saprotams LSD lauku organizāciju propagandistu konferences lēmums 1907.g. pavasarī neatsīt KSDEP IV kongresā pieņemto agrārprogrammu (Sk. "Cīņa", 70.nr., 1907.g. 18.aprīlis).

⁶⁴ Sk. V.I. Leņins. R., 13. sēj., 225.-226. lpp.

⁶⁵ Sk. V.I. Leņins. R., 10. sēj., 159.-164. un 289. lpp.

tāti no visām Krievijas malām abās domēs atbalstīja nacionalizāciju.⁶⁶ "Zemnieku deputāti izsmēja astē velkošos sociāldemokrātu bailes, izteikdamies par savas zemes nacionalizāciju!"⁶⁷

Kas attiecas uz vecās valsts iekārtas restaurāciju revolūcijas uzvaras gadījumā, tad, paskaidroja V.I. Leņins, vienīgā, absolūtā garantija pret to ir sociālistiskais apvērsums Rietumos. Turpretim relatīva un nosacīta garantija, t.i., iespējami lielāks restaurācijas kavēklis, ir Krievijas revolucionārā apvērsuma iespējami konsekventāka realizācija. Agrārajā apvērsumā vistālāk iet nacionalizācija,⁶⁸

Operējot ar šķietami revolucionārām frāzēm par nepieciešamību strauji attīstīt ražošanas spēkus laukos, aizstāvēt proletariāta intereses un cīnīties par sociālismu, K. Kalniņa centās pierādīt, ka tieši zemes municipalizācija palīdzēsot vislabāk risināt šos uzdevumus. Tā došot iespēju arī citiem iedzīvotājiem (kādiem? varbūt muižniekiem?!), tajā skaitā arī (arī!) proletariātam, lemt par konfiscēto zemi, ierosināšot zemniekus "uz politisku pašdarbību", zemes renti saņemšot demokrātiskās pašvaldības,⁶⁹ neattīstīšot federālisma un separātisma tendences utt. u.tml.

Patiesībā, kā 1906.-1907.gadā argumentēti pierādīja V.I. Leņins, municipalizācija nav vis revolucionāra, bet gan kaitīga un tālab zemnieki tai nepiekritīs. Municipalizācija ir nerevolucionāra tāpēc, viņš paskaidroja, ka tajā ir runa nevis par zemes konfiskāciju, bet par atsavināšanu vispār, un tāpēc, ka tajā nav aicinājuma realizēt agrāro apvērsumu revolucionārā vei-

⁶⁶ V.I. Leņins. R., 13.sēj., 226.-227.lpp.

⁶⁷ Turpat, 231.lpp.

⁶⁸ Turpat, 286.lpp.

⁶⁹ Pat K. Kalniņa bija spiesta atzīt, ka "vietējo pašvaldību uzdevumi un funkcijas ir samērā aprobežotas". Tās varēsot tikai ierīkot labas skolas proletariātam, gādāt par higiēniskiem darba apstākļiem, pārņemt savas rokās gāzes un ūdens iestādes, dzelzceļus u.t.t. Kā šīs iestādes varēs risināt agrāro jautājumu, par to viņa pat neieņinās.

dā.

Runājot par municipalizāciju un Krievijas nacionālajām nomalēm, šajā gadījumā Latviju, vēl svarīgi akcentēt V.I. Leņina norādījumu, ka īstenībā municipalizācija kalpo nevis zemnieku masu kustības vadībai visās valsts mērogā, bet šās kustības sadrumstalošanai provinciālos un nacionālos strautiņos, ka līdz ar tās akceptēšanu KSDSP IV kongresā partijas agrārā programma faktiski iekrita "nepieļaujamā buržuāziskajā nacionālismā".⁷⁰

Visu revolūcijas laiku "Cīņa" konsekventi uzstājās pret zemes sadalīšanas lozungu. plašāk tās viedoklis šajā jautājumā bija argumentēts jau minētajos rakstos "Zemes konfiskācija un buržuāzija"⁷¹ un "Piezīmes pie agrārdebatēm".⁷² Sīksaimniecības, pēc to domām, kāvētu ražošanas spēku attīstību un kapitāla koncentrāciju laukos, tās neveicinātu šķiru polarizēšanos. No otras puses, muižu lielsaimniecībās "sociāldemokrātijai varētu daudz vieglāk izvest 8 stundu darbdienu un minimālgu, ērtus dzīvokļus visiem kalpiem, ierīkot kalpu bibliotēkas, nodibināt kalpu biedrības utt. Ikviens kalps nebūtu saistīts pie zemes". Taču sociāldemokrātijai nedomā, uzsvēra "Cīņa", ka visām atsavināmajām zemēm jātiek kopēji apstrādātām.

Daži secinājumi. Laikraksts "Cīņa" 1905.-1907. gada revolūcijas laikā

- plaši informēja savus lasītājus par revolūcijas norisi Latvijas laukos un mobilizēja lauku darbaļaudis aktīvi piedalīties cīņā pret cara patvaldības un vācu muižnieku jūgu;

- pirmais deva marksistisku novērtējumu tādām jaunām svarīgām cīņas formām kā baznīcu demonstrācijas

---

⁷⁰ V.I. Leņins. R., 13.sēj., 361.lpp.

⁷¹ "Cīņa", 37.nr., 1906.g.4.jūnijā.

⁷² Turpat, 69.nr., 1907.g.4.aprīlī.

un rīcības komitejas;

- aktīvi uzstājās par agrārā jautājuma atrisināšanu revolucionārā ceļā, tiesa, nepietiekami aizstāvēdama muižnieku zemes konfiskācijas lozungu un iebildama pret visas zemes nacionalizāciju.

Kā zināms, V.I. Lēņins ļoti augstu vērtēja latviešu lauku proletariāta un latviešu zemniecības aktīvo piedalīšanos pirmajā Krievijas revolūcijā.⁷³ Nav šaubu, ka tas ir arī "Cīņas" nopelns.

---

⁷³ Sk. V.I. Lēņins. R., 16. sēj., 231. lpp.

PAGASTA VALŽU FONDU MATERIĀLI KĀ AVOTS
PAR ZEMNIEKU KUSTĪBU UN ŠKIRU CĪŅU
LAUKOS VIDZEMĒ 1905.-1907.g. REVOLŪCIJAS
LAIKĀ

Zemnieku kustības un lauku iedzīvotāju šķiru cīņas pētīšanā pirmšķirīga nozīme ir pašu zemnieku dokumentiem - sapulču un sēžu protokoliem un lēmumiem, iedzīvotāju kolektīvām vai individuālām sūdzībām, lūgumiem utt.

Zināma vieta šādiem dokumentiem ir ierādīta līdzšinējās avotu publikācijās par 1905.-1907.g. revolūciju Latvijā.¹ Tie saglabājušies impērijas vai guberņas administratīvo un tiesu iestāžu, kā arī soda ekspedīciju arhīvu fondos un ir dokumentu oriģināli, to kopijas vai tulkojumi.

Taču, kā norāda PSRS vēstures materiālu IV sējuma sastādītāji, šādu dokumentu saglabāties maz, kaut viņu vērtība ir liela - tie ļauj pareizāk novērtēt saglabājušos augstāk stāvošu iestāžu dokumentus, kas attēlo zemnieku kustību.² Piebildīsim, ka tie dod arī oriģinālu materiālu, kas var ievērojami paplašināt mūsu priekšstatus par revolucionāro kustību laukos, kā arī padziļināt tālākos pētījumus par revolūcijas problēmām. Tātad zemnieku dokumentu meklēšana jāturpina.

¹ Революция 1905-1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. Рига, 1956.

Krājumā no 367 dokumentiem 9 ir zemnieku.

Материалы по истории СССР, т. IV. Документы по истории революционного движения сельских рабочих и крестьян в Прибалтике в период первой русской революции 1905-1907 гг. М.-Л., 1957. Далее: "Материалы..."

Krājumā no 178 dokumentiem 24 ir zemnieku (no tiem 3 par Igauniju).

² Skat. "Материалы...", 18.-19.lpp.

viens no svarīgiem avotiem, kur meklēt zemnieku dokumentus, ir pagasta valžu fondi Latvijas PSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā³, kas līdz šim praktiski tāpat kā nav izmantoti.

Šī nelielā apskata uzdevums ir galvenos vilcienos parādīt, kā saglabājušies pagasta valžu materiāli, kādas dokumentu grupas par temata jautājumiem no tiem izmantojamas un arī kāda rakstura ziņas tie dod vēsturniekiem. Rakstā ietvertais faktu materiāls domāts kā ilustrācija, nevis problēmu risinājums.

Revolūcijas laikā četros Vidzemes gub. latviešu apriņķos (Cēsu, Rīgas, Valkas un Valmieras) skaitījās 212 pagasti. Pagasta valžu materiāli arhīvā saglabājušies nepilnīgi: pāri par 60 pagastiem vai nu vispār nav valdes fonda arhīvā vai arī nav atrodamas aprakstos minētās lietas;⁴ pāri par 80 pagasta valžu fondos nav tiešu materiālu par zemnieku kustību un šķiru cīņu laukos revolūcijas laikā.

Vairāku pagasta valžu fondos saglabājies samērā liels lietu skaits, kas tematiski ir visai daudzpusīgas, doļot cerību vēsturniekam gan pēc protokoliem izsekot notikumu gaitai, gan pēc citiem dokumentiem atrast vajadzīgās papildu ziņas. Tādus varētu minēt: C ē s u apr. - Mārsnēnu pag.valde (1086.f., 810 glab. vien.), Ļaudonnas pag.valde (1008.f., 469 glab. vien.), Vietalvas pag.valde (1288.f., 434 glab.vien.); V a l k a s apr. - Zeltiņu pag.valde (1301.f., 457 glab. vien.), Tīrzas pag.valde (1243.f., 402 glab. vien.); V a l m i e r a s apr. - Bejas-Kolberges pag. valde (618.f., 773 glab.vien.) u.c.

Taču ir zināms skaits pagasta valžu fondu, kuros

³ Turpmāk - CVVA

⁴ Piemēram, CVVA, 1268.f. (Vecclaicenes pag.valde); turpat, 3772.f. (Ādažu pag.valde); turpat, 5289.f. (Bolderājas pag.valde).

saglabājušās tikai dažas lietas. Praktiski tukši ir vairāki Rīgas apr.pagasta valžu fondi, kuru materiāli būtu ļoti svarīgi sakarā ar vispār zināmo šā novada iedzīvotāju aktīvo piedalīšanos revolūcijā - Lielvārdes pag.valde (1041.f., 13 glab.vien.), Kokneses pag.valde (978.f., 11 glab.vien.), Ropažu pag.valde (1180.f., 8 glab.vien.), Siguldas pag.valde (1201.f., 4 glab.vien.)⁵, Aizkraukles pag.valde (3777.f., 2 glab.vien.) u.c. Līdzīgs stāvoklis ir arī vairākos citu apriņķu pagastos, piemēram, V a l k a s apr.Lejasciema pag.valde (1021.f., 5 glab.vien.), Cirgaļu pag.valde (863.f., 2 glab.vien.), Vijciema pag.valde (3385.f., 7 glab.vien.) u.c.; C ē s u apr. - Vestienas pag. valde (1276.f., 1 glab.vien.), Mārcienas pag.valde (1083.f., 12 glab.vien.) u.c.; V a l m i e r a s apr.-vecates pag.valde (6117.f., 2 glab.vien.) u.c.

Iepazīstoties ar fondiem tuvāk, izrādās, ka materiāli par 1905.-1907.g.revolūcijas gadiem saglabājušies sliktāk nekā materiāli visumā. Tā, piemēram, visai bagātajos Laudonas un Stāmerienas pagasta valžu fondos nav saglabājušās protokolu grāmatas par 1905.gadu.⁶

---

⁵ Rīgas apr. I iec.zemnieku lietu komisāra fondā saglabājies viņa slēdziens par pagasta valdes revīziju, pēc kura redzams, ka Siguldas pag.rīcības komiteja savas darbības laikā (no 23.novembra līdz 30.decembrim) bija izdarījusi ierakstus visās pagasta valdes grāmatās (Skat.CVVA, 14.f., 2.apr., 311.l., 210.lp.) Taču pagasta valdes fondā neviena no tām nav saglabājusies. Šajā gadījumā par laimi mūsu rīcībā ir kopijas vai to tulkojumi, kas pēc komisāra rīkojuma tika izgatavotas 1906.g.sākumā un saglabājušās komisāra fondā, kā arī atreferētas gubernatoram.

Skat.CVVA, 14.f., 2.apr., 311.l., 235.-245.lp. (galvenās kases grāmatas kopija).

turpat, 13.f., 1.apr., 3097.l., 12.-14.lp. (komisāra ziņojums gubernatoram).

⁶ Turpat, 1008. un 1220.f.

Šāds stāvoklis acīmredzot radies vairāku apstākļu rezultātā.

Pagasta valžu revīziju laikā 1905.g.decembrī-1906.janvārī soda ekspedīciju vadītāji anulēja revolucionāro sapulču un rīcības komiteju sēžu protokolus; labākā gadījumā tos vienkārši pārsvītvoja, taču tika arī izplēstas protokolu grāmatu lapas, grāmatas nodotas policijai vai pat paņemtas līdž.⁷ Ne viennēr tās atgriezās atpakaļ valdes lietvedībā. Kā redzams no dokumentu publikācijas par zemnieku kustību Baltijā,⁸ daļa šo grāmatu vēl joprojām atrodas Centrālā valsts kara vēstures arhīva filiālē Leningradā to karaspēka daļu fondos, kas piedalījās soda ekspedīcijās Baltijā.

Daļu revolucionāro zemnieku dokumentu oriģinālu (sapulču protokolus, rīcības komiteju sēžu protokolus) iznīcināja paši zemnieki vai rakstveži laikā, kad laukos plosījās soda ekspedīcijas. Savas darbības pierādījumu noslēpšanai viņi protokolu grāmatas nobēdzināja (ne viennēr tās atgriezās lietvedībā), izplēsa no tām lapas, iznīcināja tās pilnīgi.⁹ Tādos gadījumos nekur nebūs atrodamas arī šo dokumentu kopijas, ko vēlāk, kad tiesu iestādes izmeklēja arestēto revolucionāru darbību, izgatavoja un tām iesūtīja atjaunotās pagasta valdes.

Daļa protokolu un nodokļu grāmatu tika iznīcinā-

---

⁷ CVVA, 841.f., 1.apr., 121.1., 153.lp.;
turpat, 981.f., 2.apr., 27.1., 143.-155.lp.;
turpat, 1126.f., 1.apr., 37.1., 116.lp.;
turpat, 36.1., 1.lp.;
turpat, 80.1., 162.lp.;
turpat, 1243.f., 1.apr., 39.1., 112.-124.lp.

⁸ "Материалы..."

⁹ CVVA, 14.f., 2.apr., 311.1., 1., 11.-12., 39.lp.;
turpat, 1008.f., 1.apr., 109.1., 1.-2.lp.;
turpat, 1151.f., 1.apr., 14.1., 69.lp.;
turpat, 6264.f., 1.apr., 9.1., 113.-191.lp.u.c.

tas jau 1905.g. vasarā pagasta valžu "tīrīšanas" laikā un revolūcijas atkāpšanās periodā, kad "meža brāļi" izdarīja uzbrukumus atjaunotajām pagasta valdēm.

Galvenie dokumentu veidi, kas jautājuma pētīšanai izmantojami no pagastu lietvedības, ir šādi:

- a) protokolu grāmata,
- b) nodokļu ieņēmumu grāmatas,
- c) galvenā kases grāmata,
- d) izejošo rakstu registra grāmata,
- e) iedzīvotāju saraksts,
- f) sarakstīšanās dokumentu sakopojumi.

Pagasta valžu lietvedības dokumentācija bija noteikta un veidota ar valdības iestāžu rīkojumiem un instrukcijām. Katra no minētajām grāmatām satur noteiktu ziņu kopumu, kas atspoguļo pagasta stāvokli un pašvaldības orgānu darbību. Taču revolūcijas notikumi ienesa kaut ko jaunu arī oficiālajā pagasta dokumentācijā - vairāk nekā līdz tam tajā atspoguļojās zemnieku sabiedrības uzskati un centieni, zemnieku kustības ideāli, kā arī rīcības formas cīņā par šo ideālu īstenošanu. Šīs parādības izgāja ārpus pagasta valžu darbības līdžšinējiem ietvariem, tādēļ vēlāk, kad soda ekspedīcijas un valdības iestādes centās atjaunot pirms-revolūcijas stāvokli pagastos, revolucionārie ieraksti tika anulēti.

a) P r o t o k o l u   g r ā m a t a

Galvenais tiešais avots pagastu fondos par zemnieku cīņām revolūcijas laikā ir pagasta protokolu grāmata, kurā rakstīja pagasta sapulces¹⁰, atsevišķu pagasta iedzīvotāju kategoriju (saimnieku, muižas kalpu, saimnieku kalpu, vaļinieku) sapulču un vietnieku pulka sēžu un pagasta vecākā sastādītus protokolus. 1905.

---

¹⁰ Pagasta sapulcē balss tiesības bija pilnu māju saimniekiem vai vienam no māju daļas saimniekiem un bezzemnieku (kalpu, vaļinieku) izvēlētiem delegātiem (1 delegāts no 10 bezzemniekiem).

gadā pagastu protokolu grāmatās atrodami ieraksti par vētrainām sapulcēm, kurās pieņēma revolucionārus lēmumus nevien ar ekonomiskām, bet arī politiskām prasībām, ievēlēja rīcības komitejas, kas bija jaunās revolucionārās varas dīgli.

Pēc protokoliem izsekojams, kā revolūcijas laikā attīstījās un tika formulētas lauku iedzīvotāju prasības, kādās formās izpaudās viņu protests un cīņa pret muižu privilēģijām, valdības iestādēm, vecajām pagasta valdēm, pret pastāvošajiem bezzemnieku tiesību ierobežojumiem pagasta pašvaldībā utt.

Pa lielākai daļai tajās pašās protokolu grāmatās savus ierakstus izdarīja arī jaunievēlētās rīcības komitejas.

Protokolu grāmatas ir viens no galvenajiem avotiem, lai konstatētu, kād viens vai otrs pagasts reāli sāka īstenot valdības iestāžu boikotu. Tas izpaudās ne tikai ar formālā lēmuma pieņemšanu par boikotu, bet tieši praktiskā darbībā - sapulču un sēžu protokoli netika tulkoti krievu valodā, to noraksti vairs netika nosūtīti apstiprināšanai komisāram, komisāra un policijas priekšraksti vairs netika apspriesti vietnieku pulka sēdēs.

Protokolu grāmatas dokumentāli apstiprina iedzīvotāju lielo sabiedrisko aktīvitāti politiskās cīņās laukos; pagastu sapulcēs arvien vairāk sāka piedalīties cilvēki, kas nebija balsttiesīgie pagasta iedzīvotāji (nebija līdzšinējās oficiālās pagasta sapulces locekļi). Taču protokolu grāmatās šīs sapulces saglabāja veco nosaukumu. Lauku iedzīvotāju masa sāka praksē izmantot valdības solītās politiskās brīvības. Sevišķi plaši tas notika pēc 17. oktobra manifesta pasludināšanas. Gastopamas pat tiesas atsaukšanās uz šo dokumentu, ko pēc iedzīvotāju domām vajag īstenot dzīvē.¹¹

¹¹ CVVA, 1c23.f., 1.apr., 3.l., 202.-203.lp. u.c.

Aktīvākā lauku iedzīvotāju daļa bija bezzemnieki. Kā parasti rudenī bezzemnieku kategoriju sapulcēm vajadzēja ievēlēt savus delegātus jeb desmitniekus uz pagasta sapulci. No augusta beigām līdz oktobra vidum šīs sapulces risinājās normāli, pa vecam ievēlot delegātus (Burtnieku, Lenču u.c.pag.)¹², bet ar oktobra vidu auga to bezzemnieku sapulču skaits, kas delegātus vēlēt atteicās. Viena no pirmajām šādām sapulcēm 15. oktobrī notika Adulienas pagastā, par kuru protokolu grāmatā ierakstīts, ka bezzemnieki "...pēc tam, kad viņiem tika darīts zināms šīs sapulces nolūks un izskaidrots šīs vēlēšanas nolūks, ...vienbalsīgi nolēma; delegātu vēlēšanas šodien priekš nākošām vispārīgām sapulcēm neizdarīt, bet viņi vēloties, lai visi vienlīdzīgi tiktu pielaisti pag.sapulcēs ar balsttiesību, bet nevis caur vidutību, kā tas līdz šim noticis, un iekam līdzšinējā kārtība šajā ziņā nebūšot pārgrozīta, viņi nekad delegātu nevēlēšot; ja priekšniecība liktu sasaukt otro reizi sapulci dēļ minētā nolūka, tad viņi uz šo sapulci nenāksot, lai pagasta valde labākņemot to pūļu sapulci sasaukt, par ko lai darot zināmu komisāra kungam".¹³ Protokolu parakstīja 97 cilvēki. 12.novembrī šajā pagastā atkārtoti sasauca bezzemnieku sapulces, uz kurām ieradās jau ap 200 cilvēku, taču no vēlēšanām tāpat atteicās, norādot, ka komisārs "...neesot tiesīgs par pagasta iedzīvotāju darīšanām ko noteikt jeb pavēlēt".¹⁴

Arī citos pagastos bezzemnieki atteicās no vienlīdzīgajām vēlēšanu tiesībām (Drabešu, Drustu, Kraukļu u.c.pag.).¹⁵

¹² CVVA, 841.f., 1.apr., 121.l., 107.-111.lp.; turpat, 1023.f., 1.apr., 3.l., 199.-202.lp.

¹³ Turpat, 802.f., 2.apr., 36.l., 195.lp.

¹⁴ Turpat, 198.lp.

¹⁵ Turpat, 870.f., 1.apr., 88.l., 59.lp.; turpat, 881.f., 1.apr., 39.l., 8.-9.lp.; turpat, 996.f., 1.apr., 35.l., 138.lp.

Drabešu pagasta bezzemnieki protestēja pret to, ka no valiniekiem par pagasta sapulces locekļiem tiek vēlēti saimnieku dēli.¹⁶

Šāda rīcība turpinājās pagastu sapulcēs, kam bija jāievēl pagasta amatpersonas uz nākamajiem trim gadiem. Jo tālāk, jo prasība pēc demokrātiskām vēlēšanu tiesībām ieguva vispusīgāku formu. Jau 31.oktobrī Prailienas pagasta protokolu grāmatā ierakstīts: "...sanākušie vienbalsīgi nolēma: vēlēšanas līdzšinējā kārtībā nekad neizdarīt, bet amata vīrus vēlēt vienīgi vispārējās, tiešās vēlēšanās pie aizklātas balsošanas, pie kurām jāpiedalās ar vienādām tiesībām visiem pilngadīgiem caur noziegumiem nezaudējušiem likumīgās tiesības abēju dzimumu pagasta locekļiem".¹⁷ Šādā vai līdzīgos formulējumos tika izteiktas iedzīvotāju prasības pēc demokrātiskām vēlēšanu tiesībām daudzos pagastos (Cesvaines, Prustu, Dzērbenes, Jaunraunas, Rāmuļu u.c.pagastos).¹⁸ Dažkārt šīs sapulces izjauca bezzemnieku atteikšanās piedalīties amatpersonu vēlēšanās, kaut savus delegātus uz pagasta sapulci nesen viņi vēl bija ievēlējuši (Burtnieku, Lenču pag.).¹⁹

Šī parādība ir viena no tām, kurā pēc pagastu protokolu grāmatām visreljefāk iespējams izsekot revolūcijas padziļināšanās procesam laukos.

Pagastu protokolu grāmatas sniedz materiālu arī par saimnieku sapulcēm 1905.g. ru -

¹⁶ CVVA, 870.f., 1.apr., 88.1., 54.lp.

¹⁷ Turpat, 1151.f., 1.apr., 14.1., 68.lp.

¹⁸ Turpat, 854.f., 1.apr., 568.1., 107.-108.lp.;
turpat, 881.f., 1.apr., 39.1., 10.lp.;
turpat, 885.f., 1.apr., 5.1., 22.lp.;
turpat, 940.f., 1.apr., 67.1., 169.lp.;
turpat, 1163.f., 1.apr., 8.1., 125.lp..

¹⁹ Turpat, 841.f., 1.apr., 121.1., 107.-111. un 135.lp.;
turpat, 1023.f., 1.apr., 3.1., 199.-204.lp.

denī, kurās galvenokārt tika izstrādātas ekonomiskas prasības valdības iestādēm, vērstas pret baronu ekonomiskajām un sociālajām privilēģijām laukos. Šai ziņā liels pienesums ir Lāsberga pagasta, kur 1905. g. 23. septembrī protokolu grāmatā ierakstīti 8 atsevišķi lēmumi (nr. 22.-29.), ko pieņēmusi pagasta saimnieku sapulce šādos jautājumos: ceļu klausības pildīšanas kārtība, zirgu pasta staciju uzturēšana, sīkais kredīts zemniekiem, baznīcas nodevas, procentu samazināšana par zemes maksājumu kavējumiem, t. s. riteršaftes nodoklis, patronāta tiesības, latviešu valoda kā mācības valoda skolās.²⁰

Tā paša pagasta rentnieki 18. oktobrī pieņēma lēmumu lūgt iekšlietu ministru pievērst uzmanību tam, ka Lāsberga muižā visi zemnieki, kas dzīvo uz muižai piederošās pagasta (klausību) zemes, ir tikai rentnieki un viņu saimnieciskais stāvoklis - ļoti smags. Lēmums satur plašu materiālu par zemnieku stāvokli.²¹

Ieraksti protokolu grāmatās liecina, ka lēmumi par ierokšu un municijas iegādi pagastu sapulcēs tika pieņemti vēl pirms rīcības komiteju ievēlēšanas. Tiesa, tas tika darīts ne brīnīgas sacelšanās gatavošanai, bet paš aizsardzības nolūkā pret kontrrevolūcijas uzbrukumu.

Tā Burtnieku pagasta saimnieku sapulci 23. novem-

---

²⁰ CVVA, 1085.f., 3. apr., 2. l., 37.-51. lp.

²¹ Skat. turpat, 53.-58. lpp.
Koncentrētākā veidā lielākā daļa no lēmumos izteiktajām prasībām bija formulētas nedaudz vēlāk - 1906. g. 14. jūlija saimnieku sapulcē sakarā ar priekšā stāvošo t. s. Latviešu zemkopju kongresu. Bez tam daži jautājumi šeit tika stādīti konkrētāk un asāk, piemēram, priekšlikums sasaukt uz vispārīgas un tiesas balsosšanas pamata pašvaldības iestādes Baltijā, kuras izšķirtu agrāro jautājumu - noteiktu maksimālo zemes īpašuma lielumu vienai personai (līdz 50 desetīnām), pārējo zemi ar valdības palīdzību nodotu zemniekiem un veiktu citus pasākumus baronu privilēģiju likvidēšanā. (Turpat, 63.-65. lp.)

brī pagasta vecākais bija sasaucis nolūkā "... apspriest jautājienus, kā aizsargāties pret laupītāju, t.i., melnās sotņas, uzbrucieniem."²² patruļu iecirkņu izveidošanai nākamajā dienā sekoja lēmums par 200 revolveru iegādi, jo pagastā izrādījās maz ieroču, kamēr tie tiks samaksāti, pagasts iekārāja tirgotājam P.Priedem pagasta vērtspapīrus 8000 rubļu vērtībā.²³

Par ievērojami lielāku summu - 17500 rubļu ieročus ar municiju nolēma iepirkt Trikātas pagasta sapulce 22.novembrī.²⁴ Bija paredzams, ka komisārs šādam lēmumam pretosies, tāpēc vietnieku pulks pilnvaroja pagasta delegātus griezties personīgi pie Vidzemes gubernatora, lai saņemtu atļauju pagasta vērtspapīru iekārīšanai.²⁵ Līdzīgu lēmumu 20.novembrī pieņēma Baižkalna,²⁶ 23.novembrī plāņu,²⁷ 24.novembrī Lencu,²⁸ 19.un 25.novembrī Gaujienas pagastā²⁹ u.c.

Pagasta protokolu grāmatas ir avots, kur atrodamī protokolu oriģināli par rīcības komiteju vēlēšanām. Šo sapulču lēmumos dažkārt minētas arī galvenās pagasta iedzīvotāju prasības.

Saglabājušos iedzīvotāju sapulču protokolu skaitā minami drustu (iedzīvotāju sapulču protokoli arī rīcības komitejas darbības laikā), Ilzenes, Kalsnavas,

²² CVVA, 841.f., 1.apr., 121.1., 138.lp.

²³ Turpat, 139.lp.

²⁴ Turpat, 1250.f., 1.apr., 14.1., 239.lp.

²⁵ Turpat, 240.lp. - Gubernators protams neatlāva šādaļ vajadzībai izlietot pagasta kapitālu, bet piedāvāja lūgt viņam ieročus no valdības (turpat, 242.lp.). Taču tas vairs netika darīts, jo nākošajā dienā varu pagastā pārņēma rīcības komiteja.

²⁶ Turpat, 4404.f., 1.apr., 11.1., 45.-46.lp.

²⁷ Turpat, 1148.f., 1.apr., 49.1., 78.-79.lp.

²⁸ Turpat, 1023.f., 1.apr., 3.1., 211.lp.

²⁹ Turpat, 899.f., 1.apr., 24.1., 190.-193.lp.

koņu, Zeltiņu u.c.pagastu protokoli,³⁰ kā arī vairāku pagastu rīcības komiteju sēžu protokoli (saglabājušies mazāk) - Drustu, Kalšnavas, koņu, Tīrzas u.c.³¹

Protokolu grāmatās atrodami dokumenti, kas raksturo rīcības komiteju saimnieciski finansiālo darbību. Tie ir akti, kas sastādīti pagastu valdēs par pagasta kases stāvokli pēc rīcības komiteju likvidēšanās, vai ziņojumi par rīcības komitejas ieņemtām un izdotām summām, kas apstiprināti vietnieku pulka sēdē (Drabešu, Dzērbenes, Lenču, Trikātas pag.).³² Ja šajos aktos arī netika uzrādītas visas veiktās operācijas un par precīziem atzina vienīgi tos darījumus, par ko bija pieņemti lēmumi vēl vecās pašvaldības laikā, tad katrā ziņā t.s. "nelikumīgie" darījumi (ieroču pirkšana, algu izmaksēšana rīcības komitejas locekļiem un tam.) tika minēti.³³

Gadījumos, kad nav saglabājušies rīcības komitejas dokumenti (sēžu protokoli, kases grāmatas), minētie akti ir vienīgais avots par rīcības komitejas darbību.

³⁰ CVVA, 881.f., 1.apr., 39.1., 13.-23.lp.;

turpat, 916.f., 1.apr., 32.1., 170.-171.lp.;

turpat, 954.f., 1.apr., 18.1., 201.-204.lp.;

turpat, 981.f., 2.apr., 27.1., 143.-146.lp.;

turpat, 1301.f., 1.apr., 85.1., 38.-39.lp.

Kalšnavas iedzīvotāju sapulce bez pagasta pašvaldības ievēlēja arī lučerticīgo draudzes "dieva vārdu sludinātāju" (Jaunpiebalgas pag.locekli Jāni Ceriņu, kam tāpat kā skrīverim noteica 500 rubl.algas gadā). Turpat, 954.f., 1.apr., 18.1., 202.lp.

³¹ Skat.turpat, 881.f., 1.apr., 39.1., 17.-20.lp.;

turpat, 954.f., 1.apr., 18.1., 204.-209.lp.;

turpat, 981.f., 2.apr., 27.1., 147.-155.lp.;

turpat, 1243.f., 1.apr., 39.1., 112.-124.lp.

³² Turpat, 870.f., 1.apr., 89.1., 11.lp.;

turpat, 885.f., 1.apr., 5.1., 38.-39.lp.;

turpat, 1023.f., 1.apr., 3.1., 222.lp.;

turpat, 1250.f., 1.apr., 14.1., 247.lp.

³³ Turpat, 885.f., 1.apr., 5.1., 39.-40.un 47.-48.lp.

Šādu preksi apstiprina arī citi zemnieku dokumenti (komisāram iesūtītie pagasta valžu ziņojumi).

Skat.turpat, 14.f., 2.apr., 310.1., 86.-87.lp.u.c.

Protokolu grāmatas dod materiālu jautājuma risināšanai par pagastu iedzīvotāju protestu pret zemnieku iestādēm, kuras pagasta amatos vēlāk neapstiprināja bijušos rīcības komiteju locekļus.

Kaut visumā vecās pagasta valdes bija zemnieku turīgākās daļas interešu paudējas un atradās tiešā atkarībā no administrācijas amatpersonām, nevar aizmirst, ka vietnieku pulka sastāvā bija arī bezzemnieki un ka atsevišķas amatpersonas - saimnieki - kļuva par aktīviem 1905.g.revolūcijas cīnītājiem, tā kļūdami populāri pagasta iedzīvotāju acīs. Pret šādām pagastu amatpersonām iestādes vērsās ļoti asi - atcēla no pagasta amatiem, neapstiprināja ievēlēšanu no jauna tajos. Pagastu locekļi šajā jautājumā iepēmuši visai dažādas pozīcijas. Kā liecina pagastu protokolu grāmatas, pagastu sapulces bez lielām ierunām revolūcijas atplūdu gados un pēc revolūcijas pa lielākai daļai izpildīja komisāra priekšrakstus - ievēlēja jaunas pagasta amatpersonas atcelto vai neapstiprināto vietā.

Taču pagasta fondos saglabājušies materiāli, kas liecina par ilgstošu pretošanos šādiem rīkojumiem. Spilgtākais līdz šim atrastais piemērs ir Adulienas pagasts.

1905.g.3.decembrī pagasta iedzīvotāju sapulce ievēlēja Adulienas pag.rīcības komiteju 15 cilvēku sastāvā (to skaitā 3 sievietes), kuru vidū bija līdzšinējais pagasta tiesas priekšsēdētājs K.Laže, divi tiesas locekļi - J.Pāvulits un K.Stakalders, vietnieku pulka loceklis J.Šmaugais. Rīcības komiteja darbojās līdz 27.decembrim.³⁴

Pagastā acīmredzot ļoti populārs bija komitejas loceklis K.Laže, Jaunpelņu māju rentnieks, pagasta tie-

³⁴ CVVA, 22.f., 1.apr., 1905.g., 4196.1., 113.-114. un 196.-197.lp.
turpat, 802.f., 2.apr., 36.1., 220.lp.

sas priekšsēdētājs kopš 1903.gada, tāpēc arī turpmāk visās vēlēšanās, kas sekoja rīcības komitejas likvidēšanai, dažādiem amatiem tika izvirzīta viņa kandidatūra, kaut komisārs sistemātiski amatos viņu neapstiprināja kā bijušo rīcības komitejas locekli. 1906.un 1909.g.viņu ievēlēja par vietnieku pulka locekli (tātad nepārtraukti līdz 1912.g.), 1908.g. par pagasta vecāko, 1911.g.par pagasta tiesas priekšsēdētāju, 1906.un 1907.g.par delegātu uz Valkas apr.sapulci sakarā ar valsts domes vēlēšanām.³⁵ Komisārs neapstiprināja ievēlēšanu pagasta vecākā, bet Valkas-Cēsu apgabala mīrtiesnešu sapulce - pagasta tiesas priekšsēdētāja amatā. Tika pavēlēts sasaukt sapulces jaunu amatpersonu ievēlēšanai. Un te sākās pats svarīgākais, ko vēstī protokolu grāmata. - Ievēlēšana pagasta vecākā amatā 1908.g.8.nov. bija diezgan vienprātīga (38:8 balsis),³⁶ taču 6.decembrī notika otrā pagasta sapulce, kurā pagasta vecākais paskaidroja, ka "...no tām personām...kuras bijušas rīcības komitejā, pēc komisāra kunga priekšraksta netika šajos amatos apstiprinātas."³⁷ Tomēr nekādas vēlēšanas neiznāca, jo vēlētaji izklīduši. 11.decembrī notika trešā sapulce; no jauna tika izvirzīta K.Lažes kandidatūra, kas vēlēšanās saņēma lielāko balsu skaitu (74:14).³⁸ 30.decembrī notika ceturta sapulce, jo komisārs no jauna nebija apstiprinājis vēlēšanas; uzstādot kandidātus, atkal lielākā daļa sapulces locekļu ir par K.Laži. Pagasta vecākajam tomēr gandrīz izdevās pierunāt sapulces locekļus pakļauties komisāra rīkojumam, taču balsošana par citu kandidātu nevarēja notikt, jo vēlētaji jau bija daļēji izklīduši.³⁹ Un tikai piek-

³⁵ CVVA, 802.f., 2.apr., 36.1., 231., 263.-265., 295.lp.; turpat, 38.1., 34., 40., 86., 160.lp.

³⁶ Turpat, 34.lp.

³⁷ Turpat, 37.-38.lp.

³⁸ Turpat.

³⁹ Turpat, 49.lp.

tajā sapulcē - 1909.g.18.janvārī vēlētāji vienprātīgi balsoja par Silajāņu rentnieka K.Vīndedža ievēlēšanu pagasta vecākā amatā.⁴⁰

1909.g.28.novembrī pagasta sapulce ievēlēja K.Laži par vietnieku pulka locekli,⁴¹ bet 1911.g.26.novembrī par pagasta tiesas locekli.⁴² Sākās jauna cīņa ar iestādēm. 1912.g.6.martā notika otrā tiesas vēlēšanu sapulce, jo K.Laže un K.Stakalders (arī bijušais rīcības komitejas loceklis) nebija apstiprināti; vēlētāji no jauna izvirzīja abu minēto kandidatūras.pagasta vecākais sapulci slēdza, bet vēlētāji nolēma pārsūdzēt miertiesnešu sapulces lēmumu Nr.2024 Senātā, "...kuram lūgt, lai vēlētājiem izskaidrotu, kamdēļ Kārlis Laže un Kārlis Stakalders nav apstiprināti."⁴³ Trešā sapulce 6.jūlijā būtībā tikusi boikotēta - no 12 saimniekiem bija ieradušies 5, no 44 bezzemnieku delegātiem - 15. Sapulci vajadzēja atcelt.⁴⁴ Tas pats notika ceturtajā sapulcē - ieradās tikai 18 cilvēki (14.jūl.).⁴⁵ Un tikai piektajā sapulcē - 28.jūlijā viss noritēja pēc noteikumiem un priekšrakstiem.⁴⁶

Neraugoties uz šādu valdības iestāžu nostāju, Aduļienas pagasta sapulce katrās vēlēšanās ievēlēja vairākus bijušās rīcības komitejas locekļus arī citos pašvaldības postēros - 1907.un 1910.g. par vietnieku pulka locekļiem J.Šmaugo un J.Pāvulīti,⁴⁷ 1908.g.par pagasta vecākā vietnieku J.Šmaugo (arī viņu neapstipri -

40 CVVA, 802.f., 2.apr., 38.l., 53.lp.

53.lpp. Tacu izrādījās, ka vairāk nekā pēc gada - 1910.g.20.apr.vajadzēja sasaukt sesto(!)sapulci pagasta vecākā ievēlēšanai, jo K.Vīndedzim nebija likumīgi apstiprināta rentes kontrakta, kas bija par šķērslī apstiprināšanai. K.Vīndedzim šajā sapulcē pat nebija balsttiesības(saimnieku skaits sapulcē samazinājies no 91 1908.g.uz 35. (Turpat, 52.un 102.lp.)

41 Turpat, 86.lp.

42 Turpat,160.lp.

43 Turpat,179.lp.

44 Turpat,192.-193.lp.

45 Turpat,196.-197.lp.

46 Turpat,198.-200.lp.

47 Turpat,2.un 121.lp.

nāja amstā),⁴⁸ 1908.g. par tiesas locekļiem P.Elksni, J.Pāvulīti un K.Stakalderu,⁴⁹ 1911.g. par tiesas locekli K.Stakalderu.⁵⁰

T r i k ā t e s pagastā 1905.g.1.decembrī rīcības komitejā ievēlēja pagasta vecākā palīgu J.Leimani, kas visu 1905.g. rudeni aizvietoja pagasta vecāko. 29. decembrī pēc rīcības komitejas likvidēšanas viņu ievēlēja pagasta vecākā amatā; arī visi trīs jaunievēlētie pagasta vecākā palīgi bija bijuši šī pagasta rīcības komitejas locekļi - J.Mūrnieks, D.Lielmanis, P.Ība.⁵¹ Ilgāku laiku J.Leimanis darbojās kā vietnieks (pa vecam) vai pagasta vecākā vietas izpildītājs, kamēr 1907.g.20.februārī tika paziņots sapulcei, ka visi četri (visa pagasta valde!) nav apstiprināti amatos un viņu vietā jāievēl jaunas personas.⁵² Pagasta sapulce un paši pārvēlamie izteicās pret pārsūdzības iesniegšanu par šo rīkojumu un atbilstoši priekšrakstiem izdarīja jaunas vēlēšanas. Pagasta amatpersonu vēlēšanu protokolos par formu kļūst piezīme "Rīcības komitejā nav bijis."⁵³

P l ā ņ u pagastā 1905.g.9.decembrī rīcības komitejā ievēlēja pirms mēneša jaunievēlēto pagasta vecāko D.Lielo un viņa palīgu M.Gaiki.⁵⁴ Taču viņus komisārs 1906.g.12.oktobrī (gandrīz pēc gada!) amatos apstiprināja,⁵⁵ acīmredzot tādēļ, ka 1905.g.9.decembrī formāli komisārs vēl nebija viņus apstiprinājis pagasta amatos.

Protokolu grāmatas satur spilgtus materiālus par lauku iedzīvotāju p r e t o š a n o s t.s. "i z b a l s o š a n a i" (izslēgšana no pagasta sabiedrī-

⁴⁸ CVVA, 802.f., 2.apr., 38.l., 34.un 40.lp.

⁴⁹ Turpat, 35.lp.

⁵⁰ Turpat, 160.lp.

⁵¹ Turpat, 1250.f., 1.apr., 15.l., 3.-4.lp.

⁵² Turpat, 107.lp.

⁵³ Turpat, 109.-110.lp. u.c.

⁵⁴ Turpat, 1148.f., 1.apr., 49.l., 76.-77.lp.

⁵⁵ "Известия...", стр.159.

CVVA, 1148.f., 2.apr., 133.l., 104.lp.

bas un nodošana valdības iestāžu rīcībā pārvietošanai uz citiem apgabaliem). Tā bija valdības iestāžu organizēta kampaņa revolūcijas atplūdu periodā, lai izolētu aktīvus revolūcijas dalībniekus no viņu līdzšinējās sabiedrības, pasludinot tos par kaitīgiem pēdējai. Ķaut oficiāli kampaņa bija rīkota cīņai vispār pret pagastiem "kaitīgiem" locekļiem, tad policijas un komisāru sastādītajos sarakstos daudz retāk figurēja zagļi, kļojoši blēži un nolaidīgi nodokļu maksātāji nekā revolucionāri.

Taču vairumā gadījumu pagastu sapulces ignorēja piesūtītos sarakstus vai arī papildināja tos ar vietējai sabiedrībai patiešām kaitīgām personām, kuras tad izbalsoja, vai arī atzina, ka sabiedrībai bīstamu un kaitīgu locekļu pagastā vispār nav (Adulienas, Alūksnes, Jaunraunas, Lenču, Plāņu, Trikātes u.c. pag.).⁵⁶

Interesanti ir balsošanas rezultāti L i t e n e s pagastā 1906.g. 5.jūnijā. Izbalsojamo sarakstā bija 28 cilvēki, to vidū 9 bijušās rīcības komitejas locekļi un vesela rinda citu aktīvu revolūcijas dalībnieku. Par viņu izslēgšanu no pagasta balsoja daži cilvēki no 109 sapulces dalībniekiem: par E.Brūniņu - 1, A.Sirmo un J.Upatnieku - 3, B.Brici - 4, E.Nikanu - 5, O.Kamenderu (nošauts 1906.g.novembrī) - 7 utt. (visi nosauktie bijušās rīcības komitejas locekļi).⁵⁷ Nevienu no sarakstā minētajiem neizbalsoja.

Z e l t i ņ u pagastā 24.martā izbalsojamo personu sarakstā (pavisam 15 cilvēki) bija arī divi biju-

---

⁵⁶ CVVA, 802.f., 2.apr., 36.l., 226.lp.;
turpat, 3787.f., 1.apr., 4.l., 21.-23.lp.;
turpat, 940.f., 1.apr., 67.l., 198.lp.;
turpat, 1023.f., 1.apr., 4.l., 17.lp.;
turpat, 1148.f., 1.apr., 49.l., 94.lp.;
turpat, 1250.f., 1.apr., 15.l., 138.lp.

⁵⁷ Turpat, 2097.f., 1.apr., 35.l., 60.-61.lp.

šās rīcības komitejas locekļi - tās rakstvedis A. Lazdiņš un K. Kundrāts. Tikai 4 balsis no 80 tika nodotas par viņu izslēgšanu no pagasta.⁵⁸ Kad 19. aprīlī pēc komisāra pieprasījuma notika atkārtota balsošana, viņu pretinieku skaits bija pieaudzis arī tikai līdz 8.⁵⁹

Atsevišķos gadījumos valdības iestādēm savu nolūku izdevās sasniegt - pagasti izbalsoja arī revolucionārus. Tā Drabešu pag. sapulce 1906.g. 26. martā izbalsoja revolucionāru J. Bērziņu, kas bija darbojies Drabešu un apkārtējos pagastos;⁶⁰ Dzērbenes pag. sapulce 2. martā izslēdza no pagasta sabiedrības bijušo skolotāju J. Riekstiņu ("galvenais revolucionāru vadonis"), kas šajā laikā jau bija emigrējis uz Šveici, un bijušo skolotāja palīgu Ā. Runiku, arī revolucionāru;⁶¹ 29. aprīlī tā pati sapulce izbalsoja vēlāk nošauto J. Sīku-Virsi;⁶² Kraukļu pag. sapulce 3. martā izbalsoja trīs revolucionārus - J. Bokmelderu, O. Makstenieku un R. Bokmelderu.⁶³

Taču visumā šādu gadījumu bija maz; pie tam dažkārt vēlāk sekoja atkārtotas sapulces, kuru lēmumi bija pretēji agrākajiem (Drabešu, Kraukļu pag.).

Par pretošanos revolucionāru izbalsošanai liecina arī tie ieraksti protokolu grāmatās, kas vēstī par šādu sapulču izjukšanu - sapulces locekļi noteiktajā dienā vienkārši neieradās pagasta namā.⁶⁴

Protokolu grāmatas ir galvenais avots, pēc kura

---

⁵⁸ CVVA, 1301.f., 1.apr., 85.1., 63.lp.

⁵⁹ Turpat, 69.lp. - Acīmredzot, komisārs šo "pārbaudes" balsošanu rīkoja cerībā ietekmēt sapulci abu revolucionāru izbalsošanai.

⁶⁰ Turpat, 870.f., 1.apr., 88.1., 79.lp.

⁶¹ Turpat, 885.f., 1.apr., 5.1., 65.lp.

⁶² Turpat, 94.lp.

⁶³ Turpat, 998.f., 1.apr., 35.1., 172.-177.lp.

⁶⁴ Turpat, 870.f., 1.apr., 88.1., 82.-86.lp.; turpat, 2097.f., 1.apr., 35.1., 53.lp.

var izsekot, kā pagastos veidojās un realizējās jaunā pagasta nodokļu aplikšanas sistēma jeb t.s. "nodokļu klasēšana" - princips, ko Vidzemē izvirzīja 1905.g. revolucionārās pagastu sapulces. Tas nozīmēja nodokļus uzlikt nevis pēc "dvēselēm", sadalot vajadzīgo summu vienlīdzīgi uz visiem pagasta vīriešiem, bet ievērot vecumu, mantisko stāvokli, ģimenes stāvokli, darba spējas.⁶⁵ Šis princips kā revolūcijas iekarojums Vidzemes guberņā tika ieviests ar 1906.-1907.gadu veselā rindā pagastu (Drustu, Grašu, Jaunraunas, Kraukļu, Odzienes, praulienas u.c.pag.).⁶⁶

Nodokļu klasēšanas faktu iespējams konstatēt arī pēc nodokļu grāmatām, taču vienīgi protokolos atrodamas norādes uz m o t ī v i e m, kuru dēļ tas tika darīts,⁶⁷ redzama motivācija viena vai otra rādītāja izvirzīšanai un realizēšanai. Bez tam vienīgi protokolos atspoguļojās tās sociālās cīņas, kas šajā jautājumā risinā-

⁶⁵ plašāk skat. autora tēzes ziņojumam agrārās vēstures simpozijā. "Тезисы докладов и сообщений XIII сессии межреспубликанского симпозиума по аграрной истории Восточной Европы /Рига-Сигулда, октябрь 1970 г./ Москва, 1970, стр. 35-36.

⁶⁶ Skat. CVVA, 881.f., 1.apr., 40.1., 95., 118.-119., 142.lp. turpat, 6264.f., 1.apr., 10.1., 72.-86., 163.lp.; 11.1., 6.-9., 92.-95., 141.-145.lp.; 12.1., 11.-16., 73.-77., 132.lp.; 13.1., 7. un 75.lp.; turpat, 940.f., 1.apr., 67.1., 237.-337.lp.; turpat, 998.f., 1.apr., 35.1., 266.-267. un 291.lp.; turpat, 1126.f., 1.apr., 37.1., 102.-112.lp., 38.1., 9.-11., 53.-67., 119.-129., 174.-177.lp.; 39.1., 3.-5., 68.-78.lp.; 40.1., 3., 93., 164. lp.

turpat, 1151.f., 1.apr., 17.1., 19.-20.lp.

⁶⁷ Turpat, 6264.f., 1.apr., 10.1., 73.lp. - Saimnieki ar to cerēja mīkstināt pretrunas pagasta iedzīvotāju starpā jeb vājināt bezzemnieku sociālo protestu (Grašu pag.vietnieku pulka uzskats).

jās starp bezzemniekiem un saimniekiem.⁶⁸

Vienīgi pēc protokolu grāmatām iespējams izsekot tādai raksturīgai revolūcijas atplūdu un sekojošās reakcijas gašu parādībai kā jūtama s a b i e d r i s k ā s a k t i v i t ā t e s s a m a z i n ā š a - n ē s p a g a s t o s. Ievēlētie vietnieku pulka locekļi neieradās uz sēdēm, tās nevarēja noturēt; izjuka pagasta sapulces, jo neieradās nepieciešamais locekļu skaits. Tā B ē r z a u n e s pagastā 1906.gadā izjuka divas pagasta sapulces, kurām vajadzēja vēlēt pagasta amatpersonas - 15.jūnijā un 20.jūlijā; šī pagasta vietnieku pulka locekļu neierašanās dēļ 1906. gadā nevarēja noturēt 6 sēdes - 17.un 29.jūnijā, 30.augustā, 7.septembrī, 7.oktobrī un 1.novembrī.⁶⁹ O d z i e - n a s pagastā 1906.g.10.jūnijā izjuka pagasta sapulce, kur vajadzēja vēlēt pagasta amatpersonas, 15.jūlijā - saimnieku sapulce un trīs reizes - 17.aprīlī, 1. un 15.jūlijā - nevarēja noturēt vietnieku pulka sēdes.⁷⁰ L a u d o n a s pagastā 1908.gadā izjuka viena pagasta sapulce un sešas vietnieku pulka sēdes,⁷¹ 1910.gadā - divas pagasta sapulces, trīs vietnieku pulka sēdes, 1911.gadā - septiņas vietnieku pulka sēdes⁷² utt.

Acīmredzot bezzemnieki dažkārt būs ignorējuši delegātu vēlēšanas uz pagasta sapulci. 1906.g. 17. maijā Bērzaunes pag. protokolu grāmatā rīksēta izjukusi šāda vēlēšanu sapulce "...tā kā pilns skaits priekš vēlēša-

⁶⁸ CVVA, 802.f., 2.apr., 38.l., 27. un 91.lp.;
turpat, 870.f., 1.apr., 89.l., 68.144.lp.;
turpat, 1126.f., 1.apr., 37.l., 108.lp.;
turpat, 38.l., 62.-64.lp.;
turpat, 1151.f., 1.apr., 1.l., 7. un 66.lp.;
turpat, 16.l., 18.lp.

⁶⁹ Turpat, 803.f., 1.apr., 86.l., 113.-164.lp.

⁷⁰ Turpat, 1126.f., 1.apr., 37.l., 24.-58.lp.

⁷¹ Turpat, 1008.f., 1.apr., 459.l., 104.-160.lp.

⁷² Turpat, 461.l., 1.-292.lp.

nas nebija ieradies..."⁷³ Domājams, ka šajā dienā neviens no bezzemniekiem nebija ieradies, jo praksē šīs sapulces bieži notika ar niecīgu dalībnieku skaitu un vēlēšanu rezultātus kā likumīgus tomēr komisārs apstiprināja.⁷⁴

Pagasta protokolu grāmatas noder par avotu p a p i l d u z i ņ u i e g ū š a n a i p a r p a g a s t a l o c e k ļ i e m, piemēram, viņu sociālā stāvokļa noteikšanai, identificēšanai utt. Var minēt šādu piemēru. 1905.g.9.decembrī Z e l t i ņ u pagasta sapulce ievēlēja rīcības komiteju 5 cilvēku sastāvā un jaunu tiesu 3 cilvēku sastāvā (un vienu kandidātu), kā arī virstiesu 3 cilvēku sastāvā.⁷⁵ Rīcības komitejas locekļu vidū nosaukts George Kundrāts. Mēģinot noskaidrot jaunievēlēto personu sociālo stāvokli, konstatējām faktu, ka pagastam pierakstīti četri cilvēki ar šādu vārdu un uzvārdu.⁷⁶ Izdarot papildu meklējumus, komisāra fondā izdevās atrast pagasta valdes ziņojumu par rīcības komitejas sastāvu, kur minēts

---

⁷³ CVVA, 803.f., 1.apr., 86.1., 100.lp.

⁷⁴ Piemēram, 1905.g.2.nov. L u g a ž u pag. no 808 valiniekiem uz vēlēšanām ieradās 24 un ievēlēja 81 delegātu.
Turpat, 1061.f., 1.apr., 69.1., 144.-145.lp.

1906.g.2.jūn. O d s i e n a s pag. no 305 valiniekiem uz vēlēšanām ieradās 12 un ievēlēja 30 delegātus.
Turpat, 1126.f., 1.apr., 37.1., 39.-43.lp.

1912.g.6.okt. L a u d o n a s pag. no 185 saimnieku kalpiem ieradās 3 un ievēlēja 19 delegātus, bet no 358 valiniekiem - 14, kas ievēlēja 36 delegātus.
Turpat, 1008.f., 1.apr., 461.1., 249.-250.lp.

⁷⁵ Turpat, 1301.f., 1.apr., 85.1., 38.lp.

⁷⁶ 1. Kundrāts Georgs Jāņa d., dzīvo Zeltiņu pag. "Kundrātos",
2. Kundrāts Georgs Jāņa d., dzīvo Zeltiņu pag. "Rēvelos",
3. Kundrāts Georgs Friča d., dzīvo Rīgā,
4. Kundrāts Georgs Kārļa d., dzīvo Litenes pagastā.

arī tēva vārds - Jāņa d.;⁷⁷ meklējamo loks sašaurinājās uz divi; taču tikai protokolu grāmatā par 1908.gadu (ārpus hronologiskajiem ietvariem, kas mūs tieši interesēja) uzdūrāmies nejaušai piezīmei, ka rīcības komitejas loceklis bijis "Rēvelu" māju Georgs Kundrāts (tātad saimnieks, ko 1908.gadā vēlēja par vietnieku pulka locekli).⁷⁸

b) **N o d o k ļ u i e ņ ģ ģ m u m u
g r ā m a t a s**

Pagastu lietvedībā ir divas atsevišķas nodokļu ieņēmumu grāmatas: I daļa - t.s.pagasta vispārīgo nodokļu maksātāju saraksts ar uzrādītu maksātāja dzīvesvietu, vecumu, ticību, maksājamo nodokļu summu (sastāv no parāda par iepriekšējo gadu un jaunā aplikuma), nomaksāšanas datumu un summu, palikušā parāda summu (ja tāds ir); te ierakstīja arī atlaistās nodokļu summas, ja kādu no maksāšanas atbrīvoja vietnieku pulks. II daļa - saimnieku saraksts, kur uzrādīts māju nosaukums, viņu vērtība dālderā un dažādie saimnieku maksājumi (ar augstāk nosauktiem rādītājiem).

Pieminēto rādītāju dēļ nodokļu grāmatas var nodrēt iedzīvotāju dzīvesvietas, kā arī sociālās piederības noskaidrošanai (salīdzinot abus sarakstus), ja nav citu avotu; tās ļauj izsekot nodokļu maksāšanas gaitai 1905.gadā (ievērojot, ka viena no protesta formām bija kavēšanās vai atteikšanās nodokļus nomaksāt); blakus protokolu grāmatām tās ir otrs tiešais avots par jaunas nodokļu aplikšanas sistēmas ieviešanu pagastos utt.

Visvairāk mūs var interesēt **n o d o k ļ u n o -**

---

⁷⁷ CVVA, 22.f., 1.apr., 1905.g., 4196.l., 169.lp.

⁷⁸ Turpat, 1301.f., 1.apr., 86.l., 75.lp. - vēlējot pagasta amatos, ievēlētajiem protokolā tika uzrādītas ziņas par vecumu, īpašuma stāvokli, piederību pie kādas no lauku iedzīvotāju kategorijām, ticība, svarīgākos gadījumos arī izglītība, valodu prasme. Sakarā ar cīņu pret revolūciju iestādes pieprasīja uzrādīt, vai 1905.gadā ievēlētais nav bijis rīcības komitejas loceklis.

m a k s ā š a n a s g a i t a 1905. g a d ā .
vispār Vidzemes pagastos 20.gs.sākumā nodokļu grāma -
tās uzrādītas lielas parādu summas; galvenokārt tie
ir pagasta vispārīgie un baznīcas nodokļi, ko maksāja
visi pagastam pierakstītie vīrieši vecumā no 14-15.g.
līdz 60 g.(bezzemnieki) vai mūža beigām (saimnieki).

1905.gadā lielākajā daļā pagastu izveidojās kri-
tisks stāvoklis, jo rudenī pagasta kase bija tukša, ne-
varēja izmaksāt pabalstus nespējniekiem, algas skolo-
tājiem un pagasta amatpersonām (piemēram, Baižkalna,
Cesvaines, Drustu, Gaujienas, Jaunraunas, Lenču u. c.
pag.).⁷⁹ Tas bija rezultāts plaši izplatītai parādī-
bai laukos - nodokļu nemaksāšanai. 1905.g.beigās ir
liels nodokļu parādnieku skaits: Adulienas pag.no 605
maksātājiem daļēji vai pilnīgi parādnieki bija 425
(no tiem 1905.gadā 255 cilvēki nebija kārtojuši nekā-
dus maksājumus),⁸⁰ Alūksnes pag.no 474 palika parādā
308,⁸¹ Laudonas pag. no 1225 maksātājiem - 893 (no
tiem 825 tikai par 1905.gadu),⁸² Mēlupes pag.no pāri
par 1920 maksātājiem - 1429,⁸³ Zeltiņu pag.no 474
maksātājiem - 308.⁸⁴

⁷⁹ CVVA, 4404.f., 1.apr., 11.1., 43.lp.;
turpat, 854.f., 1.apr., 568.1., 108.-109.lp.;
turpat, 881.f., 1.apr., 39.1., 10.-11.lp.;
turpat, 988.f., 1.apr., 24.1., 195.-196.lp.;
turpat, 940.f., 1.apr., 67.1., 157.-158.lp.;
turpat, 1023.f., 1.apr., 3.1., 209.-211.lp.

⁸⁰ Turpat, 802.f., 2.apr., 90.1., 109.-144.lp.

⁸¹ Turpat, 3787.f., 1.apr., 39.1., 3.-83.lp.

⁸² Turpat, 1008.f., 1.apr., 187.1., 3.-116.lp.

⁸³ Turpat, 1081.f., 1.apr., 163.1., 3.-86.lp.

Nodokļu ieņēmumu grāmata par 1905.g.nav sa-
glabājusies. Parādnieku skaits uzrādīts 1906.
g.nodokļu ieņēmumu grāmatā (atskaitot tos, kam
gada beigās parādi atlaisti). 1904.g.skaitī-
jās 1926 nodokļu maksātāji (turpat, 60.1.,
169.lp.); pagastu materiāli rāda, ka maksātā-
ju skaits pa gadiem mainījās neievērojami.

⁸⁴ Turpat, 1301.f., 1.apr., 150.1., 49.-90.lp.

Dažos pagastos diezgan liels bija arī saimnieku-parādnieku skaits saimnieku nodokļu grāmatās: Alūksnes pag. no 118 saimniekiem parādā palika 84,⁸⁵ galgauskas pag. no 137 saimniekiem - 95.⁸⁶

Vispārīgo nodokļu grāmatās fiksētas lielas parādu summas: Dzērbenes pag. 1905. gadā bija jāievāc 3340,23 rbļ. nodokļu, ievākts 1311,85 rbļ., parāds palika 2028,38 rbļ.;⁸⁷ Cesvaines pag. bija jāievāc 3371,53 rbļ., ievākts 1409,61 rbļ., parāds palika 1961,92 rbļ.⁸⁸

Dažkārt nodokļu ieņēmumu grāmatas piezīmju aile noder par avotu 1905. g. revolūcijas aktīvu līdzdalībnieku tālākā likteņa noskaidrošanai - tur izdarītas noteiktas atzīmes par viņu atrašanās vietu, bojāeju vai bezvēsts prombūtni.⁸⁹

Nodokļu ieņēmumu grāmatu datu izmantošanu var apgrūtināt tas, ka ne visos pagastos tās aizpildītas akurāti un bez kļūdām.⁹⁰ Dažkārt nav izdarīti kopsavilkumi gada beigās, ne vienmēr sakrīt gada kopsavilkums ar nākošā gada ierakstiem (parādu summas) un ieraksti nodokļu ieņēmumu grāmatā ar ierakstiem galvenajā kases grāmatā; dažkārt arī nodokļu ieņēmumu grāmatām ir izplēstas lapas.

⁸⁵ CVVA, 3787.f., 1.apr., 40. l., 3.-15. lp.

⁸⁶ Turpat, 897.f., 1.apr., 456. l., 12.-21. lp.

⁸⁷ Turpat, 885.f., 1.apr., 5. l., 55. lp.

⁸⁸ Turpat, 854.f., 1.apr., 568. l., 127. lp.

⁸⁹ Piemēram, Laudonas pag. nodokļu ieņēmumu grāmatā par 1906. gadu atrodamas šādas piezīmes pie uzvārdiem: Rušmanis Pēteris Jura d. - nošauts 1905. g. 20. decembrī; Miezītis Pēteris Annas d. - nošauts; Saulītis Kārlis Pētera d. - nošauts; Petrovs Kārlis Anža d. - nodurts; Krauklis Andrejs Jāņa d. - pazudis; Seglinieks Jānis Andreja d. - aizbēdzis uz Ameriku. Turpat, 1008.f., 1.apr., 189. l., 42.-99. lp.

⁹⁰ Tā, piemēram, Laudonas pag. zemniekam Laukam Jānim 1906. g. 17. martā atlaida nodokļu parādus, ieskaitot 1905. gadu, jo viņš jau pirms 9 gadiem bija miris. Turpat, 187. l., 65.-66. lp.

c) Galvenā kases grāmata

Galvenajā kases grāmatā registrēja pagasta valdes ieņēmumus un izdevumus, kas ierakstīti norises secībā, atzīmējot finansu operācijas numuru, datumu, saturu, summu. Daudzos gadījumos, kad rīcības komitejas pārņēma pagasta lietvedību, tās turpināja iesāktos ierakstus galvenajā kases grāmatā, rūpīgi atzīmējot visas finansu operācijas. Šādos gadījumos galvenā kases grāmata ir tiešs un pilnīgs dokumentāls avots par jaunās pašvaldības finansiāli saimniecisko darbību.

Tā kā lielākā daļa rīcības komiteju darbojās neilgu laiku un tāpēc ne vienmēr paspēja pārņemt arī visu pagasta lietvedību vai arī iekārtoja savas kases grāmatas, tad pagastu galvenajās kases grāmatās to ierakstus atrodam ne visai lielā skaitā. Noteiktāku priekšstatu var gūt par to komiteju darbību, kuras pastāvēja ilgāk, piemēram, Adulienas (3.-27.decembrim), Laudonas (10.nov.-21.dec.), Skultes (2.-28.dec.).

Adulienas pag.rīcības komiteja ievākusi nodokļus no 109 pagasta locekļiem, kopsummā par 419,28 rbļ. un parādu par sēklas labības iegādes aizdevumu no 3 cilvēkiem 59,34 rbļ. - kopā ieņēmumi 478,62 rbļ., izdevumi: algas pagasta amatpersonām un skolotājiem 263,25 rbļ., pabalsti nespējnieku uzturēšanai 15 personām un "nabagu mājai" 195,81 rbļ., pagasta saimniecībai (remonti u.c.) 54,38 rbļ. - kopā izdevumi 513,44 rbļ.⁹¹

Laudonas pag.rīcības komiteja ievākusi pagasta nodokļus no 46 pagasta locekļiem 254,83 rbļ., saimnieku nodokli no 14 personām 73,41 rbļ., no muižas īpašnieka H.Rušmāpa nodokli par 11 zemnieku mājām 191,87 rbļ., no pārtikas kapitāla pārskaitījusi nodokļu kasē algu un pabalstu izmaksāšanai 890 rbļ. - kopā ieņēmumi 1320,11 rbļ.; izdevumi: izmaksāti pabalsti 60

⁹¹ CVVA, 802.f., 2.apr., 62.l., 64.-81.lp.

cilvēkiem 463,25 rubļ., algas 424,99 rubļ. un citām saimnieciskām vajadzībām 1327 rubļ. - kopā izdevumi 2215,24 rubļ. Tātad rīcības komiteja izdarījusi finansu operācijas par 3535,35 rubļ.⁹²

S k u l t e s pag.rīcības komiteja ievāca nodokļus no 111 pagasta locekļiem 407,89 rubļ., saņēma atpakaļ aizdevumus sēklas labības iegādei no 14 personām 301,83 rubļ. - kopā ienākumi 709,72 rubļ.; izdevumi: palīdzība nespējniekiem 101,50 rubļ., algas (tai skaitā rīcības komitejas locekļiem) 255,16 rubļ., muniācijas iegādei 20 rubļ., saimniecībai 68,80 rubļ. - kopā 445,46 rubļ.⁹³

Sevišķi nozīmīgi ir ieraksti par ieroču un muniācijas iegādi, kā arī nodokļu maksājumiem, kas rāda iedzīvotāju atsaucību rīcības komiteju pasākumiem.

d) I z e j o š o r a k s t u r e g i s t r s

Izejošo rakstu registra grāmatā numerācijas kārtībā tika ierakstīti pagasta valdes nosūtītie dokumenti, norādot to nosūtīšanas datumu, adresātu un īsu saturu (dažkārt dots pat pilns dokumenta teksts). Šie ieraksti papildina esošo materiālu, bet atsevišķos gadījumos, ja nav saglabājušies iepriekš minētā lietvedība vai citi dokumenti, ir vienīgais avots par revolucionāro kustību pagastā.

Piemēram, ļoti trūcīgas ir ziņas par revolūcijas gaitu B ē r z a u n e s pagastā. Protokolu grāmatā ir ieraksti vienīgi par bezzemnieku atteikšanos ievēlēt savus desmitniekus pagasta sapulcē (1905.g.30. sept.), kā arī divām izjukušām pagasta sapulcēm, kurām vajadzēja ievēlēt amatpersonas pagasta valdē (16.novembrī un 13.decembrī).⁹⁴ Šie fakti runā par to, ka pagasta iedzīvotāji sapulcēs izvirzījuši arī politiskas

⁹² CVVA, 1008.f., 1.apr., 19.1., 105.-123.lp.

⁹³ Turpat, 1211.f., 1.apr., 86.1., 141.151.lp.

⁹⁴ Turpat, 803.f., 1.apr., 86.1., 34.-37., 41.-42. un 54.lp.

prasības. Tas liek domāt, ka vēlāk viņi ievēlēja arī pagasta rīcības komiteju. Taču nekādu ierakstu protokolu grāmatā par to nav. Par kaut kādu lūzumu pašvaldības darbībā liecina arī galvenā kases grāmata, kur atšķirībā no līdzšinējās prakses - izdarīt kopsavilkumu katra mēneša beigās - tas darīts 13.decembrī, kad pagastā izjuka oficiālā vēlēšanu sapulce, bez tam šim ierakstam seko divas tukšas lappuses, un nākošie ieraksti 15.decembrī sākotnēji numurēti nevis kā turpinājums, bet ar Nr.1. (vēlāk izdarīts labojums, pārvēršot tos par iepriekšējo ierakstu turpinājumu).⁹⁵ Skaidrību šajā lietā rada vairāki materiāli no izejošo rakstu registra grāmatas. Tā 1906.g.5. janvārī zemnieku lietu komisāram nosūtītā rakstā Nr.55.tika ziņots, ka 4.janvārī soda ekspedīcija pārbaudījusi pagasta grāmatas, ko atradusi kārtībā, un arestējusi 5 cilvēkus - "nelikumīgi ievēlētās personas."⁹⁶ 1906.g.24. janvārī ziņots Cēsu apriņķa priekšniekam, ka likumīgā vara pagastā atjaunota 19.decembrī, un tās darbība bijusi pārtraukta 6 dienas (tālāk atkārtots tas pats, kas minēts iepriekšējā ziņojumā komisāram).⁹⁷

Tātad 13.decembrī pēc "likumīgās" pagasta sapulces izjukšanas bija notikusi pagasta iedzīvotāju sapulce ar rīcības komitejas vēlēšanām. 15.decembrī ieraksti galvenajā kases grāmatā izdarīti rīcības komitejas darbības laikā, kaut nekādi amatpersonu paraksti par naudas un dokumentu pārņemšanu pagasta grāmatās nav izdarīti. Izejošo rakstu registra grāmata sniedz arī citu apstiprinājumu par rīcības komitejas pastāvēšanu un darbību: 1905.g.6.decembrī, atstājot trīs tukšas lappuses, pēc sūtījuma Nr.2927. bijis registrēts sūtījums Nr.1. "Kalsnavas priekšstāvim" (pirms labojuma - "pašvaldei") ar uzaicinājumu ierasties 18.decem-

⁹⁵ CVVA, 803.f., 1.apr., 178.l., 64.-69.lp.

⁹⁶ Turpat, 68.l., 208.lp.

⁹⁷ Turpat, 221.lp.

brī Lazdonas biedrības namā "uz pagasta priekšstāvu sapulci".⁹⁸ vēlāk šīs tukšās lapas aizpildītas un Nr.1. pārlabots par Nr.2944., bet pēc tam vispār izsvītrots kā tāds, kas neattiecas uz "likumīgās" pagasta valdes darbību.

Tāpat ievēlētā rīcības komiteja savā neilgajā pastāvēšanas laikā nodarbojās nevien ar Bērzaunes pagasta iedzīvotāju lietu kārtošanu, bet mēģināja nodibināt sakarus un sadarboties arī ar kaimiņu pagastu rīcības komitejām.

Visai bagātīgu materiālu par revolucionāro kustību 1905.g. beigās dod T i r z a s pag.izejošo rakstu registra grāmata, jo pagasta valde uzskatīja par savu pienākumu informēt administrācijas un policijas iestādes par visiem notikumiem pagastā un prasīt padomu, kā tai rīkoties.

Tā 1905.g.31.oktobrī bijusi sasaukta pagasta sapulce, lai ievēlētu pilnvarotos uz aprīļa sapulci sakarā ar Valsts domes vēlēšanām. Sapulce vienbalsīgi atteikusies vēlēt pilnvarotos, pagasta vecākais sapulci slēdzis. Taču tās dalībnieki neizklīduši un pieprasījuši ierakstīt protokolu grāmatā lēmumus, kas tiks pieņemti bez pagasta valdes vadības un ierosinājuma (pagasta valdes ziņojums komisāram 1905.g.18.nov.Nr.1493).⁹⁹ Tam sekojusi prasība pagasta valdei novembra mēnesī organizēt vēlēšanas, kurās tiktu pārvēlēta ne tikai viena trešdaļa vietnieku pulka locekļu, kā tas bija paredzēts instrukcijās, bet arī visas pārējās pagasta amatpersonas. Pie tam sapulce pieprasījusi, lai šajās vēlēšanās tiesības aktīvi piedalīties būtu visiem vīriešu dzimuma pagasta locekļiem, kas sasnieguši 21 gadu vecumu. Pretējā gadījumā pagasta iedzīvotāji ignorēs jebkādas valdes rīkojumus (pagasta valdes ziņojums komisā

⁹⁸ CVVA, 803.f., 1.apr., 68.l., 202.lp.

⁹⁹ Turpat, 1243.f., 1.apr., 391.l., 52.lp.

ram 1905.g. 4.nov.Nr.1390.).¹⁰⁰ 31.oktobra sapulcē pieņemti arī citi revolucionāri lēmumi: ieviest skolās jaunās mācību programmas (pagasta valdes ziņojums tautskolu inspektoram 1905.g.4.nov. Nr.1392.), neapsargāt valsts degvīna veikalu un slēgt to līdz 7.novembrim (pagasta valdes ziņojums Valkas apr.priekšniekam 1905. g. 4.nov.Nr.1393.; par šā lēmuma izpildīšanu ziņots 14. nov. Nr.1486.).¹⁰¹

Ieraksti izejošo rakstu registra grāmatā rāda, ka rīcības komiteja sākusi darboties vēl pirms oficiālās lietvedības pārņemšanas no pagasta valdes;¹⁰² tā rīcības komitejas priekšsēdētājs Kārlis Dzelkalns 30.novembrī saņēmis apliecību Nr.1509.pagasta vērtspapīru termiņa procentu izņemšanai no Rīgas valsts bankas.¹⁰³ Nākamais rīcības komitejas dokuments ir 6.decembrī izdotā miršanas apliecība Nr.1510., kas apstiprināja, ka Jānis Kriša d.Tarsiers ir miris 1905.g.1.decembrī.¹⁰⁴ Šis fakts apstiprina to, ka rīcības komitejas kā jaunie vietējās varas orgāni sāka pārņemt savā ziņā civilstāvokļa aktu kārtošanu - dzimšanas un miršanas gadījumu registrēšanu un attiecīgo dokumentu izsniegšanu. - 9.decembrī izsūtīti paziņojumi par pagasta iedzīvotāju sapulci 13.decembrī, kur tiks izskatīti jautājumi par nodokļu parādniekiem, draudzes lietā, nespējnieku apgādāšanu un iesniegtie lūgumi un prasības.¹⁰⁵ Pēdējais nosūtītais dokuments (23.dec.) jau liecināja par soda ekspedīcijas tuvošanos.¹⁰⁶

¹⁰⁰ CVVA, 1243.f., 1.apr., 391.l., 43.lp.

¹⁰¹ Turpat, 43.un 51.lp.

¹⁰² Tirzas pag.rīcības komiteju ievēlēja 28.novembrī; pagasta mantu un lietvedību tā pārņēma 5.decembrī un darbojās līdz 30.decembrim. Skat.turpat, 39.l.,112.-125.lp.

¹⁰³ Turpat, 391.l.,54.lp.

¹⁰⁴ Turpat.

¹⁰⁵ Turpat.

¹⁰⁶ Turpat,55.lp. "Sīnoles pagasta valdei top lūgts palienēt 1 lielo un 1 mazo ērgli un tiesas spieglī" (tā dokumentā - I.G.)

Savas darbības laikā rīcības komiteja noturējusi vairākas sēdes, kuru protokolu kopijas un to tulkojumus pēc tam pagasta valde iesūtījusi komisāram, soda ekspedīcijas komandierim, apriņķa priekšnieka palīgam.¹⁰⁷ To saturs registrā neatspoguļojas.¹⁰⁸

Izejošo rakstu registrā Tīrzas pagasta valde spilgti nodemonstrē savu pakalpību policijas iestādēm un soda ekspedīcijai, energiski palīdzot revolucionāru meklēšanā citos pagastos, ziņojot saklausītās valodas par viņu slepenu atgriešanos mājās vai arī atrašanos dažādās apcietinājuma vietās, arestēšanu, nodošanu tiesai (nosūtīti vismaz 19 šāda satura dokumenti - Nr.20., 29.,48.,90.,222.,349.,362.,432.-433.,789.,821., 980., 981.,984.,986.,1528.,1543.,1623.,1658.,1843.); pagasta valde nekavējās ziņot soda ekspedīcijas vadībai arī pagasta nodokļu parādnieku sarakstu (ziņojums Nr.1289).¹⁰⁹

e) I e d z ī v o t ā j u s a r a k s t s

Pagastam pierakstīto iedzīvotāju saraksts("pagasta rullis") uzskaita gimeses pilnā sastāvā, norādot radniecību pret gimeses galvu, dzimšanas laiku, iedzīvotāju kategoriju, pie kuras pieder gime (pēc iedzīvotāju kategorijas ailē ierakstītā kārtas skaitļa iespējams noteikt dzīves vietu - mājas - ja cilvēks dzī-

¹⁰⁷ CVVA, 1243.f., 1.apr., 391.1., 59., 62., 121.un 136.1

¹⁰⁸ 1906.g.8.janv.vietnieku pulks sastādīja protokolu, kurā norādīts, ka soda ekspedīcija iznīcinājusi lēmumus un ierakstus, ko rīcības komiteja atstājusi pagasta protokolu grāmatā. Taču te ir runa par šo ierakstu anulēšanu, jo laikā no 1906.g.8. janv. līdz 4.sept.pagasta valde četras reizes piesūtīja iestādēm to kopijas vai tulkojumus, jo protokolu grāmatā tie bija tikai pārsvītroti. Skat. turpat, 39.1.,112.-125.lp. Te sastopamies ar līdzīgu parādību, kā tas bija ko-ņu pagastā, kur soda ekspedīcijas komandieris pārsvītvoja pagasta sapulces un rīcības komitejas protokolus un apakšā pierakstīja: "Protokolus... uzskatīt par iznīcinātiem." Skat.turpat,981.f., 2. apr.,27.1.,148.lp.

¹⁰⁹ Turpat, 1243.f., 1.apr., 391.1., 59.-143.lp.

vo uz vietas pagastā). Šis avots dod iespēju noskaidrot revolūcijas dalībnieku sociālo piederību, ja citos dokumentos tā nav uzrādīta, kā arī noskaidrot personību, ja pagastā ir vairāki zemnieki ar vienādu uzvārdu un vārdu (kas Vidzemes pagastos nebija retums).

f) S a r a k s t ī š a n ā s d o k u m e n t u
s a k o p o j u m i

Ir pagastu valdes, kuru arhīva fondos līdz pēdējam sīkumam saglabājušās saņemtās korespondences. Lielā skaita nenozīmīgu, ikdienišķu lietvedības rakstu vidū reizēm atrodami atsevišķi spilgti dokumenti, piemēram, emigrējušā Stāmerienas pag. rīcības komitejas locekļa Gustava Grasa vēstule Stāmerienas pag. valdei, izsūtīta no Kalifornijas 1907.g. 30. jūlijā, kas izsmej pagasta skolotāju pakalpību baroniem un cara valdībai, izsmej mācītājus un to bailes no revolucionārās kustības, sūta sveicienus brīvības cīnītājiem.¹¹⁰

Saņemto sūtījumu sakopojumos atrodamas arī amatpersonām piesūtītās draudu vēstules, anonīmas pastkartes u.c. materiāli.

Augstāk aprakstītie un arī citi piemēri rāda, ka pagasta valžu fondi izmantojami:

- a) tiešu ziņu iegūšanai par revolūcijas vēsturi,
- b) kā papildmateriāls dažādu jautājumu noskaidrošanai un konkrētizēšanai, citu avotu datu precizēšanai un novērtēšanai.

Visumā šie materiāli ir vērtīgs avots revolūcijas vēstures izstrādāšanā; bez tiem nav iespējams radīt pilnīgu ainu par notikumu norisi laukos.

---

¹¹⁰ CVVA, 1220.f., 1.apr., 39.1., 41.-42.lp.

24

12 ZEMNIEKU SAIMNIECĪBU BUDŽETI PERIODĀ NO
1886. LĪDZ 1916. GADAM

Ziņas par zemnieku saimniecību ienākumiem un izdevumiem ieņem svarīgu vietu ekonomikas pētīšanā. Atšķirībā no muižu saimniecībām, par kurām ziņu saglabāties samērā daudz, zemnieku saimniecību ienākumu un izdevumu pārskati avotu trūkumu dēļ ir maz izmantoti. Vairāku saimniecību budžetus analizē A. Mierīša savā darbā "Agrārās attiecības un zemnieku stāvoklis Kurzemē 19.gs. II pusē" (R., 1968.). Aplūkojot agrārjautājumu imperiālisma periodā, šāda rakstura materiāli līdz šim nav izmantoti.

Šī raksta autors ir iepazinies ar ziņām par 12 zemnieku saimniecību naudas ienākumiem un izdevumiem, kas atrodami pagastu tiesu arhīvos sakarā ar mazgadīgo mantinieku īpašuma pārvaldīšanu. Minētais materiāls var noderēt zemnieku saimniecību ekonomikas pētīšanai. Rakstā mēģināts sistematizēt avotu materiālu, kā arī izdarīt nelielu minētā materiāla analīzi.

Izmantotais materiāls atrasts galvenokārt paugulu un Kieģeļu pagastu (Vidzemē) un Jaunpils pagasta (Kurzemē) tiesu materiālos. Pavisam iegūti dati par šādām saimniecībām:

- 1886./87.-1888./89. saimniecības gads par paugulu pagasta Oļektiņu mājām;¹
- 1887.-1891. gads par Sprēstiņu (vēlāk paugulu) pagasta Kovārņu mājām;²
- 1890.-1893. gads par Daugulu pagasta Mazdselzkalnu māju graudnieka saimniecību;³

¹ LPSR CVVA 879.fonds, 5.apr., 59.lieta.

² Turpat, 58.lieta.

³ Turpat, 26.lieta.

- 1898.-1909.gads par Daugulu pagasta Mencu mājām;⁴
- 1901.gads par Daugulu pagasta Botes mājām;⁵
- 1902.-1908.gads par Jaunpils pagasta Māzpētiņu mājām;⁶
- 1903.-1916.gads par Kieģeļu pagasta Tariņu mājām;⁷
- 1906.-1910.gads par Daugulu pagasta Robiņu mājām;⁸
- 1908.-1913.gads par Jaunpils pagasta Libartiņu mājām;⁹
- 1908.-1909.gads par Struteles pagasta Maikužu mājām;¹⁰
- 1910.gads par Daugulu pagasta Višņēnu mājām;¹¹
- 1911.-1915.gads par Kieģeļu pagasta Apīņu mājām.¹²

Sadalot iegūtās ziņas pēc saimniecību apsaimniekošanas veida (1.tabula), iegūstam 2.-7.tabulu.

Lielākā daļa materiālu sniedz ziņas tikai par naudas ienākumiem, neatsedzot pašā saimniecībā patērēto produkcijas daudzumu. Dažās saimniecībās visa zeme bijusi izrentēta vai isgraudota. Te ienākumu daļā parādās no rentniekiem un graudniekiem saņemtais, bet izdevumu daļā neredzam saimniecības vajadzībām izmantoto ienākumu daļu. Dažās saimniecībās izrentēta vai isgraudota daļa zemes. Vislabāko priekšstatu dod saimniecības, kur visa zeme apsaimniekota bez rentniekiem vai graudniekiem.

Naudas ienākumi no pašsaimniecības 2.tabulā sada-

- ⁴ LPSR CVVA 879.fonds, 5.apr., 81.lieta.
- ⁵ Turpat, 91.lieta.
- ⁶ LPSR CVVA 937.fonds, 1.apr., 176.lieta.
- ⁷ LPSR CVVA 1177.fonds, 1.apr., 99.lieta.
- ⁸ LPSR CVVA 879.fonds, 5.apr., 105.lieta.
- ⁹ LPSR CVVA 937.fonds, 1.apr., 196.lieta..
- ¹⁰ Turpat, 175.lieta.
- ¹¹ LPSR CVVA 879.fonds, 5.apr., 111.lieta..
- ¹² LPSR CVVA 1177.fonds, 1.apr., 125.lieta.

līti 6 grupās: lini, labība, lopi, lopkopības produkti, kartupeļi, dažādi. Tabulā tie parādīti skaitļos (naudā un pārdotās produkcijas daudzumā, ja tāds avotā uzrādīts), kā arī ieteikti procentos no visiem lauksaimniecības ienākumiem. Produkcijas daudzums ieteikts avotā uzrādītajās svara un mēra vienībās. Ja avotā ir dažādas svara vai mēra vienības (birkavi, podi, pudī, mārciņas), tabulā tie apvienoti vienā vai divās mēra vienībās, iekavās pārrēķinot patreiz pieņemtajās mēra vienībās. Beramie mēri nav pārrēķināti un apvienoti, jo trūkst precīzu ziņu, tieši kāda tilpuma pūrs vai mērs saimniecībā lietots. Iedalījumu "lopi" un "lopkopības produkti" vājākā vieta ir nespēja atšķirt ierakstu "kautas cūkas" (pie lopiem) un "gaļa" (pie lopkopības produktiem).

3.tabulā nav izdalīti lopkopības produkti, jo tādi nevienā no aplūkotām saimniecībām nav realizēti, kartupeļi pieskaitīti dažādiem, jo pārdoti tikai vienā gadījumā. Šai tabulā uzrādīti atsevišķi ienākumi naudā no rentniekiem un graudniekiem (graudnieku tieši samaksātā nauda).

Naudas izdevumi (5., 6.un 7.tabula) iedalīta sešās lielās grupās, kas pēc vajadzības sadalītas sīkāk. 1.grupā iedalīti līdzekļi, kas izlietoti parādu vai to procentu segšanai, 2.grupā nodokļi, 3. - apdrošināšanas izdevumi, 4. - ēku remontam un celtniecībai izlietotie līdzekļi, 5.grupā ietverti ražošanas izdevumi. 6.grupā ar nosaukumu tīrie ienākumi uzrādās starpība starp naudas ienākumiem un izdevumiem, ja starpība ir negatīva un gads beidzies ar zaudējumiem, skaitlim priekšā mīnus zīme. Tīrajos ienākumos ietverti arī tie līdzekļi, kas izlietoti mašīnu un uzlabotu darba rīku iegādei, uzrādot tos atsevišķi. Jēdziens "tīrie ienākumi" ir, nosacīts un faktiski apzīmē to naudas summu, kas palika pāri vai pietrūka pēc visu tekošo izdevumu segšanas, un kuru varēja izmantot saimnieks savām vajadzībām un saimniecības intensificēšanai.

Ražošanas izdevumos ievērojamu daļu A un B grupās sastāda strādnieku algošana (mums nav zināma strādnieku algas naturālā daļa, tā saucamā "mone", bet vienīgi naudas daļa, tā saucamā "lone"). Tā neparādās tikai divos gadījumos - Mazdzelzkalnos (trūcīgā zemnieka saimniecība) un 1906.gadā Mazpēpišos, kur algoti strādnieki vispār nav bijuši. 1911., 1912. un 1914.gadā algas neuzrādās arī Apiņos (vidējo zemnieku saimniecība). Kovārņos 1887.gadā strādnieku algas ir gandrīz vienīgais ražošanas izdevums naudā. Tabulas rāda, ka, saimniecībai attīstoties, strādnieku algas daļa ražošanas izdevumos samazinās. Neliela, bet patstāvīga vieta gandrīz visās saimniecībās ir kalēja darba apmaksa, izņēmums ir Mencu un Tariņu mājas, kur kulšanas darbi acīmredzot veikti pašā saimniecībā. Sākot ar 90.gadiem, visās saimniecībās parādās kulšanas izdevumi (maksa par mašīnu un degvīnu kūlējiem), XX gs. arī malšanas izdevumi. Dažām saimniecībām jāiegādājas arī malka. Katru gadu nelielas summas izlietotas sīku darba rīku (lāpstu, izkapšu, vīlu, zāgu, arklu lemešu un arklu soļu) iegādei.

Mākslīgie mēsli ir iegādāti Mencos, Mazpēpišos, Tariņos un Libartiņos. Vidējā zemnieka saimniecībās mīkukūžās un Apiņos mākslīgos mēslus vēl 1908.-1915. gadā nelieto. Strauji ir auguši izdevumi mākslīgo mēslu iegādei Mazpēpišos (no 9,99 rubļiem 1907.gadā līdz 43,35 rubļiem 1909.gadā) un Libartiņos (no 44,80 rubļiem 1909.gadā līdz 203,20 rubļiem 1913.gadā).

Iegūtie dati raksturo minēto 12 saimniecību ienākumu un izdevumu struktūru, saimniekošanas veidu. Materiālu ir pārāk maz, lai varētu izdarīt pilnīgi patstāvīgus secinājumus, salīdzinot tos ar līdz šim vēstures literatūrā izdarītajiem priekšstatiem par zemnieku saimniecību ekonomiku dotajā periodā. Šī raksta galvenais nolūks ir pievērst Latvijas agrārvēsturnieku uzmanību iepriekšminētai avotu grupai, ierosināt tālākus šāda veida avotu meklējumus, kā arī izdarīt mēģinājumu materiāla sistematizācijā publicēšanai. (Avoti tīrā

veidā uzrāda ienākumus un izdevumus tik sīki, ka ir grūti publicējami un aptverami). Minētais materiāls ļauj izdarīt dažus secinājumus un izvirzīt dažas hipotēzes.

Salīdzinot naudas ienākumu apjomu no vienas desetīnas 8 saimniecībās (2.un 3.tabula), kur zināma zemes kopplatība vai derīgās zemes daudzums, dabūjam(nav ieskaitīti ārpus lauksaimniecības iegūtie ienākumi) 8.tabulu:

"Kovārņi"(derīgā zeme 58,81 desetīna)-1887.g.-13,66 rub.

"Mazpēpiši"(kopplatība 38 $\frac{1}{3}$ ") 1902." - 6,47 "

1903." - 9,89 "

1904." - 9,62 "

1905." -10,81 "

1906." - 6,98 "

1907." -12,64 "

1908." -11,78 "

1909." -12,76 "

"Libartiņi"(kopplatība 64 desetīnas) 1908." -14,02 "

1909." -12,78 "

1910." -14,03 "

1911." -12,98 "

1912." -12,66 "

1913." -10,11 "

"Maikužas"(kopplatība 32 desetīnas) 1909." - 9,83 "

"Menci"(derīgā zeme 86 desetīnas) 1898." - 7,11 "

1899." - 7,11 "

1900." - 7,23 "

1901." - 5,92 "

1902." - 8,48 "

"Tariņi"(derīgā zeme 54 desetīnas) 1903." - 3,98 "

1904." - 5,74 "

1905." - 5,26 "

1906." - 5,18 "

1907." - 5,99 "

1908." - 5,77 "

1909." - 6,86 "

	1910.g.	- 6,31 rub.
	1911."	- 7,80 "
	1912."	- 6,50 "
	1913."	- 7,40 "
	1914."	- 5,55 "
	1915."	- 6,38 "
	1916."	- 6,96 "
"Višņēni"(derīgā zeme 87,4 desetī-	1910."	-14,06 "
nas		
"Apīņi"(derīgā zeme 32,58 desetī-	1911."	- 6,93 "
nas)	1912."	- 4,72 "
	1913."	- 7,00 "
	1914."	- 6,41 "
	1915."	- 5,92 "

Kā redzams, ienākumi no vienas lauksaimnieciski izmantojamās zemes desetīnas dažādās saimniecībās ir visai dažādi. Jautājumu noskaidro sīkāka naudas ienākumu struktūras izpēte.

Vairāk kā pusi naudas ienākumu dod:

<u>lini un labība:</u>	1887.gadā Kovārņos	- 97,4%
	1898.un	
	1899.gadā Mencos	- 96,4%
	1900. " "	- 94,3%
	1901. " "	- 89,5%
	1901.gadā Dobēs	- 62,2%
	1902.gadā Mazpēpišos	- 53,7%
	1903. " "	- 67,3%
	1904. " "	- 50,4%
	1908. " Libartiņos	- 54,0%
	1910. " Višņēnos	- 77,3%
	1911.-1913. 1915.gados	
	Apīņos	- 100,0%

lopkopība (lopi un piena produkti):

	1906.gadā Mazpēpišos	- 73,8%
	1907. " "	- 57,1%
	1908. " "	- 68,8%
	1909. " "	- 60,2%
	1909. " Libartiņos	- 58,3%

1909.gadā	Maikužās	- 98,1%
1910. "	Libartiņos	- 92,6%
1911. "	"	- 93,5%
1912. "	"	- 100,0%
1913. "	"	- 100,0%

Izņēmums ir Tariņi, kur līdz 1911.gadam vairāk kā pusi ienākumu dod linu audzēšana.

Minētie apstākļi parāda, ka, saglabājot saimniecībā linu un labības ražošanu tirgum (Apīņi), ienākumi no vienas derīgās zemes desetinās samazinās. (Višpēnu piemērs nav raksturīgs, jo dati saglabājušies tikai par vienu gadu). Interesants izņēmums ir vienīgā graudnieku saimniecība (Mazdzelzkalni), kur labību un linus pātērē saimniecībā, bet lielāko daļu nelielo naudas ienākumu jau 1892.un 1893.gadā dod pārdotie lopī.

Augsti attīstīta preču saimniecība 1912.un 1913.gadā ir "Libartiņos", kur ražo gaļas lopus un sviestu. 1913.gadā pārdotais sviesta daudzums - 408 kg dod iespēju aprēķināt (1 kg sviesta no 25 kg piena), ka šajā gadā saimniecībā pārdošanai saražoti 10200 kg piena jeb apm.1000 kg piena no 1 slaucamās govs (saimniecībā turēja 10-11 govis).

Kovārņu un Libartiņu piemēri ir it kā gala punkti procesam, kura norisi atspoguļo pārējais naudas ienākumu materiāls.

Daži vārdi jāsaaka arī par tā saucamiem ārpussaimniecības, pareizāk - ārpuslauksaimniecības ienākumiem. Tie parasti nav lieli un sastādās no īres naudas, ienākumiem par pārdotiem kokmateriāliem un pelņas ārpus mājas, vedot kokmateriālus. Mazpēpišu un Libartiņu piemērs parāda, ka arī samērā turīgas kulaku tipa saimniecības (abās pastāvīgi izmantots algots darba spēks) pie izdevības ziemas mēnešos guva ienākumus, nodarbinot savus zirgus un darba spēku pelņā ārpus saimniecības.

Par Libartiņu saimniecības specializēšanos labu liecību dod arī iepirktie sivēni un teļi, kas nobaroti saimniecībā un pārdoti kā gaļas lopī. Tā 1912. gadā

saimniecība iepirka 4 teļus par 34,74 rubļiem un pārdeva 4 teļus par 70 rubļiem. Lībartiņi ir vienīgā saimniecība, kur (tiesa, tikai 1909. un 1911. gadā) plašākos apmēros iepirkta spēkbarība - eļļas rauši. Interesanti atzīmēt, ka tieši Mazpēpišos un Lībartiņos plašākos apmēros iepirkta sēklas materiāls (labības, zālāju, kartupeļu). Par Lībartiņu saimniecības intensificēšanos liecina arī sarežģītāku lauksaimniecības mašīnu un iekārtu (plaujmašīna, labības tīrāmā mašīna, zirgu grābeklis, atperu ecēšas, decimālsvari un vaska prese). Nevienā no pārējām saimniecībām šāda tipa inventārs nav iegādāts. Tā kā mūsu rīcībā ir precīzas ziņas par visu saimniecībās esošo inventāru, jāsecina, ka XIX gs. 90. gados visās aplūkotajās saimniecībās ir noslēgusies pirmā kapitālistiskā tipa lauksaimniecībai raksturīgā darba rīku uzlabošanas pakāpe (aršanu veic ar t.s. vāc-zemes 2 zirgu arkliem, kuļ ar kuļmašīnām, linus apstrādā ar primitīvām koka mašīnām). Lībartiņos mēs varam novērot pakāpenisku pāreju uz otro pakāpi, kam pārējās saimniecības ekonomiskā vājuma vai citu iemeslu dēļ līdzī netiek.

Galvenais zemnieku saimniecību (arī kulaku tipa) intensifikācijas aiskavētājs bija lielā parādu (galvenokārt māju izpirkšanas parādi) nasta, kuru ļoti spilgti redzam visās aplūkotajās zemes īpašnieku saimniecībās.

Vismazākā daļa (18 līdz 20%) no visiem ienākumiem izlietota parādu nomaksai Lībartiņos (1910. un 1913. gados, kad sanaksāts mazāk, viena termiņmaksa nav nokārtota). Mazpēpiši parādu nomaksai patērējuši 26-40% no visiem naudas ienākumiem, Maikušas 39%, Tariņi 29-41%, Apīņi 31-48%, Višnēni 47%.

Detālais materiāls pierāda, ka gadījumos, kad parādu nomaksa prasīja vairāk kā pusi no ienākumiem (Kovārņi, Olektiņi, Menci, Robiņi), patstāvīga saimniekošana nebija iespējama. Uzkrājušos parādu procentu nomaksai tika pārdota daļa vai viss inventārs un saim-

niecība izrentēta mazākos zemes gabalos (sīkzemniekiem).
Secinājumi.

1. Ziņas par zemnieku saimniecību naudas ienākumu un izdevumu struktūru ir vērtīgs avots agrāro attiecību pētīšanai Latvijas laukos imperiālisma periodā. Tās būtu rūpīgi vācamas un apkopojamas. Uzkrājot lielāku materiālu daudzumu, būs iespējams izdarīt dziļākus secinājumus.

2. Pāreja uz intensīvu piena produktu un gaļas ražošanu tirgum bija iespējama tikai attīstītākajām zemnieku saimniecībām, kam bija līdzekļi attiecīgu kapitālieguldījumu izdarīšanai.

3. Galvenais ekonomiskais šķērslis zemnieku saimniecību intensifikācijai bija lielā mēru iepirkšanas un citu parādu nasta.

4. Saimniecības lielums nevar noderēt par galveno kritēriju tās saimniecisko iespēju novērtēšanai.

5. Daudz dziļāk kā līdz šim būtu pētāms zemnieku saimniecību dažādo parādu apjoms un attīstība, to nomaksas kārtība un citi ar zemnieku saimniecību parādiem saistītie jautājumi.

Apsaimniekošanas veids

- A - saimniecību apsaimnieko bez rentniekiem vai graudniekiem,
 B - saimniecību daļēji apsaimnieko ar rentniekiem vai graudniekiem,
 C - saimniecību apsaimnieko tikai ar rentniekiem.

Gads	Saimniecības nosaukums											
	Olektīni	Kovārpi	Mazdzels- kalniņi	Menci	Botes	Mazpēpiši	Tariņi	Robiņi	Libertiņi	Maikužas	Višpēni	Apiņi
1886.	B											
1887.	C	A										
1888.	C	C										
1889.		C										
1890.		C	A									
1891.		C	A									
1892.			A									
1893.			A									
1898.				B								
1899.				B								
1900.				B								
1901.				B	A							
1902.				B		A						
1903.				C		A						
1904.				C		A	A					
1905.				C		A	A					
1906.				C		A	A	B				
1907.				C		A	A	C				
1908.				C		A	A	C	A	A		
1909.						A	A	C	A	A		
1910.							A	C	A		B	
1911.							A		A			A
1912.							A		A			A

Gads	Saimniecības nosaukums									
	Olektīvi	Kovārai	Mazsels- kalniņi	Menci	Botes	Mazpēriši	Teriņi	Robiņi	Libartiņi	Maikužas
1913.							A		A	
1914.							A			A
1915.							A			A
1916.							A			

Satura rādītājs:

1. A. Apinis.	Kikula Jēkaba dziesmas 1777.gadā ..... 3.
2. I. Leinasare.	Muižnieku zemes īpašums Lat- galē 19.gs.otrajā pusē .....44.
3. E.Муравская.	Переселение крестьян из Латвии на Дальний Восток /Амурскую область/ в начале XX века .....62.
4. R. Treijs.	"Cīpa" par revolucionāro kus- tību Latvijas laukos un agrā- ro jautājumam 1905.-1907.g. re- volūcijas laikā .....88.
5. I. Greitjānis.	Pagasta valžu fondu materiāli kā avots par zemnieku kustību un šķiru cīņu laukos vidzemē 1905.-1907.g. revolūcijas lai- kā.....110.
6. O. Biedre.	12 zemnieku saimniecību budže- ti periodā no 1886.līdz 1916. gadam .....140.

2. tabula. Naudas ienākumu apjoms un struktūra saimniecībās, kas zemi apsaimnieko bez rentniekiem un graudniekiem.

Gads	Lini	Labība	Lopi	Lopkopības produkti	Kartupeli	Dažādi	Ienākumi no saim.	Nealauk-	Kopējie
	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	no saim. saim.	rakstam	ienākumi
	rublos	rublos	rublos	rublos	rublos	rublos	no saim. saim.	ien. rbl.	
	% no visām saimniecīb. ienākumiem	% no visām saimniecīb. ienākumiem	% no visām saimniec. ienākumiem	% no visām saimniecīb. ienākumiem	% no visām saimniec. ienākumiem	% no visām saimniec. ienākumiem	% no visām saimniec. ienākumiem	% no vi- ien. rbl.	% no vi- ien. rbl.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16				
Kovārpi. Derīgā zeme 58,61 desetīnas									
1887.	172 pūdi	17,5 pūri	bullis	20,00					
	20 mārc. (2,8 t)	rudzu 10 pūri							
	linu 413,15	z.kviešu 64 pūri							
	30 pūri 51,4%	miešu 66 pūri							
	linsēklu 116,00	auzu 157,5 pūri							
	14,4%								
	529,15								
	65,8%								
		254,20							
		31,6%							
Mazdzelskalni. Aramzeme 12,30 desetīnas									
1890.	10 pūdi								
(pār- (82 kg)									
doti) linu 13,00									
linsēklas 4,00									
	17,00								
	100,0%								
1891.	15 pūdi	26 pūri							
(izman- (123 kg)		rudzu 65,00							
toti) linu 22,00		1 pūrs kviešu 3,50							
pašā 1,5 pūri		18 pūri miešu 36,00							
saimn. linsēklu 4,85		12 pūri auzu 12,00							
un pārdoti) 27,35									
	16,9%								
		126,50							
		78,2%							
1892.			govs	16,00					
(pārdoti)			kumeljs	50,00					
				66,00					
				34,0%					
(izman-5 pūdi		18 pūri							
toti) (41 kg)		rudzu 46,80							
saimnie- linu 10,00		15 pūri miešu 30,00							
oiba) 0,5 pūri		20 pūri auzu 20,00							
linsēklu 1,50		0,5 pūri							
	11,50	auzu 1,50							
	5,9%								
		53,5 pūri							
		50,7%							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1893.	6 podi (izman- toti paša saimn. un pār- doti)	15,00	8 pāri rudzu 14 pāri miežu 13,5 pāri auzu 35,5 pāri	21,25 26,10 13,50 60,85 47,4%	gova bullēns 2 aitas	15,00 14,00 5,00 34,00 26,5%			30 pāri	15,00 11,7%			128,35 100,0%		128,35
Botes. Aranzeme 23 desetīnas.															
1901.	22 pūdi (360 kg) linu 15,5 pūdi (254 kg) linsēklu	61,62 32,25 91,87 35,0%	3 pāri rudzu un kviešu mistra 29 pāri miežu 32 pāri	7,50 65,25 72,75 27,2%	3 govīs	101,00 37,8%							267,62 100,0%		267,62
Mazpāpiši. Derīgā zeme 38,3 desetīnas, aranzeme 30 desetīnas.															
1902.				133,50 53,7%		114,79 46,3%							248,29 100,0%		248,29
1903.				256,30 67,3%		123,80 32,7%							379,10 100,0%		379,10
1904.				185,85 50,4%		182,91 49,6%							368,76 100,0%		368,76
1905.															416,48
1906.			8 mēri rudzu 24 mēri auzu 12 pūdi auzu	18,40 36,50 8,40 63,70 23,9%	vecs zirgs bullis govs 3 teļi 5 siļņi	8,00 53,00 50,00 16,00 25,00 152,00 56,9%	17 mērcipās (7 kg) sviesta cūkgaļa 7 aitas	4,58 36,15 4,70 45,43 16,9%	8 pūdi (131 kg)	4,00 2,3%			266,73 88,9%	Ire 33,00	299,73
1907.	linsēklas	5,21 1,1%	rudzu milti 70 mēru auzu 15 mēru miežu	33,40 163,85 197,25 40,7%	bullis govs 50,0 govs 4 teļi auns	80,00 50,00 65,00 48,75 7,25 251,00 51,8%	222 olas teļa āda 57 mērcipās (23,4 kg) sviesta	5,00 2,00 18,85 25,85 5,3%			ķirši bumbieri 9 pūdi (73,7 kg) ābolipa	1,00 0,90 3,60 5,50 1,1%	484,81 96,2%	Ire 7,00 planku vešana	504,37
12,56 19,56 3,8%															
1908.			rudzu milti 22 mēri miežu Putraini 4 mēri auzu	6,00 55,70 60,85 5,20 127,75 28,2%	4 govīs teļi 2 jēri	244,00 6,50 9,50 260,00 57,5%	95 mērcipās (39 kg) sviesta 145 olas 6,5 pūdi (53 kg) gaļas sirga āstri	27,05 3,25 19,50 1,23 51,03 11,3%	2,6 0,5%	āboli 7,5 mēro. (3 kg) medus	8,00 2,25 10,25 2,5%	451,63 87,2%	Ire 9,50 sliperu vešana 53,71 sirga braukšana	517,84	
3,00 66,21 12,8%															

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
1909. linsēklas	13,16 2,7%	13 mēri rudzu rudzu milti kviešu " mieži putraimi 40 mēru ausu sirpi	34,30 36,00 22,04 22,80 4,00 55,20 3,50 <u>177,84</u> 36,5%		sirģis bullis bullšns	72,00 100,00 29,00 201,00 41,0%	23 podi (188 kg) gaļas olas sviests dažādi				aboli	3,00 0,6%	489,12 64,1%	Ire zirģa braukšana sliperu vešana par ali- periem	5,00 6,00 55,24 207,70 273,94 35,9%	763,06	
Tariņi. Derīgā zeme 54 desetīnas.																	
1903. lini linsēklas	140,00 10,00 <u>150,00</u> 69,8%				bullis cūkas	30,00 35,00 <u>65,00</u> 30,2%										215,00 100,0%	215,00
1904. lini	205,00 68,1%				lopi	90,00 27,1%	sviests	15,00 4,8%								310,00 100,0%	310,00
1905. lini linsēklas	120,05 13,00 <u>133,05</u> 46,9%	rudzi mieži	26,00 15,00 <u>41,00</u> 14,4%		lopi cūkas	50,00 60,00 <u>110,00</u> 38,7%										284,05 100,0%	284,05
1906. lini linsēklas	150,00 30,00 <u>180,00</u> 64,3%				lopi un cūkas	100,00 35,7%										280,00 100,0%	280,00
1907. lini linsēklas	150,40 33,20				lopi un cūkas	140,00 46,3%										323,60 100,0%	323,60
1908. lini linsēklas	110,00 32,00 <u>142,00</u> 45,5%				govs un bullis sivēni	110,00 60,00 <u>170,00</u> 54,5%										312,00 100,0%	312,00
1909. lini linsēklas	160,00 30,20 <u>190,20</u> 51,5%				lopi cūkas	90,00 90,00 <u>180,00</u> 48,5%										370,70 100,0%	370,70
1910. lini linsēklas	175,00 36,00 <u>211,00</u>	mieži	40,00 11,4%		lopi sivēni	75,00 15,00 <u>90,00</u> 26,4%										341,00 100,0%	341,00
1911. lini linsēklas	190,00 40,00 <u>230,00</u> 54,2%	mieži	80,00 18,8%		lopi cūkas	75,00 40,00 <u>115,00</u> 27,0%										425,00 100,0%	425,00
1912. lini linsēklas	30,00 36,00 <u>66,00</u> 18,8%	rudzi mieži	50,00 60,00 <u>110,00</u> 31,3%		govis cūkas	90,00 85,00 <u>175,00</u> 49,9%										351,00 100,0%	351,00

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1913. lini	90,00	mieži	85,00	lopi	60,00								400,00		400,00
linsēklas	95,00		21,2%	cūkas	70,00								100,0%		
	<u>185,00</u>				<u>130,00</u>										
	46,3%				32,5%										
1914. lini	160,00			govs	40,00								300,00		300,00
	53,4%			cūkas	<u>100,00</u>								100,0%		
					<u>140,00</u>										
					46,6%										
1915. lini	50,00	rudzi	100,00	lopi un	125,00								345,00		345,00
linsēklas	20,00	mieži	<u>50,00</u>	cūkas	36,2%								100,0%		
	<u>70,00</u>		<u>150,00</u>												
	20,3%		43,6%												
1916. lini	60,00			bullis	135,00								376,00		376,00
	15,9%			govs	46,00								100,0%		
				cūkas	<u>135,00</u>										
					<u>316,00</u>										
					84,1%										
Libartipi. Derīgā zeme 64 desetīnas, aramzeme 38 desetīnas.															
1908. linsēklas		rudzi	180,00	bullis	72,00	sviests	121,54						897,17		897,17
1 mērs	4,27	rudzu un		4 barokli		4 šķas	4,90						100,0%		
	0,4%	kviešu		(cūkas)	171,80	cūku sari	0,53								
		milti	173,06	2 teji	18,40		<u>126,97</u>								
		31 mērs		2 jēri	10,00		14,1%								
		miežu	73,47	vistas	4,20										
		45 mēri			<u>276,40</u>										
		auzu	63,00		31,9%										
			<u>489,53</u>												
			53,6%												
1909. linsēklas	9,47	60 pudu		bullis	63,00	sviests	90,00						818,16		818,16
	1,1%	(983 kg)		3 govīs	175,00		11,0%						100,0%		
		rudzu	60,00	4 teji	44,50										
		rudzu		4 cūkas	91,00										
		milti	202,39	11 piles	<u>13,70</u>										
		putraimi			<u>387,20</u>										
		un kviešu			47,3%										
		milti	69,10												
			<u>331,49</u>												
			40,5%												
1910.		14 pūri		2 bulļi	170,00	560,5 mērc.				abolli	14,00		898,25	aliperu	930,15
		rudzu		govs	69,50	(230 kg)					1,5%		96,6%	vešana	28,90
		milti	28,00	6 teji	76,50	sviests	191,70							150spieķi	
		6 mēri		6 cūkas	288,00	50 stopi								3,00	
		miešu	10,80	14 putni	<u>15,35</u>	(64 litri)								<u>31,90</u>	
		12 mēri			<u>619,35</u>	krējuma	20,00							3,4%	
		auzu	14,40		69,1%		<u>211,70</u>								
			<u>53,20</u>				23,5%								
			5,9%												
1911. 23 pūdi				2 bulļi	192,50	454 mērc.							831,71		831,71
26 mērciņas				govs	85,00	(186 kg)							100,0%		
linsēklas				4 teji	32,00	sviests	127,39								
(386 kg)	54,06			5 cūkas	<u>137,04</u>	432 stopi									
	6,5%				<u>486,11</u>	(553 litri)									
					58,5%	krējuma	154,40								
						piens	<u>9,25</u>								
							<u>291,54</u>								
							35,0%								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1912.					2 bulli govs 4 teļi 5 cūkas	190,75 130,00 70,00 132,04	724 mērc. (297 kg) sviesta 75 olas						810,66 100,0%		810,66
						<u>527,79</u> 65,1%		281,00 <u>282,87</u> 34,9%							
1913.					govs 5 teļi cūka	70,00 95,50 82,35	995,5 mērc. (408 kg) sviesta						647,09 100,0%		647,09
						<u>247,85</u> 38,3%		<u>399,24</u> 61,7%							
Maikūšas. Derīgā zeme 32 desetīnas.															
1908. Dati par ienākumiem lietā nav atrodami.															
1909.	5 sieki linsēklu	5,00 1,9%			bullis 4 teļi 7 cūkas sivēni	55,00 31,50 114,00 40,50	80 mērc. (32,8 kg) sviesta						274,70 87,3%	40,00 12,7%	314,70
						<u>241,00</u> 87,6%		28,70 10,5%							
Apīpi. Derīgā zeme 32,58 desetīnas, aranzeme 17 desetīnas.															
1911.	lini linsēklas	120,00 30,00	rudsi mieži	16,00 60,00									226,00 100,0%		226,00
		<u>150,00</u> 66,8%		<u>76,00</u> 33,2%											
1912.	lini linsēklas	100,00 20,00	rudsi	34,00 22,1%									154,00 100,0%		154,00
		<u>120,00</u> 77,9%													
1913.	lini linsēklas	88,30 25,75	rudzu milti mieži	17,60 96,65 114,25									228,30 100,0%		228,30
		<u>114,05</u> 50,0%		<u>114,25</u> 50,0%											
1914.					zirgu sivēni	175,00 34,00							209,00 100,0%		209,00
						<u>209,00</u> 100,0%									
1915.	lini	141,00 72,7%	auzas	52,00 27,3%									193,00 100,0%		193,00

Gads	Lini	Labība	Lopi	Dažādi	Kopējais	Ienākumi no	Helauksaimnieciskā	Kopējais				
daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	daudzums ienākumi	lauksaimniec.	rentniekiem	raksture ienākumi	ienākumi				
rublos	rublos	rublos	rublos	rublos	ienākums rbl.	un graudniek	rublos					
% no visiem	% no visiem	% no visiem	% no visiem	% no visiem	% no visiem	% no visiem	% no visiem					
lauksaimn.	lauksaimn.	lauksaimn.	lauksaimn.	lauksaimn.	ienākumiem	ienākumiem	ienākumiem					
ienākumiem	ienākumiem	ienākumiem	ienākumiem	ienākumiem								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Olektipi												
1886./87. lini	107,60	14 pūri							191,60	3 r., 1 gr.		874,42
s.gads linsēklas	21,00	miežu	28,00	35,00					21,8%	682,82		
	128,60									78,2%		
Menci. Derīgā zeme 86 desetinas, aramzeme 41,65 desetinas												
1898. un 72 pūdi		5 pūri		1 cūka	25,00				677,61	2 rentnieki kokmateriāli	75,25	1298,86
1899. (1,2 t.)		rudzu	11,25		3,6				52,2%	546,00	5,8%	
linu	167,05	135 pūri								42,0%		
28,5		(374 pūdi										
pūri		=6,1 t.)										
linsēklu	91,75	miežu	265,20									
	258,80	94 pūri										
	38,2%	auzu	117,36									
			393,81									
			58,2%									
1900. 9,5 pūri		28 pūri		oūkas	28,00	20 mārc.			557,51	4 graudnieki kokmateriāli	2,40	624,45
linsēklu	48,00	rudzu	55,50		5,0%	(8,2 kg)			89,7%	64,54	0,4%	
lini	161,46	2 pūri				ābolīpa						
	209,46	kviešu	6,00									
	37,6%	84 pūri	173,95									
		miežu										
		62 pūri	80,60									
		auzu	316,05									
			56,7%									
1901. 11 pūdi		65 pūri		jārs	2,50	5 pūdi			495,80	4 graudnieki kokmateriāli	6,20	515,54
(180 kg)		rudzu	157,35		0,5%	(82 kg)			96,2%	13,54	1,2%	
linsēklu	23,65	rudzu				ābolīpa				2,6%		
	4,8%	milti	65,10			sēklu	20,00					
		9 pūri				6 birkavi						
		kviešu	26,70			(1 t)						
		55 pūri				ābolīpa	29,50					
		miežu	132,00				49,50					
		26 pūri					10,0%					
		auzu	36,00									
		2 pūri										
		oām lab.	3,00									
			420,15									
			84,7%									
1902. 29,35		29,35		oūka	19,20	20 pūri			151,99	4 rentnieki kokmateriāli	8,05	747,38
						kartupeļi	16,00		20,3%	575,00	1,0%	
						ābolīpa				graudn.		
						sēklas	10,00			12,34		
							26,00			587,34		
										78,7%		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Robiņi											
1906.	lini	133,38			vērāis	33,00						
	linšķas	16,10			ziņģa	80,00			262,48	54,45		
		149,48				113,00					atmaksāti	
											parādi	11,80
											sizpanta	
											nauda	70,00

Viāpāni. Derīgā zeme 87,47 desetīnas

1910.	lini		60 pudu (1 t)		bullis	58,00			949,25	2 rentnieki		1230,25
	61,25 pudi		rudzu 43,80		kautas				75,5%	281,00		
	(1 t)	298,90	86 pudi		cūkas	158,00				24,5%		
	linšķas	86,80	(1,4 t)			216,00						
		385,70	rudzu milti 180,80			22,9%						
		40,6%	342 pudi									
			(5,6 t)									
			miežu	222,95								
				347,55								
				36,5%								

4. tabula. Naudas ienākumu apjoms un struktūra saimniecībās, kuras zemi izrentē.

Saimniecības nosaukums	Renta. skaits	Derīgā zeme deset.	Aramze- me dese- tinās	Gads	Ienākumi summa	% no visiem ienākumiem	Pārējie summa	Ienākumi % no visiem ienākumiem	Kopšjie ienākumi
Olektiņi	2			1877./78.	531,20	100,0%			531,20
	1			1878./79. ^x	362,70	100,0%			362,70
Kovārpi	1			1888.	273,61	100,0%			273,61
	1			1889.	264,38	100,0%			264,38
	1			1890.	218,93	100,0%			218,93
	1			1891. ^x	117,20	100,0%			117,20
Menci	4	86,00	41,65	1903.	640,00	100,0%	kokmater.		640,00
	4			1904.	700,00	95,5%	33,20	4,5%	733,20
	4			1905.	600,00	100,0%	kokmater.		600,00
	4			1906.	600,00	99,6%	2,20	0,4%	602,20
	4			1907.	600,00	100,0%			600,00
	4			1908.	600,00	100,0%			600,00
Robiņi	3			1907.	212,10	100,0%			212,10
	3			1908.	334,00	100,0%			334,00
	3			1909.	369,75	100,0%			369,75
	3			1910.	374,00	100,0%			374,00

^x nepārādās rentnieka iemaksa uz nākošā saimniecības gada rēķina.

Gads	Parādu nomaksai		Nodokļi				Ražošanas izdevumi											Tīrie ienākumi				
	Bankai	Muišai	Pārē- jiem	Kopā % no visiem ienāk.	Summa % no visiem ienāk.	Summa % no visiem ienāk.	Summa % no visiem ienāk.	Strād- nieku algas	Māks- li- gie mēši	Ie- pirk- tie lopi	Kals- ja darbi	Kul- šanas izde- vumi	Siku darba iegāde	Mal- šana	Tirgus izde- vumi	Sēkļa	Malka	Lop- bari- ba	Pārē- jie	Kopā % no visiem ienāk.	Summa % no visiem ienāk.	No tiem izlie- toti mašīnu un uzlabotu darba rīku iegādei
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Kovārpi																						
1887.	452,22	86,00	53,22	15,75	13,00	141,16 ^x	123,00				10,00									133,00	-20,54	
			65,6%	1,9%	1,6%	17,2%														16,2%	-2,5%	
Mazdzelakalni																						
1890.	21,00																					
1893.						6,48					6,00	3,65	3,00									
Botes																						
1901. (ind.p. nav piln.)	127,20	101,00		228,20	13,92	14,91		5,00														
1902.		66,90		66,90	26,9%			35,00												133,05	48,34	
																				54,0%	18,5%	
1903.	129,00			129,00	34,0%			50,00												216,54	33,56	
																				57,1%	8,9%	
1904. un 1905.g. ziņu par izdevumu raksturu trūkst.																						
1906.	121,00			121,00	54,46					2 zirgi	1,47	11,95	5,10	7,60	2,60	mēra kviešu		4,58	75,15	49,12		
					40,3%	18,1%				39,10						2,75			25,1%	16,5%		
1907.	13,20	159,00	14,49	186,69	33,19	11,26	11,73	7,80	9,99		1,50	17,90	0,85	3,26	1,25	7 mēri kartu- peļu	3,75	4,05	92,95	176,56	bišu skapis	
					37,0%	6,6%	2,2%									10 mēri miežu			18,4%	35,1%	10,00	
																26,50						
1908.	21,62	115,00		136,62	13,73	11,26	11,73	58,28	32,00	oķa	7,71	19,51	6,48	14,91	1,70	sieks zirņu		4,37	220,26	75,90		
					26,6%	2,6%	2,2%			11,00						3,00			42,5%	24,1%		
										30,00						12 pāri kartu- peļu						
																10,80						
																2 mēri kviešu						
																7,00						
																9 mēri miežu						
																13,50						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
1909.	20,00	210,00		230,00	28,33	11,26	21,39	130,16	43,35	sivēni	18,35	26,77	16,53	14,05	1,80	sakausi	14,00		57,00	300,17	171,91		
				31,2%	3,7%	1,5%	2,9%			6,69						0,92				38,0%	22,5%		
																abolips							
																17,50							
																2 mēri							
																miesu							
																5,60							
Tariņi																							
1903.	116,70			116,70	20,84			49,00	28,00											77,00	0,46		
				54,2%	9,7%															35,8%	0,3%		
1904.	116,60			116,60	15,91	2,98		50,00	28,00	zīrgs	40,00									174,00	0,51		
				37,6%	5,1%	0,9%				56,00										56,1%	0,3%		
1905.	116,60			116,60	14,10	8,94		53,35	28,00							sausas				106,85	37,56		
				41,0%	4,9%	3,2%										25,50				37,6%	13,3%		
1906.	116,60			116,60	30,81		16,45	90,00	30,10		7,38									127,48	-11,35		
				41,6%	11,0%		5,8%													45,5%	3,9%		
1907.	116,99			116,99	36,89			100,00	36,00											136,00	33,72		
				36,1%	11,4%															42,0%	10,5%		
1908.	58,35			58,35	15,13				34,28											34,28	214,24	vērtīgām mašīnām	
				18,7%	4,8%															10,9%	65,6%	34,92	
1909.	116,99			116,99	30,70	8,84		95,00	33,32	zīrgs										226,32	-12,15		
				31,6%	8,2%	2,4%				98,00										61,1%	3,3%		
1910.	118,45			118,45	31,98	5,56		165,00	30,90			63,96								259,86	-74,85		
				34,7%	9,3%	1,6%														76,2%	21,8%		
1911.	116,99			116,99	36,73	5,56	15,35	126,95	35,46			36,63								199,04	52,33		
				27,5%	8,6%	1,3%	3,6%													46,9%	12,1%		
1912.	117,27			117,27	20,32			100,00	32,32			31,28								163,60	49,81		
				33,4%	5,7%															46,6%	14,3%		
1913.	116,70			116,70	34,78	7,78	11,25	120,00	36,45			36,70								193,15	36,34		
				29,2%	8,7%	1,9%	2,8%													48,0%	9,4%		
1914.	119,39			119,39	35,19	7,78		128,00				12,40								142,20	-4,76		
				39,7%	11,8%	2,7%														47,4%	1,6%		
1915.	123,56			123,56	19,24	7,78		195,00												195,00	-0,58		
				35,9%	5,5%	2,2%														56,5%	0,1%		
1916.	122,36			122,36	40,00			215,00												215,00	-1,36		
				32,6%	10,7%															57,2%	0,6%		
Libartipi																							
1908.	161,22			161,22	35,07		9,45	272,58		9 si-	7,04	39,00		31,89	10,67	mērs	17,50		67,20	463,20	228,23	etaperu ecāšas	
				17,9%	3,9%		1,1%			vāni						lēcu				51,7%	25,4%	20,00	
										25,00						2,50							
1909.	160,56			160,56	27,71		1,00	165,80	44,80		7,79	44,32	2,92	46,96	30,37	30,30	21,79	3335	45,48	477,88	151,01	zīrgu grābeklis	
				19,6%	3,4%		0,1%													58,4%	18,5%	50,00	
1910.	83,94			83,94	44,26		3,35	145,56	89,32	24,20	11,30	47,00		32,17	15,67	13,00	17,75	1,00	23,26	420,23	378,37	plaujamā un	
				9,0%	4,8%		0,3%													45,2%	40,7%	labības tirāmā	
																						mašīna	161,00
1911.	159,53			159,53	24,88		39,24	158,08	54,00		15,06	52,01	2,70	34,46	11,27	22,50	33,59	15,40	82,88	481,95	126,11	decimālsveri	
				19,2%	3,0%		4,7%													57,9%	15,2%	21,00	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1912.160,37				160,37	22,56		1,50	139,20	97,20	34,74	13,27	40,00	2,50	60,08		12,72	54,00		21,85	475,56	150,68	vaska presē
				19,8%	2,8%		0,2%													58,6%	18,6%	16,00
1913. 83,73				83,73	11,20			167,68	203,20				9,60	4,80		1,40			1,65	388,33	163,83	
				12,9%	1,7%															60,0%	25,6%	
Maikužas																						
1908.121,57				121,57	14,23		1,30	37,00			0,52	11,75	1,20				5,20	plava	2,50	61,17		
																		3,00				
1909.121,93				121,93	12,14		49,65	36,03		3,00	1,20	12,64	7,55	13,14		12,30		4,00	4,10	93,96	37,02	
				38,7%	3,8%		15,9%													29,8%	11,8%	
Apīši																						
1911. 77,35		32,00		105,35	8,55							16,00							12,65	28,65	83,55	
				46,6%	3,8%															12,6%	37,0%	
1912. 74,41				74,41	5,81																73,78	
				48,3%	3,7%																48,0%	
1913. 73,03				73,03	25,09			72,66			23,78									96,44	33,74	
				31,9%	10,9%															42,2%	15,0%	
1914.				31,37	5,84						16,00	14,00							30,00	60,00	111,79	piena sepa-
				15,0%	2,6%															28,7%	53,7%	rators 35,00
1915. 82,48				82,48	13,09			130,00												130,00	-32,57	
				42,7%	6,9%															67,7%	17,3%	

6.tabula. Naudas izdevumu apjoms un struktūra saimniecībās, kuras zemi daļēji apsaimnieko ar rentniekiem vai graudniekiem.

Olektiņi																						
1886/87.	452,22	8600	538,22	15,75	13,00	151,16	123,00				10,00								3,10	133,00	23,29	
			61,5%	1,9%	1,5%	17,3%														15,2%	2,6%	
Menci																						
1898.504,34	1108,67	327,91	1940,92	17,67	18,70	4,00	286,39	61,26			32,03	2,28				19,75			7,50	409,21	1091,70	
un			149,4%	1,4%	1,4%	0,3%														31,5%	84,0%	
1899.																						
1900.336,17	37,50	88,37	462,04	19,11	11,74	20,05	39,20	71,35	2,00		7,35					241,10				347,80	236,29	
			73,9%	3,0%	1,8%	3,2%														55,7%	37,8%	
1901.				7,77	14,68		17,72		2,00											19,92	Pārējie ienākumi	
																				3,8%	izlietoti iepriekš-	
																					jo gadu izstrādumu	
																					segšanai.	
1902.517,04	187,50		704,54	26,22	14,68	35,20	168,51	46,80		6,54	1,75					8,32				63,41	-96,67	
			94,3%	3,5%	1,9%	4,7%														8,5%	11,5%	
Vilpēni																						
1910.452,39	125,00		577,39	40,10		39,70	161,94	37,00		20,42	37,21	19,45				46,90		5,00	129,51	457,43	115,63	
			46,9%	3,2%		3,2%														37,4%	9,3%	

7.tabula. Naudas izdevumu apjoms un struktūra saimniecībās, kuras visu zemi ierentē.

Gads	Parādu nomaksai				Nodokļi		Apdrošināšana		Ēku remonts		Raž.izdev.		Tīrie ienākumi			
	Bankai	Muižai	Pārējiem	Kopā	% no visiem ienāk.	Summa	% no visiem ienāk.	Summa	% no visiem ienāk.	Summa	% no visiem ienāk.	Strādnieku algas	Kopā	% no visiem ienāk.	Summa	% no visiem ienāk.
Olektīpi																
1887/88.		217,12	44,00	261,12	49,1%	10,28	1,9%	27,41	5,1%	67,49	12,7%				164,90	31,2
1888/89.	229,25	75,00	80,00	384,25	105,9%			27,41	7,4						-48,97	13,3
Kovārpi																
1888.	72,65	132,00		204,65	74,6	8,91	3,2	31,03	11,4	16,28	5,9				12,74	4,9
1889.	145,30	52,00		197,30	74,6	7,94	3,0			7,09	2,7				52,05	19,7
1890.	72,70	51,20		123,90	56,6	5,77	2,6	29,00	13,2	45,38	20,7				14,88	6,9
1891.	72,65			72,65	62,0	5,90	5,0	28,30	24,1						10,35	8,9
Menci																
1903.	360,72	75,00		435,72	68,1	11,65	1,8	14,68	2,3	3,50	0,5	35,40	35,50	5,5	139,05	21,8
1904.	357,38	75,00	27,00	459,38	62,5	20,57	2,6	14,68	2,0	28,64	3,9	89,62	89,62	12,2	120,31	16,8
1905.	352,27	75,00		427,27	71,2	21,65	3,6	14,68	2,4	9,90	1,6	25,00	25,00	4,1	101,50	17,1
1906.	358,95	75,00		433,95	72,0	30,31	5,0	14,68	2,4	24,42	4,0				98,84	16,6
1907.	353,24			353,24	58,8	28,98	4,8	14,68	2,4	6,20	1,0				196,90	33,0
1908.			200,00	200,00	33,3	34,93	5,8	16,90	2,8	11,95	2,0				336,22	56,1
Robiņi																
1907.	346,79		51,75	398,54	187,9	17,87	8,4	15,97	7,5						-220,28	103,8
1908.	213,16			213,16	63,8	17,31	5,2	15,97	4,8	47,15	14,1				40,41	12,1
1909.	106,05		24,75	130,80	35,3	14,17	3,9			41,25	11,2				183,53	49,6
1910.	212,10			212,10	56,7	20,43	5,4	15,97	4,3						125,50	33,6

32,745

0.50

~~44 / 1191~~

44 / 1191

Maksā 50 kap.

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKA

0508043521

Zinātniskie raksti (P.Stučkas LVU), 1973, 168.sēj., 1-151.